

Juan Bautista Eguzkitza

GIZARTE-AUZIA

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Gizarte-Auzia. Ugazaba ta langille arteko goraberak*, Juan Bautista Eguzkitza (Andres Urrutiaren edizioa). Euskal Editoreen Elkartea, 1991

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00739.htm>

GIZARTE-AUZIA

ugazaba ta langille arteko gora-berak

EKIN asteroko izparringian
agertu ziran idaz-lan oneik

OARRA

Ekin'en 46gn zenbakian auxe idatzi neban: «Gai au zeatz eta osoro azaltzeko asmuz enintzan asi. Asmu orregaz EKIN'en idazten beste bazkide bat asi zala ba nekian. Zeaztasunak orrentzat itxi-ta, gauzarik jakingarri ta bearrenak lenbailen adierazo bear zirala neritxon: origaitik asi nintzan. Gure lugin, arrantzale, ta alogereko asko be gizartekeriaren sarietan jausteko arriskuan, bear bada, beste iñoz baño arrisku andia-goan egozala-ta, andi-andiak al bait lasterren azaltzeko asmuz eldu neutsan arlo oni. Gero gauzak aldatu egin dira ta, lengo asmuak be beste elburu batera zuzendu bear. Arlo au zeatz lantzeko asmuz EKIN'en idazten asi zan bazkide zintzo ta langille bizkorra, gitxien uste genduanen, Jaungoikoak beragana eroan dausku (G.B.), au dala-ta esandakoak eta esan barik itxi dodazanak, pizka bat biribildu nai neukez».

Arlo osoa sallean eroan ba'neu, orain atalok alkarrekin errezago josi al izango nebazan: ori egin enebalako, irakurle orrek utsuneak sarritxu

ta birritan esandako gauzak be bein baño sarriago idoroko dozuz. Ori akatz aunditxua zala-ta, EKIN'en agertu ziranlantxuok liburu baten —guztiak era batera— argitaratzeko ta muker nengonan; baña bazkide batzuk zirika ibilli yataz, eta norbere erretxia itxirik, noizean bein iñoena egitea be bidezko gauzea dalako, EKIN'en jauzika agertu ziran atalok, al bestean alkarrekin josi dodaz, irakurle orrek eskuetan dozun liburutxu au egiteko.

Jaungoikoa lagun bekigu orain eta gero.

I

GIZARTEKERIA, BALTSAKERIA TA ABAR

Gizaseme asko buru-ariñak gara. Gauzea zer eta zelan dan jakin barik, barriketan ekiteko ekandu txarra daukagu. Kristiñau-Ikasbideko liburutxua be eztakien babalasto askok, erlejiño-ko gauzetan euren buruak maixu andi egiten dabez; Salomon'ek baño be geiago dakiela uste izaten dabe, ta guzur ta abar barriketa utsean diardue. Iñon diran tentelkeriak esaten dabez: ori ta guzti be, gizona okerrerako makur dagoa-lako-edo, askok siñestu egiten dautse.

Barrena ardaoz berotu ezkeru, sozialismoa zer dan eztakien asko be *Viva Rusia!* deadarrez ibiltan dira. Gure baserritarrak egia egitzat, guzurra guzurtzat eta zorakeria zorakeritzat euki dagien, sozialismoa zer dan eta nora garoazan al bait laburren azalduko dot.

Benetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela esan dausku Aita Santuak.

Ori zegaitik dan aitu edo ulertu al izateko, sozialismoa zer dan jakin bear dogu.

Eta lenengo ta bein, sozialismo euskeraz zelan esan ete-geike? Nire eretxiz, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo. izan be, erderazko «sociedad» euskeraz «gizartea» da. Sozialistak ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea egin nai dabe: gizonok geure gauzetan daukagun jabetasuna, bako-txari kendu ta gizarteari emon nai dautse: gizon bakotxa kapustu ta gizartea aberastu nai e-idabe: baña ori egitea —geroago esango dogu- nez— gizon bakotxentzat ezeze gizartearentzat be kaltegarri izango litzake. Beste aldetik edoze-lako egite txar eta kaltegarriak *keri* atzizkiaz adierazten doguz euskaldunok: nagikeri, ordike-ri, ustelkeri ta abar: beraz sozialismoak lurreko ondasun guztien jabe gizartea egin nai daualako eta ori gizatean bizi garean gizonentzat kaltega- rri izango litzakelako, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo.

Ogasun ekarkor guztien jabe, lurralde bako- txean, bertoko gizabatza egin nai leukie *komu- nistak*. Oraingo estaduok baño gizabatza txikia-

goetan bazkide bako txak guztientzat eta guztiak bako txarentzat lan-egiaz, gizasene oro baltsan bizitea, gauzarik zuzen eta bidezkoentzat dauke. Onein eretxiz baltsan lan-egitera ta baltsan bizitea jo bear da, gizartera zoriona ekarteko: ori dala-ta *komunismoa* euskeraz baltsakeri-izenaz adierazo geike.

Gizartekeri ta baltsakeriak bide bat eta bardiña ez taroe; baña baltsakeri ta gizartekeri osoa, euren asmu ta elburuetan alkarren antzekoak dira. Estadu andiak nai leukiez *sozialistak*; diñonez, gizabatza txikiagoak, *komunistak*; baña orretan be izanez baño izen utsez alkargandik urrunago dagozala deritxat, Errusi'ko komunistak edonogo sozialistak baizen nauskeri eta estadu andi-zale agertu dira-ta.

Gizartekeria gauza on eta txalogarritzat dauken askok zer dan eta nora daroakezan ba etedakie? Daukanari kendu ta eztaukanari emotea, gizartekeri edo sozialismoa orixe dala uste dabe askok; baña gizartekeria ori baño besterik da-ta, eztago olako masti-atxurrik.

Patakon, aldi bateko lapur ospetsuak be, eukanari kendu ta ez eukanari emoten ba-ekiela

bein baño sarrriago entzun dogu: Patakon lapur eta lapurren buru izan zala bai; baña sozialisten buru izan zanik egundo eztozu entzun. Eta izan be, daukanai, ba-daukala-ta beste barik, berea kentzea, Patakon'en egunetan eta arrezkero be, lapurretea izan da beti.

Sozialistak, euren buruak barik, aurrekoak daukez lapurtzat. «Ogasunen jabe orain diran ugazaba ta jaunok, lotsa gitxiko lapurrak ei dirata, ogasunok orrei kenduaz, benetako jabeari, gizarteari, biurtu bear ei yakoz». Ugazaben artean lapurrik izan eztanik eneuke esango; baña guztiak lapur izan dirala esateko be zeuntzun eta lotsa gitxi bear dira.

II BEÑOLAKO KRETA ETA ESPARTA

Baltsakeria orain arte egundo gizartean ezagutu eztan asmakizun barriren bat ete-da?

Baltsakeria edo komunismoa orratzetik arako jantzia, labatik arako opilla dala uste dabe baba-lasto batzuk; baña eguzkiaren azpian gauza osoro barririk, aurrerago iñoz ezagutu ez danik, ba ete-dago gero? Olako zerbait ba'lego be, baltsakeria ez da olakoa, antxiñako Kreta-ugarteko biztanleak baltsan bizi ei-ziran. Txarto ala ondo, ori eztakigu; baña gaur eguneko baltsazale ameslariok uste daben baizen bizikera zoragarria izan ba'litz, luzarago iraungo ebala deritxat.

Antxiñako Esaparta'n be baltsakria izan zan ainbat urtean nagusi. Likurgo'ren oñarri-legeak ogeta emeretzi milla ataletan zatitu ebazan ango lurrak, biztanle azke guztiak ondasunetan bardintzeko asmuz. Lur-sail guztien jabe estadua

zan: sail bakotxa erabilianak, orren gozamena baño beste eskubiderik ez eukan. *Illotak* eritxoen jopuak, barriz, lurrak lantzen ekin arren, ez euken gozamenik be. Gixaxo andi aek, ezeren jabe ez izateko, euren buruen jabe be etziran, eta gizon azkeen baltsan sartzeko eskubiderik be ez euken. Orain be gizartean baltsakeria nau-situko ba'litiz, jopu edo erdi-jopu askok izan bear-ko leukie.

Espartarren bardintasuna osoagoa izan eiten, jai-egunez gañera illean birritan gitxienez, guz-tiak batera ta janari bardiñak jan eroezan; zuku baltza ta beste zerbait. Mizkeririk iñoz be ez. Gizaseme ta emakume guztiei aziera ta eziera bardiña emoten eutsen erri aretako zuzentza-lleak: gorputza indartu ta sendoagotzeko berbi-ziko kirol eta ekiñaldiak, gogoia lantzeko ain be-rra dan azi-ikaskuntza barik.

Bere erria gudari bikaña egitea izan zan Likurgo'ren asmua. Erkin eta makal jaioten ziran umeak, estaduari kalte ekarteko baño etziriala-ta, il egiten ebezan erruki gitxigaz. Bakotxaren eskubideak estaduak iruntsi ebazan Esparta'n. Irurogei urteraño gudari izaten ziran espartarrak,

eta gudarien jaurbide gogorpean bizi ziran gizon eta emakume guztiak. Gudari antzo bizi zan Esparta zer eta zelakoa zan Pelenta'nek diño labur eta ederto: *zuku baltza janaz aize garbitan gudaletxeko bizikerea egiten eban erria*, orixe zan aldi bateko Esparta. Gizadiaren aurrerape-nerako guztiz gitxi egin eban beñolako Espartak; oraingo baltsakeriak geiago egingo leukenik ez uste.

III

GIZARTEKERIA TA EBANJELIOA

*Baltsakeri, gizartekeri ta olakorik iñoz irakatsi
nai ontzat emon ete eban gure Jaunak?*

Jaunak baltsakeria zuzenetsi edo ontzat emon ebala, lotsa gitxiko ameslari batzuk ori be esan dabe; baña ori guxur biribilla da. Txiroen alde gauza eder eta onuratsu asko irakatsi ebazan, lander edo pobreaki barri ona emotera etorri zan Jaunak: bere jarraitzalle guztiok alkar maite izan bear dogula; eskesari edo limosna egitea gauza osasungarria dala; daukanak eztaukanari ta bearrizanean dagoanari al eta bear besteko laguntza emon bear dautsala; lurreko aberas-kiak, zerua irabazateko, geienez, eragozpenak diriala: guztiz eta osoro ornidua izan nai daunak, bere ondasunak saldu, txiroai emon eta zeru-bidean berari jarraitu bear dautsola ta olakoak, bai, irakatsi ebazan gure Jaunak; baña baltsake-ri, gizartekeri, ta onakorik, egundo be ez.

Gizonen gogo ta biotzak lurreko ondasunetatik askatu nai ebazan Jaunak, goiko ta betiko ondasunetara gar andiagoaz jo egien: baltsazaleak, ostera, lurreko ondasunok eskuratzea baño beste ames eta asmurik eztauke. Ondasunai buruz, artzea baño emotea zoriontsuago zala esan eban Jaunak: baltsazaleak iñorena artzeko beti dagoz prest; eurenik emoten ondiño eztabe ikasi, eta Jaunaren irakaspenak euren alde dagozala esateko, benetan lotsa gitxi bear da. Jaunaren irakaspenak aberats zeken eta zikoitz, biotza lurreko ondasunetan josita daukenen aurka bai, orrein aurka dira; baña gizartekeri nai baltsakeriaren alde ezelan bere ez.

Lenengo kistar edo kristiñauak baltsakoiak izan ete ziran?

«Apostoluen egintzak» deritxon liburuaren IV atzalburuan auxe irakurten dogu: Siñestedun guztien biotza bat eta berbera zan, gogoia be bardin: eukanetik ezer berea zanik iñok ez eban uste: bestera, gauza guztiak ziran guztientzat.

Guztien ondasunak guztientzat zireala, ori diño-alako, lenengo kistar zintzo aek baltsakerian bizi zirala esan daroe oraingo baltsazale edo komunistak batzuk; baña aren baltsako bizitzeak gero-ko baltsakeri onen antz gitxi daukala jakiteko, burua ausi bearrik eztago.

Lenengo kistarren artean ondasunak guztientzat zelan eta zegaitik ziran, liburu orrek berorrek adierazten dausku, onelan jarraituaz: Aen artean lander edo beartsurik ez egoan iñor be, bazter nai etxeen jabe ziran guztiak, ondasunok saldurik, orrein ordaña ekarri ta apostoluen oñetan ipinten ebelako ta lander baktxari bear eban beste, ortik emoten yakolako. Jaunak esan eban: «Osoro ornidua izan nai badozu, zoaz, daukazuzan ondasunak saldu-ta, txiroai emozuz, eta osasuntegia zeruan eukiko dozu. Zatoz eta jarraitu nagizu». Jaunaren esan au osoro betetearren; txiro bizi ta txiro il zan Jaunaren jarrai joan eta zeruan ondasun andiangoak eskuratzearren, lurreko ondasunen jabe zirian askok, ondasunok saldu ta orrein ordaña apostoluei emon eutsen, oneik txiroen artean banandu egien. Ori biotza lurreko ondasunetatik askatu ta

zerukoetara jasotea da; ori maitetasun andi ta beroaren egiñena da.

Eleizearen lenego egunetako kistarrak, zintzo ta orniduak ziralako, ori aurrez egin eben; baña guztiei eskatu ezin leitekeoen gauzea da-ta, biotzetan gorrotoa baño besterik eztauken oraingo baltsazaleak, lotsarik ba'leukie, arpegia lotsaz gorritu barik aitatu be ezin leikie olakorik.

Ondasunak saldu ta orrein ordaña txiroen artean banatze ori, bearrezko ete-zan?

Jaunari urragotik jarraitzearren, lurreko ondasunak txiroen artean banatze ori aolku edo konseju ona bai; baña bearrezko etzan orduan be. Orain eztan lez, orduan be bearrezkoa etzala, apostoluen egintzak, dakatzen liburu orrek, urtengo atzalburuan argiro adierazten dausku. Anani eritxon batek, bere bazterra saldu ta emazteak ekiala, aren ordañetik zerbait beretzat gorderik, enparaua ekarri ta apostoluen oñetan ipiñi eban. Simon Kepa'k esan eutsan: Anani, zeure biotz orren jabe egiten, zer dala-ta itxi

dautsazu Satanas'i Jaungoikoaren guzurra saka-
tu nairik bazterraren ordañetik zati bat zeuretzat
gorde dozu-ta? Bazter ori zeukanean, zeurea ez
ete zan? Saldu ta gero be, orren ordañern esku-
bidea ez ete-eukan? Zegaitik bilbatu dozu, ba,
iruzur ori zeure biotzean? Eztautsezu gizonai
guzurra esan, Jaungoikuari baño. Anani'k nai
bazterra nai onen ordaña bereak ba-ebazan eta
orrein jabe irauteko eskubidea ba eukan ondasu-
nak txiroen artean banatzea orduan be aolkua
bai; baño egipide bearrezko etzala argi dago.

*Geroago izan ete-da kistarren artean iñor bere
burua baltsakeriaren alde agertu dauanik?*

Baltsakeriaren alde siñausle edo erejeak, bai,
noz edo bein agertu dira; baño Eleizearen seme
zintzorik, bein bez.

Beste eretxi oker askoren artean lurreko
ondasunak baltsan euki ta erabilteko egiñak
zirala irakatsi eben *albitar* eta birruguzleak deri-
txoegun siñausleak. Ondasunentzako bardintza
ori gizartean indarrez sartu bear zala-ta, astake-

ri ta gaiztakeri asko egin ebezan batzuk eta besteak; baña gizarteari kalte egitea baño besterik ez eben lortu ta kalte orrein gomuta iguingarria baño besterik ez dabe itxi.

Moro'tar Toma'ren Utopi edo Amesa (1516), Kanpanilla'ren Eguzki-Uria (1637), Morely'ren Izate-Araudia (1755) deritxoen idaztiak, baltsakeria irakasteko baño ames bitxiz gizonai jolasbide emoteko egiñak obeto dirudie. Ameslariok alde bateraa itxi ezkeru, gaur zabal dabilzan gizartekeri ta baltsakeria oraintsuko asmakizunak dira.

IV GIZARTEKERI TA BALTSAKERIA NOIZTIKOAK ETE-DIRA?

Gizon gitxi batzuen gogo-jolas eta txakur-amesak alde batera itxi ezker, gizartekeria oraintsuko asmakizuna dala esan dogu. Izan be olantxe da. Oraingo gizartekeria ez ei-da amesa beñolakoa lez, benetako jakintza barria baño.

Egia esan, benetako jakintza baño guzur-jakintza obeto dirudi; baño edozelan be, gizartekeriari jakintza usaindun oñarririk igaro dan gizaldirarte iñok ez eutsan ipiñi-ta, jakintza dala diñoen gizartekeri au XIX gizaldiko landarean dogu.

Gaur zabal dabiltzan gizartekeri, baltsakeri ta abar, gaberik goizera, geiagoko barik etorri ete-dira?

Gizarteko auzi andiak otoz-otoan, zeri dakio-
la bein be eztira etorri, astiro-astiro eta zerbaitek
edo norbaitek orretarako bidea emonaz baño.
Milla zazpireun eta larogeta bederatzigarren
urtean Pantze edo Prantzia'ko matxiñada andia
geiagoko barik, otoz-otoan eta bapatean etorri
zanik egundo iñok eztau esan, eta norbaitek ola-
korik esango ba'leu, senean dagoan gizonek ez
leuskio siñestuko. Zugatz andiak erro andiak
euki oi ditu; gizarteko gora-bera andiak be, erro-
ak sakon eta urrun. Prantzi'ko matxiñadea ango
errege Koldobika XIV eta onen birloba Koldobika
XV'k egindako uts, eta zorakeriak, oneik ekarri
eben batez be.

Egiz, matxiñada aren aziak Voltaire eta onen
lagunak erein ebezan prantzitarren gogo-biotze-
tan; baña ereindako aziok ain laster eta ain
indartsu etziran erne ta jagiko, aitaturiko errege-
ok orretarako biderik emon ezpa-lebe. Voltaire
eta lagunei azi txarrok ereiten itxiaz gañera,
errege biok Pantze erria zorrez josi eta ondatu
eben. Koldobika XIV batz edo besteaz gudan
gerran ibili zan beti; onen birlobea gudan etzan
ibilli; baña zantarkeri ta ustelkerietan begietara-

ño sartu ta ustelkeri orren atsa alde guztietara zabaldu bai.

Errege biok Prantzia zor eta lorpean ipiñi eben. Gero zorrok ordaindu ta lorretatik urten alizateko, zerga edo petxu andiak ezarri bear: petxuak erriaren lepora jausi; ori zala-ta askoren odola irakiten asi, erria aserratu ta matxiñadea sortu. Matxiñadea ain urrin joango zanik lenengoan iñok ez eban uste; baña bein asi ezkerok, nok gelditu? Odola ibaika ixuri eban eta Koldobika XIV'ari burua moztu eutsan. Egia esateko, onek ezeukan erru andirik; baña sarri jazo oi dan lez, ardien erruak bildotsak ordaindu bear.

V

GIZARTEKERI TA BALTSAKERIA, ZEK EKARRI ETE-DITU?

Onyuen antzera, berez eta gaberik goizera erne ta jaio diranik ezelan be ezin uste izan geike: zegaitik edo agaitik etorri dira: zek edo zek bidea zabaldu dautse. Izan be, gizarteak gure erlejiñoko egi andiak zokondora jaurti eban; atsegin-zalekeria nausiturik, gizartea oitura ta ekandu txarrez biziten asi zan; goiko ta betiko ondasunetzaz aitzuta, gizonak lurreko ondasunak baño besterik ez eben aintzat artu ta gizartekeri ta baltsakeriari orrelan bidea idigi ta zabaldu yaken.

Ori egia da; baño gizartekeri ta baltsakeria berariz eta batez be ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoenak), onexek ekarri ditu.

Eta ori, zer ete-da? Gizarteko legerik auzi ezik, bakotxak bere ondasunak geitu ta ugaritze-

ko, eskubide osoa; bakoitzak orretarako al dauana egiteko eskubidea daukala ontzat emon, esan eta irakastea. Eta eskubide ori artu ta erabili dagianak, aurrekoari porrot eragin ba-dagio, kale gorrian itxi ba-dagi, orduan zer? Or konpon esan da kitu. Eskubide orregaz gitxi batzuk ondo ta enparauak txarto ba'lebiltz, zer? Gizarteko agintariak onako arazoetan eskurik iñoz be ez eidade sartu bear, bakoixari al dauana egiten itxi baño. «Egiten itxi, igaroten itxi», auzia berez ebatzi daiten.

Ondasunentzako bakoizkeria orixe da. Ains beste urtez gizartean nagusi izan dan bakoizkeri edo liberalkeri ori, Pantzeko matxiñadearen semea da, ta ondoren asko izan ditu, txarrak, onak baño geiago.

Ondasunentzako bakoizkeri edo liberalkeri onen ondoren txarrok zeintzuk izan ete dira?

Lenengo ondorena, auxe: Antxiñako langille batzak (gremioak eritxoenak) ausi ta ankaz gora bota.

Zeregin eta ogibide bakotzeko langilleak, alkarri lagundu ta euren eskubideak obeto zaintzeko, antxiña be batzandu ta alkartu egiten ziran. Alkargo oneik Pantze'n 1791'garren urteko Epalla'ren 17'an emondako legeak ausi ta eze-reztu ebazan. Langilleak olakorik ez eben nai. Paris'en bakarrik millaka batu ziran, ogibide edo zeregin bakotzekoak toki berezietan. Bailly ango endore edo alkate jaunagana zuzendu ziran, laguntza eske, alkargoai oñean eusteko asmuz. Alkate jaunak erantzun eutsen: «Gure matxiñada ospatsuak gizon bakotxaren eskubideak sendotu, goratu, eskubide osoak daukazuez; baña zuen alkargo edo gremio orreik legeak il ditu ta aurrerantzean ezin bizi daitekez».

Langilleak ukapen ori entzunaz etziran naikotu: Batzar Nausira jo eben, len lez alkartuta lan egiteko eskubidearen eske. Batzarraren izenean Chapellier jaunak erantzun eutsen: «Zuen alkargo orreik jaunak eztira bidezkoak. Gizon bakotxaren eta estaduaren eskubideak baño besterik ezin aintzat artu geike, ta langille-alkargoai eskubiderik ez emotea erabagita dago». Pantze edo Frantze'ko langille-alkargoak, ango matxiña-

deak il ebazan: gerotxuago beste estadietan be ankaz gora joan ziran, geiago ez jagiteko. One-lan langille gaxoak estadiaren ta ugazaba abe-ratsen aurrez-aur zatituta, bananduta aurkitu ziran, euren eskubideak nok zaindu ez eukela, eta ortixek etorri dira ainbat kalte.

Antxiñako langille alkargo aek gaur egunera-ko egokiak etzirala esan leike norbaitek; baña aek apurtu ta barririk, ez obarik ez bardiñik, ez ipintea, egokiago izan ete-zan? Alkargo aek obetu eikezala guztiak autortzen dabe: apurtu barik, bear ebezan obariak sartu ta aldiak eska-tzen eban eraz atondu ba'lira, mesederik asko ekarriko eben gizartera; baña kistar-usaña euken ta orixe etzan nai. Aen orde z gerotxuago Barrabas-usañoekoak etorri ziran eta bakearen orde z gizartera gudu ta burrukea ekarri dabez.

Ondasunentzako bakoizkeri edo liberalkeriaren bigarren ondorena, zein izan ete da?

Ondasunentzako bakoizkeri orren bigarren ondorena, zein-geiaokea da (erderaz «compe-

tencia económica» deritxoena): ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosleen zaingeaiokea, batak beste zapaldu nairik. Zein geiaoka ori, bear dan neurritz erabilli ta egin ezkeru, txarra danik ezin esan leike. Gaur daukagun Aita Santubak be, ori autortzen dau; baña Birjiliok aitatu eban urregose txarra *auri sacra fames*, biotzen jabe egin ezkeru, zein-geiaoka ori neurritz eta bidegabe barik erabiltea, gatxa baño obeto, eziña da. Zein geiaoka ori asi ta laster, zer jazo zan? Nai ta ez jazo bear ebana: *arrain andiak txikia iruntsi*: Ola ta lantegi andien jabeak txikiagoen jabeai porrot eragin.

Au zala ta, aurrerago ugazaba lez euren kontura lanean ziarduen askok, ezin jarraitu izan eben, eta euren buruak, nai ta ez, alogereko egin bearra etorri yaken. Onelan lantegiak urritu ta alogerekoak geitu ziran. Aldi berean bulzkin, tamankulu edo makiña barriak asmatu ziran; naiz eskuz naiz ur-indarrez naiz lurrun edo bapor-indarrez erabilteko makiñak. Bape dan makiñeak, aldi bardiñean, beargin askoren lana egin daroa, ta sarritan olako tramankuluak ondo erabilteko, emakume nai mutiko bat naiko izaten

da. Onelan aurrerago eskuz lan eginda, bizibidea ateraten eben asko, gura nai gurez, alogereko biurtu ziran.

Aurrerakuntzak txalogarri dira ta senean dagoan gizonak ezin gaiztetsi leikez; baña gitxi batzuen onerako barik, gizarte osoaren onerako diran aurrerakuntzak txalogarriago. Asmau ziran makiñok, denpora gitxiagoan lan geiago egiteko berebizikoak dira-ta, aurrerakuntzak diriala ezin ukatu; baña gizarteko gauzak egon diran lez, makiñak berariz eta batez be ugazaben alde lan egin dabe. Ugazaba asko aberats okitu egin dira; langileak bizi al izateko euren aloger murrixa baño besterik eztabe euki: asarrerako bide ego-kia da ori.

Ugazaba ta lagileen asteko auzi au zelan ebi-llan jakiteko, *Trade Unions* deritxon bazkuneak, batzorde bat izentau eban, ola ta lantegiak iker-tu, ugazaba ta lagilleai itandu; batzuen ta bes-teena entzun eta erabagi zuzenagoak artu al iza-teko. James Nasmith, ola jaunak erantzun ei-eutsan batzorde orri: «Ugazabentzat langille asko lan-billa ibiltea lakorik eztago: orduan aloger txikiagoak emon eta irabazi andiagoak egi-

ten doguz: guretzat gauzarik onena, orixe da. Nik neure ola edo lantegian gizonen ordeztasunak emakume ta mutikoak erabilliaz, irabazi gizenak egin dodaz.

Baña orretarako —erantzun eutsoen— len zeure olan zeunkazan langille asko bialdu egin bearko zenduzan: orreitzaz eta euroen sendietzaz, zer izan ete da? Zuk ainbeste irabazi dozun bitartean, orreik zelan ibilli ete dira? Ori ezta nire ardurea —erantzun eban Nasmith'ek—. Legorra, itxasoa ta eguratsa indaritsuak darabillezan lez, gizarteko gora-berak be lege aldatu eziñak, indaritsuak darabillez, eta nire lengo langille ta onein sendiak galdu ba'dira, gizartea darabilen indarorrein errua da ta ez nirea. Gizon bakoitxak bere buruaren ardurea dau naiko». Munduan Nasmith'en antzekoak asko izan diralako, Marx eta onen jarraitzaileak, batez be orixegaitik etorri dira.

Ondasunetzako bakoizkeri edo liberalkeriaren irugarren ondorena, zein izan ete-da?

Bakoizkeri onen irugarren ondoren txarra auxe izan da: bere oñarria ondasunetan daukan nauskeria (erderaz *dictadura económica* deritxoen). Arrain andiak txikia iruntsi esan dogu len; arrain andia be andiangoak iruntsi esan bear dogu orain. Onetarako ola ta lantegi andien ugazabak alkartu egin ziran. Alkargo onei toki batzuetan *Trust* deritxoe; beste batzuetan *Kartels*. Onein elburua, merkatuen jabe izatea; salerosia ta onen gora berak euren eskuetan eukitea izan da. Ugazaben alkargo oneik iru burrukaldi egin dabez. Alkargo orreitan sartu nai izan ezeben burkideak, beste ola ta lantegi-jabeak, indarrez azpiratu ta zapaltzeko egin eben lenengo burrukaldia.

Burkideok iruntsi ebezanean, *Trust* edo *Kartels* orreik merkatuen jabe egin ziran eta salerosle bakarrak eurak izanik, zenbat-nai irabazi eben. Ondasun andien jabe egin ziranean, estaudetako jaurle ta egintariak euren menpean ipiñi ta eukiteko, egin eben bigarren burrukaldia. Errietako ondasunik geienak gizon aberatsok euren eskuetan erabillezan; indarraren jabe ziran ta errietako agintariei zaputzetik eldu ta

legeak euren alde emonazo eutsezan: onelan ondasunen eta gizartearen jabe egin ziran, dirua baño beste Jaungoikorik ez euken gizonok.

Ola ta lantegi andietatik urteiten ziran gauza guztiak saltzeko estadu bakotxean bear beste merkatu ez egoala-ta, nai ta ez atzerrietako merkatuetara jo bear; onelan *Trust* eta *Kartels* zein geiaoka ibilli bear eta batzuk besteen burkide ta arerio egin ziran. Atzerrietako merkatuen jabe izateko, batzuk edo besteak burkidea azpiratu ta zapaldu egin bear. Zelan? Bestelan ezin ba-zan, izkilluz eta indarrez. Onelan ola-jaun eta ugazaben alkargo orreik estaduen arteko burrukea, gudu, edo gerrea bein baño sarriago ekarri dabe.

Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondorenik nagusienak, orrexek izan dira. Garatz edo negozio andiak erabilli dabezan gizonak, ola-jaunak, lantegi-jabeak —askok beintzat—, aldi laburrean irabazi gizen-gizenak egin ebezan; aberats andi, aberats okitu egin ziran, eta onelan lurreko ondasunik geienak esku gitxitan batu. Irurogei, larogei, eun milloe lauerleko urteroko etorria edo errentea daukenak be ei-dagoz. Beste aldetik alogereko asko geitu ta ugaritu ziran.

Ogasunetzazko bakoizkeri onek, zelako buztarria ezarri eutsen langilleai?

Lanaren billa dabiltzan alogerekoak geiago ta alogerak txikiago. Bai ba: langilleak asko, geiegi diranean, merketxuago lan egin nai dabenak be agertzen dira-ta, ugazabak olakoai begia argi egiten dautse. Ola ta lentegietan zenbat eta alogereko geiago euki; zenbat eta aloger txikiagoa baktxari emon, ugazabak ainbat geiago irabazi. Ori ta guzti be biotzak irabaziz ezin ase: *aura sacra fames*. Urre-gose txarra. Gaur egunean garatz edo negozio andiak, salerosketarik geienak aberats gitxi batzuen eskuetan dagoz — ziñoan XII Leon Aita Santuak— eta aberats okitu orreik langillen aldra andiari antxiñako jopuenaren antzeko beste buztarri bat ezarri dautse. Olako buztarripean dagoana, artega ta urduri dago ta ostikoka asteko, kiñakada andirik eztau bear.

Ondasunetzazko bakoizkeriak gitxi batzuk aberats okitu, mundurik erdiaren jabe egin eba-

zan: asko baño geiago txiro edo pobre, alogereko langille. Lurreko ondasunak oso txarto bananduta egozala-ta; bakotxaren jabetzea orpotik ebagi ta gizarteari emon arte, gauza onik ez egozala-ta ortik etorri zan batez be gizartekeri edo sozialismoa eta agirian egozan bidegabe orreik emon dautse indarra be. Gizarteko mallak eratsi, malla orreik bardindu egin bear zirala ta, ortik etorri ziran ugazaba ta beargiñen arteko auzi ta burrukea. Ondasunetzazko bakoizkeriak bidegabe andiak egin ezpa'litu, gaur buruka ori dan bai-zen garratza etzan izango. Bakoizkeri edo libe-ralkeri orren alde egon diranak, eztauke onetan erru gitxi. Jaungoikoak zigorrik eskuan artu barik be, astiñaldi ederrak emoten daki.

VI GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOAK ASPALDIAN INDAR ANDIA ARTU DAU: ORREN ERRUA NORENA ETE- DA?

Aurrerago azaldu dogun ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoenak): gizartekeria batez be orrexek eka-
rri dau. Urte batzuen buruan zugatz andia egin
da, eta bere beso ta adarrak alde guztietara
zabaldu ditu. Gaur egunean sozialismoak gizar-
tean daukan indarra be, ondasunetzazko bakoiz-
keri orrek emon dautso berariz eta batez be.
Egia latza, garratza ta margatza dalako-edo,
ugazaba aberatsak olakorik entzun be eztabe
nai. Ori aitatzen yakeneneko, buztanean zapal-
duriko sugea lez, asarre ta amurruz jagiten dira
ta berariz eurena dan erru ori, iñori ezarri ta ego-
tzi nai leuskioe.

Jaun andi onein eretxiz, gizartekeriak ainbeste indar artzearen errua Eleizak eta eleiz-gizonak dauke. Langille txiro ta beartsuei eleiz-gizonak egoarri ta eroapena irakatsi bear ei-eutsezan. Ez ei-dautsez irakatsi, ta langille beartsuak ugazaben aurka orixegaitik jagi ei-dira. Jaun oneik eurak ondo ibiltearren, enparauak egoarri ta eroapen andikoak izatea nai leukie; baña gosez edo erdi gosez dabillan langilleari eroapena, nok irakatsi? Ezta zeregin erreza.

Ugazaba aberatsai langilleakin zuzen, errukior eta eskuzabalak izan bear dabela irakastea, beste ori baño errezagoa dala dirudi. Langille beartsuei eroapena irakatsi dautsen Eleizeak, ugazabai euren langilleakin zuzenak eta eskuzabalak izan bear dabela irakatsi dautse; baña errezago dan ori ugazaba askok eztabe ikasi. «Luzaroan be —diño XI'gn Pi Aita Santuak— domu edo kapitalak onura larregi lortu dau. Etekin eta irabazi guztia domuak beretzat eskatu dau, ta langilleari beronen indarrak barriztau eta birregiteko lagin ozta-ozta itxi dautso. Bidegabe ori zuritzeko, auxe esaten izan da: ondasunetzazko lege aldatu ezin baten bidez domu-biltze guztia aberatsen alde zala ta langilleak, lege ori

dala bide, betiko txirotasunera edo eskuarte murrizera beartuak egozala.

Geienez mantxestertarra deritxan ondasune-tzazko liberalkeri onen erara eztira gauzak beti ta toki guztietan ibilli: ori egia da;baña gizarteko ondasun-arau ta legeak orrantz jo dabela be ukatu ezin leiken gauzea da. Au dala-ta, eretxi oker, eta zimarkunkeriok gogor erazo ta jauki dabez, ez bakarrrik eretxi ta eskakizun orreikaz euren bizitzea obetzeko eskubide jator barik gelditzen ziran langilleak, baita beste askok be, ta ori arrigarri danik ezpegi iñok uste». Ugazabai euren eginbearrak XII'gn Leon Aita Santuak be argiro irakatsi eutsezan; baña gitxik baño ez ebezan ikasi. Eta euren eginbearrak ikasi ta beteteko ain nagi ibilli diranok, langilleai eroape-na etxakela irakatsi ta, asarre dira. Aberatsa dala-ta, ba ete dauko iñok orretarako eskubide-rik?

Ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe, eta garatz andiak erabilli dabezan guztiak izan ete dira errudun?

Artzañak bere artaldean ardi zuri ta baltzak euki daroaz; ugazaben artean be zuri ta baltzak izan dira. au dala-ta, guztiak errudun izan diranik ezin esan geike; baña ugazaba askok, bide zuze-nez nai okerrez, euren ondasunak geitu ta ugari-tzea baño beste asmurik eztabe euki, ta *ur-re-gose* ori ase eziñik bidegabe asko egin dabez.

Langilleak bere alogera baño beste etorririk eztaukala: egunero jan bear dauala atxakitzat artu-ta, ugazaba askok langilleai domeka ta jaie-tako lan egite ori, orixegaitik izan dala sakatu nai leuskigue ugazaba batzuk; baño ori guzur biribi-lla dala edonok daki. Domeka ta jaietako lan orregaz ugazabak irabazi egiten izan dabe: ira-baziaren ordeztaltzaia euki ba'lebe, galtzai au txikia izan arren be, langilleetzazko errukirik etzan aitatuko ta jai domeketan, premiña barik, etzan lanik egingo.

Langilleak, asko izan bai'lanan, erabilli dabez ugazaba askok. Lanik gogorrenak be ordu luzee-tan egiñazoten izan dautsez, eta eurak geiago irabaztearren, langilleai al bait alogerik gitxien emon. Langillen algoerak pizka bat geitzeko atxaki asko: auteskundeetan arrokeriz millaka

ogerlekoak jaurti arren, ardura gitxi. Langilleai eroapena irakasteko bide ederra da ori.

Ugaza oneik urre-goseak itsutu ditu: origaitik bakotxari berea emoten be eztabe jakin. Domu edo kapitalak, lan barik, eztakar irabazirik; lan utsak be, domu barik, ezin lei gauza andirik; irabazia, domuak eta lanak alkartuta dakarre, eta bien artean banandu bear da. irabazia zenbaterainokua izan dan begiratu ta domu edo kapitalari berea ta lanari be berea emon ba'litzako; gizarteko zuzena zeatz eta osoro bete ba'litz; errukior dirala diñoen ugazabok langilleekin esku-zabalagoak izan ba'lira, sozialismoak gaur daukan indarra ez eban artuko; baña ondasun bakoizkeria maite eben ugazabok ez egozan orretarako; langilleak eroapena galdu eben; sozialismoaren aziak indarra artzeko, gizartea ondo landuta egoan; azi erellea agertu zan eta Marx'en eskuz ereindako aziok, langille askoren biotzetan erne dira. Ugazaba aberats askok errudun diranik eztabe autortu gura; negargarriena orixe da, orrelan osabiderik eztago-ta.

VII

GIZARTEKERIA ZER EZTAN

Gizartekeriaren izenaz bateatu dogun sozialismua zer dan adierazo baño len, zer eztan esan bear dogula deritxat. Aspaldian gizartekeri edo sozialismoa asko zabaldu da, langillien artean batez be. Zegaitik? Gizartekeria bere izatez etenez kaltegarri da: baño langillien alde gauza onak be egin ditu, ta langilleai mesedeak egin dautsezalako, orixegaitik zabaldu da. Kalteak baño ekarri ezpa'litu, zabaldu dan beste etzan zabalduko. *Baña gizartekeria dala-ta, egin diran gauza onok, langilleai etorri yakezan mesedeok, aren erraietan sorturiko ale, arnari ta frutuak ete-dira? Ez, urrik emon bez! Gizartekeri barik, gizartean zuzentasun erabilliaz beste barik, egin eitekezan eta egin bear ziran gauzak dira langilleak aspaldian lortu dabezan obaririk geienok.*

Obari oneik zeintzuk dira?

Oraindik urte asko eztirala, meatoki ta oleta-ko langilleak, abere baño izan ezpai'lanan, lanera-ko gauza ziran bestean baño ez ebezan ugazabak aintzat artzen, min artu nai gexotu ezkeror-konpon. Orain, oster, berezko gexo, laneko ezbear eta zartzarorako laguntza ta sorospidea olako edozein langillek dauko. Au gizartekeria ete-da? Au langilleak euren buruen ardurea eukitea baño besterik ezta-ta, sozialismoaz zer ikusirik eztauko.

Ola ta lantegietan emakume ta gaztetxuen lanari mugak ipiñi dautsaz legeak: ori dala-ta, ugazabak nai leukien guztia ezin dabe egin. Au gizartekeria ete-da? —Ez, jauna!— Ugazaba batzuk ezegaz be ezin ase izan dira: euren lantegietarako emakume ta gaztetxuak billatu dabez, gizonezkoai beste lan eragin eta aloger gitxiago emon dautse, eurak geiago irabazterren. Urre-egarri gaiztoak erabilli dauz, eta ori bidegabe andia dala, aintxiña esan eban XIII Leon Aita Santuak.

Aspaldian alogerak geitu ta laneko orduak gitxitu egin dira. Oneik gauzok ba ete-dauke gizartekeriaz zer ikusirik? Sozialismoa irakatsi

daben buruzagiak eta ori ikasi daben lagileak aspaldian be obari orrein billa ibilli dira; baña orreik bakarrik ez, beste geiago be bai. Gizarteria alde batera itxita, langilleak alkartuaz eta indarra artuaz beste barik, bardin eskatu ta eskuratu eikiezan obariak dira ta, sozialismoarenak baño langillien alkartzearen ondoren, arnari edo frutuak obeto dira.

Edozein langillek, bape begiratua ba-da beintzat, bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta zertxubait aurreratzeko lain izango dan alogeraren eskubidea daukala, aintxiñatik irakatsi dau Eleizeak. Sendiko, familiko buruari beste enparauak laguntzea ondo dago; baña ama ta umeak lantegira joan bear izatea, txarto. Eleizaren irakaspen onei ugazaba askok jaramon gitxi egin ba-dautse, errua onena da ta ez Eleizearena.

Zortzi ordu lan, zortzi ordu atsedeen, zortzi ordu ikasi: orixe izan da sozialisten aspaldiko leloa. Azkenian, ezetariko burruka barik, langille guztiak lortu dabe zortzi orduko lan ori.

*Zortzi orduko neurri ori lanbide guztietarako,
egokia ete-da?*

Lan batzuk besteak baño askozaz gogor eta neketsuagoak dira-ta, guztiei zortzi orduko muga bardiña ipintea egoki dan ala ez, auzira ekarri ta eztabaidan erabilli leiken arazoa da: bakotxak bere zeregiña obeto ikasteko izan bear eban eben zortzi orduok be, ezer ikasten langille gitxik eta geienak ardantegietan daroez-ta, lege ori lalgilleai mesede egiteko baño onein sakelak murriztuta izteko ohea dala, batek baño geiagok uste dau; baña dan baño kaltegarriagoa ba'litz be, orretan gizartekeri edo sozialismorik eztago-ala edonok daki.

*Gizartekeriaren alde ibilli diranak, langilleai
mesederik ekarri ete-dautse?*

Beti gaiztorako, txerrena edo deaubrua izan ezik, iñor be eztago-ta, gizonik gaiztoenak be nozean bein gauza onak be egiten ditu. Gizarteria (sozialismoa) berenez kaltegarri dan arren,

orren alde ibilli diranak be gauza on batzuk egin dabez, langilleai onura ta mesedeen batzuk ekarri dautsez. Egiz, mesede orreik langilleak alkar-tu ta indarra artuaz beste barik be eskuratu eikiezan: audala-ta, aurrerago aitatu doguzan mesedeok gizartekeriakaz zer ikusirik eztaukela esan dogu. Goazan aurrera. Langille asko dabil-tzan ola ta lantegietako ugazabak, sarri irabazi andiak egin dabez. Beargiñai ugazabarik geie-nak egunoroko alogera baño besterik eztautse emon orain arte. Egin daigun langilleak euren izakera ta bizikerea obetuaz doazala: Alogeraz gañera irabazietatik be zati bat eurentzat izatea lortu dabela...

Garatz edo negozioak txarto ba-dabiltz; ira-bazirik ezpa-dago, olakorik ezin egin leikela zetan esan bez; baña ola ta lantegietan ugaza-bak irabazi andiak be bein baño sarriagotan eskuratu dabez, eta irabazia ugaritxua danean, esan dogun ori iñoren kalte barik egin leikela, nok ukatu daike?

*Ugazabakin batera langilleak be garatzean
domuzkide izatea, gizartekeria ete-da?*

Langilleai zor yaken besteko alogera, domu edo kapitalari be dagokion besteko mozkiña emon, ola ta lankaiak oñean euki naiz obetuteko bear dan beste be eratsi ta gero, enparetan dan irabazia ugazaba ta langillen artean bidez bananduko ba'litz, ori gizartekeria izango ete-litzake? Urrik emon bez! Oraindik geiago: langilleak alogeraz gañera datorkien irabazi ori garatz edo negozio artantxe ipiñiko ba'lebe; onelan, len langille soil ziranak, urte batzuen buruan, langille ta garazkide (akzionista) egingo ba'lira ta aurrerantzean irabazi bikotxa, langille ta jabekide lez dagokien irabazia, eskuratuko ba'lebe, ori sozialismoa izango ete-litzateke?

Ezelan bez! gizartekeriaren aurrerapen eta garaitzea galerazoteko, orixe baño bide oberik eztagoala dirudi. Ori egingo ba'litz, ugazaba ta langilleak alkar obeto artuko leukie, beargiñak gogozago ekingo leuskioe euren lanari ta opor edo uelgarako asmurik eleukie artuko, opor egiñaz naiz lankaiak alperrik galduaz, euren buruai

kalte egingo leuskioe-ta. Ugazaba batzuk olandxe egin dabe ta ondo joan ei-yake.

Beste batzuk olakorik entzun be eztabe nai. Euren irabaziak asko gitxituko litzatekezala-ta, bide ori artu baño langilleakin auzian eta burrukan ibilli naiago dabe; baña sozialismoa nausitu ba-dadi, nausitze au ugazabentzat, langilleai irabazietatik zati bat emotea baño askoz be txarrago izango da-ta, orduan kokoteari ats egiteak eztau balioko. Dana dala, esan dogun ori ugazaba askoren eretxi ta gurarien aurka bai izango litzake; baña gizartekeria, ezelan bez.

Orain arte domu edo kapitalaren alde egon diran legeak, lanaren alde, bear bestean, aldaturko ba'lira, ori gizartekeria izango ete-litzake?

Gizonok osasunez, indarrez, antzez, buruko argiz bardiñak ezkara-ta, lurreko ondasunetan guztiok bardiñak ezin izan geintekenez; bardintasun ori indarrez ipiñiko ba'litz be, luzaro ezingo leuke iraun; baña gaur egunean batzuekandik besteakana ondasunetan dagoan aldea be larre-

gia ta gizarteko bakearentzat kaltegarria dala autortu bear dogu: batzuk zenbat daukenbe eztakie; beste askok, ostera, gitxiegi edo ezer bez. Liberalkeria zabaldu zanetik aurrera, gizarteko legeak arazo onetan ugazaben edo aberatsen alde egon dira: lege orreik diruari dirua egiñazoteko, ondasun andiak esku gitxitan batzeko, berebizikoak izan dira. Ausartuak izan dira, eta kezka izugarriak egin dabez, orretarako eurena baño geiago iñoren ditrua erabilliaz.

Gitxi batzuk aberatsegi ta geienak txiroegi diranean, gizartea eztabil ondo. Aiaturiko legeak txiro ta langillen alde aldatu ta urte batzuen buruan lurreko ondasunak gaur dagozan baño obeto, zuzen eta bidezago bananduko ba'lira; ondasunok obeto bananduz, gizon guztiak edo beintzat geienak zerbaiten jabe izatea lortuko ba'lebe, ori gizartekeria izango ete-litzake? Gauzen jauntzea obeto banandu ta al bait jaberik geien egitea, gizartekeriari indarra kentzeko biderik onenetarikoa zala, irakatsi euskun XIII'gn Leon Aita Santuak.

*Eta ogasunetan guztiok erdi-bardintsu izatera
elduko ba'gintzaz?*

Gizonok, osasunez, indarrez, lanerako jases bardiñak ezkarealako, ondasunetan be bardiñak ezin izan geinteketzala esan dogu; baña lapurreta barik, legez eta bidez, oraingo alde andiok gitxitu-ta, guztiok erdi-bardintsu izatera elduko ba'giña be, orretan gizartekeririk ez legoke. Diñogun onek gizartekeritari mesede ala kalte geiago ekarriko ete-leuskion, eztabaidan ipiñi leiken auzia da; baña gizartekeria ezelan bez.

Ugazabari berea emon eta baserritar maister bakotxari bizi dan etxearen eta darabillan bazterraren jabe egin daiten, legearen bidez, erreztasun andiagoak emongo ba'litzakeoz, orrek gizartekeri edo sozialismoaz zer ikusirik eukiko ete-leuke? Batzuk besteak baño askoz aberatsago izateak, gizartean nauskeri ta jauntxukeria sortu daroazala-ta, antxiñako euskaldunak ori galerazteko oiturazko legez eukela diñosku Zamakola'k. Onelan senargai ta emaztgaiak, bakotxak bere etxaguntzea ba-ekarren ezkontzara, etxaguntza orreik oitura-legez seme edo alaba biren artean

banandu bear ei-ebezan gurasoak, etxaguntza asko esku batera etorrita, ori nauskeri ta jauntxukerirako bidea izan ez eiten.

Aintxiñako gauzea da-ta. ori orrelan zan ala ez ziur eztakigu ta jakin be ezin geike; baña legez eta bidez orrañoxe elduko bagintzaz be, orrek sozialismoaren antzik be eleuke eukiko. Zer arrano da ba orduan gizartekeri edo sozialismo ori? Urrengoan esango dogu.

VIII

GIZARTEKERIA ZER DAN

Gizartekeri edo sozialismoa zer ete-da?

Itaun oni itz gitxitan erantzutea ez da eginkizun erreza. Gizartekeri-zaleak euren eretxietan batera ba'lebiltz, orrein irakaskintzen muga ta litsak bardiñak ba'lira, gizartekeria zer dan itz gitxitan be azaldu al izango geuke; baña gizarteraketa orren alde dagozanak, margo askotako arrañak dira; ur gazikoak asko; ur eztikoak be ez gitxi; bakotxak bere eretxien erara igiri egiten daki; batzuk sakonagotik, besteak azalegotik dabiltz, eta guztiak sare baten sartzea, egiñen gatxa baño be gatxagoa da.

Gizartekeriaren irakasleok, ezetan be ez ete-dagoz batera?

Esan dodanez, gizartekeriaren irakasleok buru bezenbat aburu edo eritxi erakutsi dabez; orraitik be, batzukandik besteakna dagoan aldea, eretxien jokera baño geiago, orrein gazi-gazan agiri da.

Auntzak bere jokerea mendira: gizartekeriak nora?

Gizon bakoxtaren eskubideak geiago edo gitxiago moztu, eta gizabatzarenak edo estaduarenak geitu ta sendoagotzea, gizartekeriaren jokerea orixe da. Estaduak bere eskua gizarteko arazo guztietan, edo beintzat geienetan, sartu bear ei-dau, ondasunai dagokien arazoan bera-riz. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea ta ondasunok gizartean banatzeko ardurea; arazo bi orreik be, geiago edo gitxiago, estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dauz. Gizartekeri-mueta guztien jokerea orixe da: bakoxtak noraño eldu nai leuken, gero esango dogu.

Sozialista geientsuen asmu nagusiak, zeintzuk ete-dira?

Lurreko ondasunak gizartean txarto bananduta dagozala-ta. beste era batera, oraingoaren antzik be eztaukan erara, banandu bear dirala diño gizartekeriak. Emengo ta ango errietan, gizartekeriak sortu dauzan asarren, burruka ta iskalbilen erro ta sustrai, ondasunen banatze barri ori izan da; baña orrezaz gañera garrantzi andiko beste gauza asko be zearo aldatu nai leikez gizartekeriak.

Gizonok izatez bardiñak ei-gara-ta, ondasunetan be bardiñak izan bear ei-geuke. Egiz, gogo ta soña, gorputz eta arimea guztiok daukaguz; orretan bardiñak gara; baña beste gauza askotan ezkara bardiñak ez gitxiagorik be. Gizon batzuk besteak baño zoli ta bizkorragoak dira: buruan argi geiago, eskuetan antze ta indar geiago daukez, langilleago dira ta irabazietatik aurreratzen be batzuk besteak baño obeto dakie. Au dala-ta, lurreko ondasunen jauntza edo jabetzea gizonen artean bardin bananduko ba'litz be, bardintasun orrek aste betean be ezingo leuke iraun. Gizartekeri-zaleak be ori argiro dakuse, ta argiro ikusten dalako, ondasun orrein

jabetzea gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diñoe. Bardintasunerako bidea orixe ei-da.

Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztiak, gizartearenak ei-dira: orrein jabe bakarra gizartea ei-da-ta, olako zerbait eurentzakotzat daukenak; olako zerbaiten jabe lez agertzen diran gizonak, iñorena eurakandu daben lapurrak baño besterik ez ei-dira. Solo ta baso, ibai ta mendu, abere, golde ta burdi; itxaso, itxasontzi, arrantzurako potin eta sare; meatoki, ola ta lantegi, makiña ta lankiñal; naiz lugin-tzan, naiz arrantzuan, naiz ola-ekintzan, zerbait irabazteko bide diran gauza guztiak, oraingo jabeai kendu ta gizarteak beretu egin bear ei-ditu ta bere-bereak bai'liran, ordekoen bidez eta ondoen deritxonez erabili.

Ondasun guztiak gizartearenak izan ezkerro, gizon guztiok ondasunetan be bardiñak izango ei-gara; baña ori, ondasunetan barik, arloterian guztiok bardintzea dala edonok daki. Gizon bakotxak gizartearentzat lan-egin bearko ei-dau, ta jan, jantzi ta jolasteko bear dauana, gizarteak emongoei-dautso. Guztiok ondo baño obeto ibi-

Iliko ei-gara: bakotxak bear dauan guztia ugari ta oparo eukiko ei-dau. Gizartekeri-zaleak ori edonon eta edonoz eskiñi ta agintzen dabe: baña agindua bat ta emona bi ta iñok emonaren begira dagonaren errukarri.

Eta erlijiñoatzaz zer diñoee?

España'n gizartekeria irakasten diarduen morroiok, maixu txikiak dira: onetan be atzerri-tarrak eta doixtarrak edo alemanak batez be, orreik dira irakasle nagusi: emengo maixu txikiok doixtarrak diñoena barriro esaten baño eztakie, eta sarritan, sozialismua zer dan azaldu barik, langilleen odola ugazaba ta aberatsen aurka irakiten ipinteko egokien deritxoena baño besterik esan be eztabe esaten euren itzaldietan. Alemania'ko gizartekeri-zaleak euren eretxi ta asmuak Gottha'ko programa edo egitarauan agertu ebezan: Egitarau aretan erlejiñoa gizon bakotxaren arazoa dala diñoee; baña ori siñestadun langilleak atzipetu, engañoau ta eurakandutearen baño ez ebela esan argiro ikusi da.

Gizartekeriak gizabatza ala Esatadua baño beste Jaungoikorik eztazau: onen eleizea lantegia da; amar aginduak gizonaren eskubideak; elburura, zentzunen atsegiña. Dietzgen'ek argiro diño: Gizartekeriak erlejiñorik eztauko; guk erlejiñoarean orde z gizon bakotxaren argaltsauna, gizartearen menpean osoro jarriaz, sendotu ta osotu bearra daukan argaltsun orren errukia, erlejiñotzat orixe ipinten dogu. Bebel'ek, ostera, zerua aingeru ta kurloi edo torre-txorientzat izten dauala diño ta ondasunak guztienak dirala, Jaungoiko ta erlejiño bako erri-yaurgoa nai dau.

Gizartekeria ezkontza ta sendi edo familiaren arerioa be bada. Umeak azten dagozan ama guztiak Estaduak ardura andiz zainduko ei-ditu, berariz launduko ei-dautse; bein umeai bularra kendu ezkeru, barriz, ortik aurrera ume guzti-guztien ardurea be Estaduarena izango ei-da. Ori dala-ta, ez ezkontzarik ez sendirik ez-ei da bear, eta gauza zar onein gomutea be bein betiko kendu bear ei-da.

Ona emen gizartekeri edo sozialismoaren asmurik nagusienak. Eztau nai, ez Jaungoikorik, ez zerurik, ez ezkontzarik, ez sendirik, ez jauntza

edo jabetzarik. Gauza guztien jaun eta jabe giza-
batza edo Esatadua ta gizon guztiok orren
morroi ta jopu. Ori gauza ona ba-da, munduan
gauza txarrik eztago.

IX GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOA, ZENBAT ERATAKOA DA?

Gizartekeri-zale guztiak aburu edo eretxi bar-diñekoak ez dirala esan bear dogu. Izan be, aldi bateko gizartekeria alderdi bitan, batez be, zati-tu da: alderdi batari baltsakeri edo komunismoa deritxo; bestea lengo izenaz gelditu da. Alderdi bi oneik alkarri gorroto bizia dautse ta aspaldian be bata-bestearen aurka dabiltz. Baltsakeria bere burubide, eretxi ta asmuetan gizartekeria baño zorrotz eta errotikoagoa da; orraitik be elburuan baño orra eltzeko bideetan alkargandik urrunago dabiltz.

Baltsakeriaren asmuak, zeintzuk dira?

Baltsakeri edo komunismoak bere eretxi, asmu ta gurariak lotsa ta bildur barik azaltzen

ditu: gizarteko mallak eratsi ta bardindu arte, langilleak ugazabai etenbako gudua egin bear dautsela ta bakotxaren jauntza edo jabetzea errotik, eta zearo kendu bear dala, kolpekerietan ibilli barik, argi ta garbi irakasten dau.

Erlejiñoa langilleak lotan eukiteko *opioa* baño besterik ez dala-ta, Jaungoiko, ezkontza ta sendi edo familiaren izenik entzun be eztau nai. Onen alde dabilzanak, gizon azarri, gereka ta urduriak dira. Guztia guztiena ta ezer bez iñorena; gizon azarri onein gudu-zantzoa orixe da. Elburu ori, gerora begira egon barik, indarrez eta matxiñadaz albait lasterren lortu nai leukie. Orretarako bide guztiak on, egoki ta zuzenak ei-dira: orraitik be jo ta kea ateratez, biderik laburrena: augaitik geldi-geldika, geienen eretxiz eta autarkien bidez orra eltzeko asmua darakusen *sozialistak*, gizon txepetx eta euli epel batzuk baño ez ei-dira.

Baltsakeri ta gizartekeriaren artean beste alde andi bat be badago; baltsakeri-zaleak oraingoan antzeko *estadurik* ez dabe nai; euren buruen jabe ta eskuko izango diran giza-batzak ipiñi naidabez, eta gero, ondo ba'litz, bata bes-

teagaz alkartu, baña guztien buru izango dan jaurgo ta agintaritza barik.

Bere muga-barruan diran ondasun guztien jabe langille-batza egingo da: egin bear diran lanak eta ortik datozen irabaziak banandu ezke-ro, ondo biziteko lagin guztientzat egongo ei da.

Eta gizartekeriarenak, zeintzuk?

Gizartekeri-zaleak, ostera, *estadua* bearrezkoa dala diño: erri-jaurgo edo errepublikea bai, baña agintaritza nagusi ta guzti. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztietzaz *estadua* jabetuko ei-da: guztien eta bako-txaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizartean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da. Errusi'n besterik egin dabela badakigu. Izan be, ango erri ta erki guztiai buz-tarri gogorra ezarri dautse Moskou'ko agintariak. Guztien eta bako-txaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizar-

tean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da.

Gizartekeria, bere bideko asmu ta egintzetan, baltsakeria baño gaza ta biguntxuagoa dala esan dogu. Eta eiz, bere elburura biurrikeriz eta indarrez barik, geienen eretxiz eta autarki edo botoen bidez eldu nai leuke: langille ta ugazaben arteko burrukea pizka bat gazatu daroa ta gauza batzuen jabetzea, ondasuna ekarteko gai eztiriana batez be, gizon bakotxari laketu leikeola uste dau.

Onetan gizartekeri-zale diranen artean batasunik ezta agiri. Jabetza guztia bakotxati zearo kendu bearrik eztagoala diño batzuk: gizarteari on eta mesede andiak egin dautsazanak, nasi biziteko lagin emongo dautsan ondasunaren jabe izateko eskubidea badaukala autortzen dabenak be badira: beste batzuk jabetzea bera baño ondasun andien jabetzeak dakarren almen eta indar larregia, gizartetik baztertu nai dabela dirudi; baña geienak, langille ta ugazaben arteko burrukea pizka bat gazatu arren, burruka ori izteko asmurik eztauke ta gauzarik geienen jabetzea be errotik kendu nai leukie. Gizarteko

mallak bardindu egin bear ei-dira ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estaduak baño beste iñok ez ei-dau izan bear.

Baltsakeria ta gizartekeria, euren elburuan baño arako bidean alkargandik urrunago dabil-tzala esan dogu, ta ori egia dala edonok dakus. Lenengoak, edozein ondasun ekarteko gai diran gauza guztien jabe, giza-batzak egin nai leukez: bigarrenak, estadia. Baña naiz batera naiz bes-tera izan, gizon bakotxak jauntzarik eleuke euki-ko; ondasunen jabe izateko eskubiderik bez. Garrantzirik andiena daukan arazo onetan, bial batera dagoz, ta bata bestea baño gaziago ala gazeago izatea baño beste alderik eztauke.

X GIZARTEKERI EDO SOZIALISMOAREN BURASO TA IRAKASLE NAGUSI KARL MARX

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nor?

Igazitako gizaldian sozialismoak irakasle asko ta margo askotakoak izan ditu; baña gaur egunean ango ta emengo gizabatzetan ondo errotuta dakusgun gizartekeriaren buraso ta irakasle nagosi Karl Marx izan da. Onen adiskide mami-kutuna zan F Engels'ek be ez eban egin lan gitxi: egiteko guztietan zintzoro lagundu eutsan Marx'eri eta onen «Domua»ren bigarren atala be Engels'ek emon eban argitara; baña Marx'ek besteko izen, ospe ta entzuterik eztau lortu. Euren buruei *ortodoxos* edo aburu zuzenekoak deritxoen edonongo sozialistak, Marx'en

Jarraitzalleak dira ta euren buraso ta maixu naustizat doixtar ospetsu ori dauke.

Gizartekeriari jakintza-usaindun oñarriak ipiñi nai izan eutsazan Marx'ek *Domua* (El Capital) deritxan bere liburuan batez be. Egia esateko, jakintza-usaña baño gaikeri-atsa, (materialismo-atsa) ugariago darioe jaun orren liburuei. Marx'en aldian, Alemani'ko ikastetxe askotan beintzat, gaikeri edo *materialismoa* aurrez irakatsi oi zan, ori gizonarentzat aurrerapide andia ba'litzan lez.

Gaikeri ori, zer ete-da?

Guk, gizonok, edozer gauza egiteko, gaia bear izaten dogu: buztargiñak, buztarrigaia: maia egin nai dauan arotzak, zura edo ola, ormea egin nai dauan argiñak, arria eta abar. Edozer egiteko bearrezkoak doguzan gaiok, soña edo gorputza euki daroe beti, guk gizonok soin bako gairik eskuartean erabilten be eztakigu-ta. Gaikeria irakatsi dabenen eretxiz, soin bako iza-kirik bat-egiñik be eztago munduan, ez goian ez

beian. Munduan dan guztia, gaikia ei-da, berengotik asi ta gorengoraño, ta azke dan gogorik iñongo iñon ez ei-dago.

Emen geure barrenean daroagun eta arimea deritxogun izaki au, soña edo gorputza baizen gaikia ei da. Gibelak beaztuna berez dakarren lez, garunak be gogaia alantxe ei dakarre, ta gogai edo pentsamentua azaltzeko, gaikia eztan gogo bearrik ez ai-dago. Olakoxe gauzak ikasi ebazan Marx'ek bere gaztezarroan.

Diran guztiak gaikiak ba'lira, gizona azke edo libre dala esatena, ames utsa baño besterik ez litzake: gizona bere eginkizunetan azke izan ezik, oster, gizarteak eroan dauan baño beste biderik eroan egikeala: bide baten orde bestea artzea, ori gizonak euren eskuan euki dabela esatea be, zorakeri garbia baño ez litzake. Gaikia deritxogun mundu onetan, ortze ta lurreko gauza guztiak aldatu ezindako legepean dagoz eta indaritsuak darabillez.

Gaikeri-zaleen eretxiz, gizartea be olantxe, indaritsuak, lege aldaeziñak darabille: au dalata. aize txistulariak ekatxa sortu daroienez, olantxe gizartean be aldi batek urrengoa bere onda-

rrez sortu ei daroa eta dan lez baño ezin izan ei-
daiteke. Gaikeriaren alde dagozan sasi-jakitunak
ori diño. Onein eretxiz, mundua ta bertoko
gauza guztiak eta bakoxta, soin-gaiaren nai ta
naiezko aldaketak baño besterik eztira: onelan
mundu onek, berau eztan eta Jaun eta Jabe lez,
legepian ipiñi dauan Egillerik ez ei-dauko, ta
gizonak aukeramen eta azkatasunik be ez.
Marx'en eretxia be orixe zan.

*Eta gizadiaren edesti edo istoria, zelan ulertu
eban Marx'ek?*

Gaikeri ori, guzur biribilla dan gaikeri ori oña-
rritzat artuta, gizadiaren lengo ta oraingo edesti
edo istoria olantxe ulertu ta azaldu eban sozialis-
moaren buraso ta irakasle nagusi dan Karl
Marx'ek. Onen eretxiz gizarteak igikun eta zirki-
ñik txikienik be eztau egundo egin, lurreko onda-
sunen bat irabaztearren izan ezik. Itxasoko uin
edo olatuak ekatxaren indarrak darabiltzan lez,
gizartea be olantxe bere igikun, lorratz, eta atze-
ra-aurrera guztietan lurreko ondasunak, eta

oneik bakarrik, erabili ei-dabe. Ondasun orreita-tik bat-edo bat irabaztearren izan ezik, iñongo gizasemek ez ei-dau egundo ezer egin.

Marx'en eretxi au guzur garbia dala edonok daki. Ezpabe esan: Seme gexokia; geroago be buruko miñak baño besterik eztautsala ekarriko jakin arren, seme gexokia al bait ondoen zaintzeko neke andiak artu ta gabak galtzen dituan ama laztana zek igitu dau? Zek darabil? Lurreko ondasunek ez beintzat. Ezetariko izenik, ospe ta entzuterik billatu baga, aberriaren alde bizia gogoz emon daben abertzaleak, lurreko zein ondasunek igitu ta erabili ete ditu? Lurrerako irabazte barik, aurrekoai on eta mesede egitearren neke latzak artu ta bizia galdu daben giza-semeak, ainbat izan dira-ta, Marx'en eretxi ori guzurra dala autortu bear.

Marx'en eretxi orreik goartu ala eratsi egiten ete-dabe gizona?

Marx'en eretxiok abereen mallara erasten dabe gizona. Gizonaren gogo ta biotza igitu dau-

kezan zio bikañagorik ezpai'legoan, sakela ta askea ipiñi eutsozan gizonari begien aurrean sozialismoaren buruzagiak. Sakelak eta askeak gizaseme asko be asko erabilli ditu. Ori egia da; baña gizona igitu ta erabilteko, orrek baño zio bikañagorik eztagoala uste izatea, ori, ziñez, gizona abere uts egitea beste da. Eta izan be, euren egitekoetan sakela ta askea baño beste ziorik erakutsi eztabenak, gizonik txatxarrenak izan dira. Gizona dan gizonarentzat askea baño gauza bikain eta goragokorik ba dagoala-ta, Bernstein, Mac Donald, De los Rios eta beste batzuk, sozialistak izan arren be, Marx'en esakun eta eretxi okerrok, txartxak emon dabez. Bai bear de!

XI

MARX'EN ASMAKETAK

*Gizartekeri jakintza usaindun oñarria ipinteko,
ze gauza barri asmau ete-eban Marx'ek?*

Edozein gauzak —ziñoan Marx'ek— aldin edo balio bi ditu: dana dalako gauza orrek erabilteko daukan balioa, ta beste zerbaiten ordezkarako nai diru-ordez saltzeko daukana. Balio orrei erderaz *valor en uso* ta *valor en cambio* deritxoe. Eta balio oneik, zer dira? Gauzea berenez zetarako egiña dan eta aretarakoxe daukan egokitasuna: esaterako, soñekoak gorputza estaldu ta janzteko daukan berezko egokitasuna, *valor en uso* orixe da; baña soleko orren jabeak, bere gorputza janzteko erabili barik, bearregoa dauan beste gauza baten ordezkarako nai saldu be egin leike, eta soñekoak onetarako daukan balioari *valor en cambio* deritxoe.

*Baña gauza bakotxak balio biok ba'daukazala,
ez ete da, ba, egia?*

Egia ete-dan ba! Egi argi ta garbia dalako iñongo gizasemek egundo ukatu dauanik eztot uste. Aristoteles ezta atzo goizeko gizona eta gauzen balio biok antxiña ta beñola aitatu, zenbakeu ta berezi ebazan Aristoteles'ek. Adibidezatzat oski edo oñetakoak aitatu ebazan: oñak babestu ta berotzeko balio dabe eta beste zer-baiten ordeztuketako be bai.

*Gauzen balio bikoitz ori antxiñatik ezauna izan
ba-da, ze gauza barri asmau eban Marx'ek
sozialismoari jakintza-usañoeko oñarriak ipiñi
nairik?*

Marx'en asmakuntzea orain arte esan doguna baño besterik zan. Jaun onen eretxiz, gauzak erabilteko dauken balioa, *valor en uso*, berezko dabe; beste batzuen ordeztuketako nai diru-ordez saltzeko daukena ta *valor en cambio* deritxoguna, oster, guztiz eta osoro langillearen

lanetik eta ortik bakarrik ei-datorkie. Onelan eskuz egindako ta salgei dagozan gauzen balioaren neurri bakarra, langilleak gauza orreik egi-teko erabili ta sautu bear izan dauan lan-indarra ei-da. Neurri bakarra ori izan ezkeru —zetan esan bez— egindako gauza bakotxak, langilleak or sartu dauan lanak beste balio dauko, ez geia-go, ez gitxiago.

Ori esaten errezago da, onegiten baño. Ori orrelan dala erakutsi nairik, esan edo idatzi eban Marx'ek: Sarritan alkarren antzik apurrik be eztauken gauzak truketako, balioan gitxi gora-bera bardiñak izan bear dabe, trukeaz galdu nai dauanik eztago-ta.

Orain ba: alkarren antzik eztauken gauzok, langilleak gauza orreitan sartu ta ezarri dauan lanean izan ezik, beste ezetan be eztira bardiñak: balioan gitxi gora-bera bardiñak dira: augaitik gauzai truketako nai saltzeko dauken balioa, langillearen lanetik datorkiela autortu bear da.

Marx'en esanok, egiak ete-dira?

Egia erakusteko maltzurkeri ta azerikeririk ezta bear: olakorik darabilienak, geienez, egia estaldu ta guzurra egitzat saldu nai leukela darakus, Marx'en asmakuntzok maltzurkeri garbiak eta guzur biribillak baño besterik eztira. Gauzen balioa neurtzeko, langillearen lana aintzat artu bear da. Orretan ba gagoz; baño langillearen lana baño besterik aintzat eztala artu bear diñoana, ori burutik ondo eztako. Ikusi daigun.

Lugin edo nekazari batek mendi aldapeko lur, idor, elkor eta erdi-antzuana, lur ori lantzeko alak eta lerrak egin ta gero, gari arloa erein dau. Zoriontsuago izan dan beste batek, askozaz be lan gitxiagogaz, lur mami, apatz eta gantzatsuan lenengo arek lango biko gariarloa. Artu dauan larimiña edo anega gari bakoitzean lenengo nekazariak bigarrenak baño birritan be lan-indar geiago sartu dauala-ta, aren larimin-gari bakoitzak birritan geiago balioko ete-dau? Birritan geiago eskatu ezin leikenik eztiñogu; baño, emon nok?

Bear bada aren garia beste onena baizen ona izan be ezta-ta birritan be lan geiago egin arren, beste onek baño merkeago saldu bear izango

leuke. Gauzak truketako nai saltzeko dauken balioaren neurri bakarra, langilleak orretarako erabilli ta sautu dauan lan-indarra ba'litz, Marx'ek ziñoanez, lan geiagogaz egin dan gauzeak geiago balioko leuko; baña ori geienez orrelan eztala agirian dago. Masti jabeak ardao zarra ta barria eukiteko egin dauan lana osoro bardiña ba'litz be, ardao zarrak, luzarago ardantegian egon dalako beste barik, ardao barriak baño geiago balio izaten dau.

Langille trebe ta antzetsuak aldi laburragoan lan andi ta ederragoa egin daike langille trakets eta ongatxak aldi luzeagoan baño. Ori egia dala edonok daki: Marx'ek be ba ekian eta azalera etorkion guzurra estaldu nairik, beste asmaketa batear jo eban Marx'ek.

Marx'en asmaketa barri au, zein ete-da?

Eskuz egindako gauzen balioa, langilleak orretan sartu dauan lanetik dator; baña balio orren neurritzat —gañeratu eban Marx'ek— ezta artu bear langille bakotxaren lana, salgai dagoan

gauza ori egiteko, nai ta ezkoa, dan gizarte-lan ertain edo erdikoa baña. Eta *gizarte lan ertain ori, zein ete-da?* Langilleak esku artean darabilan gaia ta lantegia zelakoak diran, langillea bera nor dan gomutau ezkerro, edozein gauza egiteko bear dana, luze edo laburragoa izn daitekela argiro ikusten da. Lanik luzeena ta laburrena alkarrekin batu, lopusua erdibitu ta gizarte-lan ertaña orixe dozu.

Esaterako: langille trebeak lan orduan ondo egin daiken lanerako, beargin traketsak zortzi bear da'ditu, gizarte-lan ertaña, sei orduko lana da. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken balioaren iturri bakarra, orixe gizarte-lan ertain ori zala irakatsi eban Marx'ek: baña ori ezta egia, urrik emon be. Gauzea egiteko erabilli ta sautu bear dan lan-indarra gauza orren balioa neurtzeko aintzat artu bear dala len esan dogu ta orain barrero diñogu; baña ori bakarrik, ezelan be ez.

Egindako gauz ori gizonentzat bearrekoa nai onratsua dan ala eztan be kontuan artu bear da. Egiz bearrekoa ta onuratsua izatea be ezta beti naiko, gauzeari balio geiago emoteko. Ura ta

eguratsa bearrak eta onura andikoak doguz; baña ugari be ugari dagozalako, urak eta eguratsak nai saltzeko nai beste gauza baten ordezkurketako balio gitxi dauke. Au dala-ta, gauzea ugari ala urri dagoan be aintzat artzekoa da, orren balioa neurtu al izateko. Arribitxiak urreak baño geiago balio dabe; urreak zidarrak baño geiago, zidarrak burdiñak baño geiago. Zergaitik? Ederragoak diralako? Baleiteke; baña batez be arribitxiak urrea baño, urrea zidarra baño, zidarra burdiña baño ugariago, esakasago dagoalako.

Gauzea salgai ta opaka askok ba-darabile ta erosleak gitxi ba-dira, geiagoko barik be gauza orren balioa jatsi egiten da, eta bestera, erosi nai dabenak asko ta opatzen dabeank gitxi ba-dira, berealaxe salneurria goruntz doa. Ori egunero dakusgun gauzea da-ta, bere senean dagoan iñok ukatu ezin leikena. Gauzen balioa neurtzeko gizarteko oiturak eta gizonen kasket-aldiak be aintzat artu bear dira. Jostunik antzetsuenak XVI mendean oitzen ziran lako soñekoa josiko ba'leu, soñeko ori apañenatarikoa ba'litz be, untzean eskegita eukiteko nai dauanen bat edi

agertu ezik, erdi debalde be iñok eleuskio erosi gurako.

Truketako aldiña edo *valor en cambio* deritxoena langillearen lanetik bakarrik datorrela, guzur biribilla da. Marx'ek guzur ori egin eban bere irakaspén guztien oñarri, eta oñarri oker eta txarra ipiñi ebalako, ondoren oker eta txarrak atera ebazan, urrengoan ikusiko dogunez.

XII

MARX'EN ERETXI TA IRAKASPEN OKERRAK

Ondasun eta irabazkien iturri bakarrak lana da —ziñoan Marx'ek—. Lanaren bidez egindako gauzak, gizonen bearrizanak ornidu ta benetako dauken egokitasuna, gauza orrein *valor en uso* orixe da; baña orrezaz gañera gauza batzuk beste batzuen ordeztuketako, nai diru-ordez saltzeko be, gai eta egokiak dira. Gaitasun edo egokitasun oni *valor en cambio* deritxogu, ta gauzai orretarako dauken balio guzti-guztia langillearen lanetik datorkie. Au guzurra dala lenago azaldu ta adierazo dogu. Marx'ek bere ustarriaren oñarritzat guzur ori artu eban eta ortik ondoren ustelak atera.

Gauza batzuk beste batzuen ordeztuketeak, nai diru ordeztuketeak, berez gauza orren balioa ezin geitu leike —ziñoan Marx'ek—. Trukean artzen dan gauzea nai onen ordeztuko dirua, emoten danaren ordaña da-ta; bataren balioa bestearena bezenbat izan oida-ta, orretan trukeza-

leak nai salerosleak irabazpiderik eztauke, zuze-
nik beintzat.

Ori ta guztibe, domudunak, ola-jaun, lantegi-
jabe ta salerosleak irabazpen gizenak lortu ta
dirutza andiak egin daroez.

Zelan izan daiteke ori?

Marx'en eretxiz, pizti gaizto orreik, zetan
eztala, guzurrez eta maltzurkerik gauzen aldin
edo balioa geitu ta goratu egiten dabe, eta mal-
tzurkeri orren bidez euren irabazpenak geituz,
aberats okitu egiten dira. Ori orrelantxe dala era-
kusteko asmuz idatzi eban Marx'ek *Domua* (El
Capital) deritxan bere liburua.

Marx'ek bere eretxi ori, zelan azaltzen ete-dau?

Lan indarra be —ziñoan Marx'ek— aspaldian
beintzat saldu-erosian dabil, eta beste edozein
saleroskaik lez lan-indarrak be aurrerago aitatu
doguzan aldin edo balio biak daukaz. Lan-inda-

rraren *valor en cambio*, egindako gauzan sartu ta ezarri bear izan dan gizarte-lan ertaña da: argiroago esateko, langilleari, onek erabili ta sautu dauan indarra birregiteko, ugazabak damostan alogera da, langilleak aloger orregaz jan, edan eta bere indarrak barriztau bear dituta; baña lan-indarrak orrezaz gañera ba dau *valor en uso* deritxoguna be. Au langilleak berezkoa dau, bape etxako kosta; baña ugazabarentzat irabazpide-iturri yori ta ugaria da.

Esn nai dodana auxe da: lan-indarrak dagizan gauzai berak daukan baño balio andiagoa emoten daki; baña ugazabak malmuzkeriz beretu egiten dau, eta onelan iñoren lepotik aberastu egiten da. Adibidez, irule nai eule dan langilleak bost orduko lanaz esku-artean darabillan liñabe-ra nai ariaren balioa ogerleko baten geitu badagi, orrenbesteko lantsari edo alogera ondo irabazita dauko; baña ugazabak, bear ba-da, beste bost orduan lan egiñazoten dautso ta amar orduko lan ori ogerleko bategaz ordaindu.

Bigarren aldiko bost orduetan be langilleak izerdia atera ta lan-indarra sautu dau; baña bigarren aldiko lan onek langillearentzat baliorik apu-

rrik be eztau euki; guztia ugazabarentzat izan da, ta iñori «eskerrik asko» be esan barik, polito-polito sakelean sartu dau. Marx'en eretxia orixe da. Labur eta laster esateko: Lanak balio bi daukaz, orren *valor en uso* langilleak erabili ta sautu dauan lan indarra da: *valor en cambio* ugazabak beargiñari damotsan alogera .

Langilleak egindako gauzeak be balio bi ditu: orren *valor en uso*, zetarako egiña dan eta atarakoxe daukan egokitasuna da: *valor en cambio*, beste gauzaren baten ordeztukau nai diru-ordeztukau daukan balioa. Bigarren balio au Marx'en eretxiz, langillearen lanetik eta ortik bakarrik datorkio; baña ugazabak lanaren ordeztukau ogerleko bian (eta bear ba-da geiagoan) saltzen daki.

Langilleai, egindako gauzan sartu eban lanaren balioa ordaintzea zanean, balio ori ogerleko bi da orren balioa. Au maltzurkeria ezpa-da, munduan eztago maltzurkeririk, Marx'en eretxiz.

Eta salneurri-gaña edo «plus valía», zeri deritxo Marx'ek?

Langillearen eskuetatik ogerleko baten urten zan gauzea, ogerleko bi ta-bear ba-da, geiagoan saltzen dabe ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe, ta salerosleak. Langillearen eskuetan ogerleko bat baño balio ez eban gauzeak, ugazabaren eskuetara ezkerro ogerleko bi, zer dala-ta balio ete-ditu? Salneurri-gaña gauzen balioa orrelan goratzeari eritxon Marx'ek. Eta ori baño be txarrago dana —esaten eban—, salneurri-gañok domudunen eskuetara doaz beti ea onelan aldi laburrean asko larregi aberastuten dira.

Marx'en irakaspenok egiak ete-dira?

Ugazabak sarritxu euren langilleai zor yaken besteko alogerik eztautsela emon, iñok be ezin ukatu daike, Aita Santuak be ori bein baño sarriago irakatsi dabe-ta; baño Marx'ek bere asmuetarako arira etorkiona sarriegi aitatzen eta oker etorkiona polito esaltatzen ba-ekiala be esan bear dogu, au be egia da-ta. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo

balio guztia, zeatz eta osoro, langillearen lanetik etorkiela; orixe ipiñi eban Marx'ek bere irakaspen guzti onein oñarritzat: baña oñarri ori guzurrada-ta, Marx'ek ortik eratorri ebazan ondorenak be guzurak izan bear.

Eta izan be, ugazabak langileari, beronen lana egiteko, emon dautsazan gaiak —diranak diriala—, baliorik ete-dauke? Ugazabak bere ola nai lantegian daukazan tramankulu, bulzkin eta makiñak, balio bakoak ete-dira? Lantegia zuzen ibilli dadin, ugazabak artu bear dauan ardurea, txakur txiki bategaz ordaintzekoa ete-da? Ola ta lantegietan egindako gauzak saltzeko, bein baño sarriago datorkiozan buru-austeak, txanpon zar bat be ez ete-dabe balio? Galtzeko arriskua be bein baño sarriago izaten da; arrisku ori be aintzat artzekoa ez ete da? Lantegitik urteiten diran gauzetan Marx'ek alde bat baño ez eban ikusi; langillearen lana. Begietan lausoa eukalako-edo, aintzat artu bear diran beste asko, ez ebazan ikusi; origaitik Marx'en irakaspenetan, egia urri.

XIII

KARL MARX'EN IRAGARPENAK

Esku lanez egindako gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balioa, langilleak orritan sartu eta ezarri bear izan dauan gizarte lan ertañarena bestekoa da, ez andiagoa, ez txikiagoa. Marx'ek bere irakaspenen oñarritzat orixe ipiñi ebala bein eta birritan esan dogu.

Marx'ek ortik atara ebazan ondorenak eta egin ebazan iragarpenak, zeintzuk dira?

Salneurri gain edo *plus valía* guztiak —ziñoan Marx'ek— ugazabak malmuzkeriz eskuratzen dabez. Onelan egunerik egunera aberatsago egiten dira, eta domukeria, kapitalismoa, da munduan nagusi. Dirua parra parra irabaziaz, ugazabak ola ta lantegi barriak errez egiten dabez: lantegi orreitan gero baño gero langille geiago darabillez. Langille geiago ta ugazabak eskura-

tzen dabezan salneurri gañok be geiago. Ugazabak langilleai damotsen alogera txikiago ta aen irabazpidea, aundiago. Emakume ta mutikoak lantegietan sartuaz be, ugazabak salneurri-gañak goratu ta ugaritu egiten dabez, eta onelan baztarrak guztiak irabazi ta eskuratzeko bidea daroe.

Onen ondorenak zeintzuk izago ete-dira?

Ugazaben joko txar onek ondoren izugarriak ekarriko ditu, Marx'en eretxiz. Domu txiki guztiak iruntsi ta lurreko ondasun guztien jabe domukeri andia egingo da, aldi gitxi barru. Salneurri gain guztiak gero baño gero esku gitxiagotan batuaz, domukeria izugarrian aziko dala begian aurrean dago. Domukeria aziaz, gero baño gero ola ta lantegi andiagoak izango dira: ola andiok beste enparauak, txikiagoak zearo zapalduko dabez, eta onelan domu txiki guztiak iruntsi be bai. Marx'en ustez, ibillian ibillian burrukari bi baño eztira geldituko: domukeri andia ta langille aldra izugarria. Domukeria

andiago ta domudunak gitxiago —diño Marx'ek—, ondasunak urrengorik-urrengora esku gitxiagotan batuaz joango dira ta: beste aldetik, domukeriak langilleen odola edanago ta munduan txiro edo pobreak ugariago.

Orduan zer jazoko ete-da?

Marx'en ustez, egundo munduan ezautu eztan besteko ondamena. Bere burua igarle etsirik, Marx'ek iragarpenak egin ebazan: lurreko ondasun guztiak adu oneko aberats gitxi batzuen eskuetan batuko dira, ta mundu edo gizadia gero baño gero txiro, lander edo pobrea goa izango da. Marx'en iragarpenok egin ebazanetik ona, ainbat urte igaro ta igazi dira; baño arek iragarri ebanik ezta jazo. Marx'en iragarpenok egiak izan ba'lira, lurreko ondasunok esku gitxitan batze ori egin zan onezkero, ta aberats okitu bakanok izan ezik, enparau guztiok langille txiro ta arlote baño besterik ezkintzakez izango. Ori orrelan ez tala edonok daki.

Domukeria, bai, azi ta geitua da, ta beste iñon baño geiago Ipar-Amerikako Laterri-batzan; baña ain zuzen be domukeria beste iñon baño geiago azi dan erri aretan, domu txikia be beste iñon baño ugariago dago ta erriaren bizibidemallea beste iñon baño gorago. Ola ta lantegi andiak ipiñi ta erabilteko bear dan domutzea, sakel askotako dirua izan oi da-ta, irabaziak be askoren eskuetara doaz. Onezaz gañera, ola andien jabeak askotzak irabazten dabezanean, lantegi txikiagoen ugazabak be biziteko lagin baño geiago irabazi daroela, orain arteko jazoe-rak argiro diñoskue.

Beste gauza batzuetan lez, onetan be Max igarle ustela izan da. Ori ta guzti be, gizon txe-petx batzuek Marx zalako ori igarle anditzat dauke. Oraindik sei illabete eztirala Aldama deri-txon batek *Sozialistan*'n esaten eutsen gure baserritarrai: «Gure baserritarrak akulua erabil-ten ezeze, besterik be ikasi dabe: Marx igarle andiaren abotsa ta deia entzuteko aldia etorri yakela uste dabe». Gure baserritarrak Aldama nor dan bai-edo dakie: Marx nor izan zan, bear ba-da iñoz eztabe entzun. Jaun onek arrezkero

besterik be esan dau; maizterrak, errentado-reak, legez eta bidez baxotxa bere etxaldearen jabe izatearo ondo deritxola adierazo dau, Katalunya'ko Rabassairez'i zorionak bialduaz. au, ziñez, Marx'en irakaspeneren aurka dago-ta, Aldama jaunaren asmuak zeintzuk diran jakin be eztakigu. Marx'en iragarpenok origaitik azaldu dodaz, sozialistak ainbeste bidar aitatzen daben buru ta maixu au igarle txarra ta guzur-zalea izan zala baserritarrak be jakin dagien.

Ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosle aberatsok, alkarri, zein geiaoka, egingo dautsen guda ta burrukez —diño Marx'ek— gitxituaz joango dira ta azkenerako amar-amabi baño geiago eztira izango. Lurreko ondasun guztiak euren eskuetan batu dabezan aberats okituok ain gitxi izango diran ezkerre, zer kostako yake langilleai aberats orrei daukean kentzea? Zer, aberatsok ankazgora jaurti ta billosik iztea? Onelan domukeria —diño Marx'ek— sagar eldua lez, bere astunez jausiko da lurrera.

Eta orduan zer?

Orduan langilleen agintaritza, obeto esteko, langilleen nauskeria etorriko da: langilleak estatuaren jabe egingo dira ta aberaskume guztiai buztarria ezarriko dautse. Orain arte —ziñoan Marx'ek— domudun aberatsen alde egon dan esatdua, langilleen zapaltzalle izan da. Esatdua gero be zapaltzalle, langilleen alde.

Ori lortu al izateko, gudua bear zala-ta, Marx'ek langilleai gudu zantzoa jaurti eutsen; gizarteko mallak eratsi ta bardintzeko, eten bako burrukea bear zala-ta, Marx'ek langilleai eten bako burrukara dei-egin eutsen, esanaz: domudunok lapur andi batzuk dira: erri leunari, langilleai, sarritan egindako lapurreten bidez, geldika-geldika, ondasun andi andiak batu dabez. Lapur orrei batu dabezan ondasunok kendu ta orren jabe dan gizarteari biurtzea, zeregin errez eta laburragoa izango da. Eta egin bear dana orixe da —ziñoan Marx'ek.

Eta ori, zelan egin daiteke?

Ori ondo egiteko eta domukeria gizartetik bein-betiko kentzeko, bide bat baño eztago, Marx'en eretxiz. Gizon bakotxari ezereen jabe izateko eskubidea errotik ebagi, ta edozelako ondarsuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estadia egiñaz, asmu ori lortuta dago: orrellan domukeriak ezingo dau egundo bururik jaso, ta lurreko ondasun guztien jabe langilleak izango dira. Marx'en esan au sozialistak ao-miñean erabilili oi dabe; baña guzur biribilla da. Estadia gauza guztien jabe egin ezkeru, eskubide ta aukera guztiak agintari ta onein ordekoenak dira: eginbear, neke ta len guztiak, enparaue-nak: agintari ta enepleanak ugazaba andi, enparai guztiak orrein morroi txiki. Estadia aberats, gizon bakotxa txiro ta arlote. Estadia baño biotz gitxiagoko ugazabarik ezta ezautu: onen morroi izatera letorkezan langillen errukarri.

XIV

MARX ETA LASALLE'K, ALKARREN ANTZIK BA ETE-DAUKE?

Biok ziran jaiotzaz doixtarrak, odolez judarrak; biok aroideak eta biok gizartekeriaren irakasle ospatsuak; baña bakotxa bere bidez ibillizanta, bizikeran alkarren antz gitxi dauke. Marx'ek liburutzar andiak idatzi ebazan domukeriaren okerrak eta gizartekeriaren obari ta mese-deak adierazteko asmuz; Lasalle'k ez eban askorik idatzi, baña etorri ederreko izlaria zanta, langille-aldra andiak irakiten bai ipiñi ebazan bein baño sarriago.

Ondasunentzako gora-berak ikasten ekin eutsan Marx'ek: Jaun onen liburuak —Domua deritxonak batez be— gai orretzaz diardue ta Marx'en irakaspén guztiak, apainduri ta edergalluak kendu ta billosik itxi ezkeru, Proudhon'en esan onetara datorz: *Yabetzea, lapurretea da*. Aberats, lantzale, bizkor, argi, andinai, gereka ta

pizka bat uzu ta basati zan Lasalle: biotz eta kemen andiko gizona, izlari bikaña, entzulak aranai ona erakarri ta erabilten ekian eletari gartsua. Bere bizitzako azken urteak batez be doixtar langilleai gizartekeria irakasten, onein biotzak aberatsen aurka gorroto sutan ipinten igaro ebazan Lasalle'k maitamiñak ekarritako burruka zoroan il zan arte: baña Lasalle doixtar abertzalea zan: Marx ostera —berak ziñoanez— lur zabal guztia baño beste aberririk ez eukan gizona.

Eretxi onegaz batera munduko langille guztiei dei egin eutsen Marx'ek, gudu-zantzo au jaurtiaz: «Domukeria, orra or, langilleak, zuen arerio ankerra. Ori eratsi ta zapaltzeko, erri guztietako langilleok alkartu zaiteze». «Mugak, zeta-ko dira? Gizartera asarre ta guduak ekarteko baño bestetarako eztira-ta, eratsi daiguzan mugak, luzatu daioeguzan alkarri eskuak, guztiok alkarren anai gareala autortu daigun»: olako gauzak idatzi ta irakatsi ondoren, lur zabal guztiko langilleak bazpatzean alkartzeko asmua artu eben Marx'ek ta onen jarraitzalleak. Langilleen Alkargo onei enderritarteko bazpatzak deritxoe-gu.

*Marx'ek eta onen jarraitzalleak asmau ta irazan dabezan enderritarteko bazpatzok, intenaciona-
lok, zeinbat eta zeintzuk izan ete-dira?*

Sozialista eztiran olako bazpatz batzuk: Alkargokeri-zale edo Sindikalisten enderritarteko, zuriena ta oriema deritxoenak be badira; baña oneik alde batera itxirik, marxtarrak sortu ta irasi dabezan enderritarteko bazpatzak aitatu-ko doguz.

Lenengo enderritartekoa norena ta noizik onakoa ete-da?

Lenengo enderritartekoa (internacionala) Marx'ek eta onen adiskide ta lagun andi zan Engels'ek sortu eben, eragozpen andiak garaituta gero. Aizkide biok olako zerbait egiteko asmua 1847'garren urtean artu ebela dirudi; baña oraindik labea ez egoan ogia erretako gertu-ta, asmua aurrera eroatea gerorako itxi bear.

1862'garren urtean asmu onen adierazleak bialdu ebezan enderri askotara, gauzea gertu ipinteko. Urte bi geroago doixtar, pantzetar, englandar, suizar, beljekar eta poloniar langilleen ordezkariak batzandu ziran London'dik ur dagoan Saint Martins Hall uritxuan eta araudia zuzenetsita ontzat emonaz, lenengo enderritarteko bazpatzaren oñarriak antxe ipiñi ebezan. Urte bi geroago, 1866'garrenean, araudi ori barrero ontzat artu zan *Geneve*'ko batzarrean.

*Zenbat iraun eban enderritarteko bazpatz
onek?*

Ezin gitxiago. Mugak eratsi, Kisto'ren legea alde batera itxi ta anaitasun maitakorra gizaseme guztien biotzetan sartu bear zala-ta, asmu orregaz lanean asi ziran marxtarrak, oka ta porrot egin eben laster. Lenengo ta bein, Bakunin eta beste batzuk Marx'en aurka jarri ziran, nauskeririk etzala bear-ta: onelan lenengo enderritartekoari kurubioak kolkora bota bai'leutsezan lakoxe lazkea sortu zan aren barruan; baña

1870'garren urtean etorri zan gudua, pantzetar eta doixtarren arteko guduak batez be, anderri-tarteko lenengo bazpatz orri ez eutsan azur oskorik itxi. Gizonaren biotzak berez zer emon daiken ikusteko, aldi labur ori be naiko izan zan: langilleak alkarren aurka gudura joan ziran: guduak gorrotoa ekarri eban eta langilleak gudu ostean len baño be bananduago gelditu ziran.

Bigarren enderritarteko bazpatza, non eta noz sortu zan?

Bigarren enderritartekoa Paris'en sortu ta jaio zan 1888'garren urtean. Bigarren onek bere irugarren batzarraldia Zurich'en egin eban 1893'garrenean. Alkar ezin aituta, eztabaida ta lazkea sortu ziran batzar aretan; azkenez ezker-tar geiegikeri-zaleak jaurti egin ebezan bazpatzatik eta barruan gelditu ziranak, gizartekeri aldakoi, otzan eta gazagoa, Marx'enaz zer ikusi andirik eztaukan gizartekeria, obetsi eban.

Bigarren enderritarteko onek luzaro irauñ ete- eban?

Iturrira sarri doan pitxarrarena jazo yakon bigarren enderritarteko oni be: arria jo ta apurtu. Jo eban arria, 1914'garren urteko gudua. Gudu aretan Europa'ko erririk geienak sartu ziran, batzuk besteen aurka, ta langilleak be lentxoago alkarri esandako maitakeri ta koipekeriak zokondora jaurti-ta, txakur-katu izan bai'liran, burrukan ekin eutsen luzaro. Onelan enderritarteko bigarren bazpatzari be ardatza ausi yakon, eta burdia luperian sartuta gelditu zalako, 1915'garren urtean beste bazpatz bat sortu ta irasi nai izan eben Suiza'n, Lenin eta Trosky barruan zirala.

Asmu au aurreara eroateko aldi egokia be etzala-ta, gerorako itxi zan; baña enderritarteko-arenak egin ebalá asmu orrek argiro diño. Gudua amaitu zanean, zelan edo alan berbiztu egin bear zala-ta, banandutako atal batzuk batu ziran eta enderritarteko Alkargo-Batzarren izenaz, Amsterdam'en daukoz bere erdoki ta egoitza. Estadu bakotxetik langille-alkargo bat baño ezin

sartu daiteke Amsterdam'go bazpatz orretan eta España'tik Langillen Batz-Orokarra da ango bazkide. Guztien buru, omen eta entzutez beintzat, Vander Velde, beljickarra dala dirudi.

*Irugarren enderritartekoa, noztik onakoa ete-
da?*

Irugarren enderritartekoari gorria deritxoe, bere burua lenen 1905-garren urtean agertu eban Errusi'ko eun-ola baten; gero iltzat egoan; baña 1919'garrenean berbiztu zan, Lenin eta onen lagunak emondako arnaseaz. Moskou'n, Kremilin-jauregian ospatu eban bigarren batzaraldia ta irugarren enderritarteko bazpatz onetan sartu nai daben langille-alkargo guztiai ogetabat baldintza ertsi ezarri ta beteazoten dautsez. Ainbat erritan langilleak banatu ta alkarren aurka ipiñi ditu, eta Errusi'ko nauskeriari eskerak, itxaron zeiteken baño indartsuago bizi da.

Egitarau edo progarama geienez Marx'en gogai, burubide ta eretxiak azaldu dabez. Egitarauok iru dira: Gohta, Erfurht eta Vürzburg'oa,

zeazketaen batzuetan edo izan ezik, enparaue-
tan irurak alkarren antzekoak. Enderritarteko
Bazpatz oneik gizartean anaitasuna zabaldu ta
sendoagotzeko asmuz ipiñi ei-dira. Asmua txarra
danik eztiñot; baña Jaunaren legea zokondora
jaurti ta enderritarteko bazpatzok ipiñi ziranetik
ona, anaitasunean aurreratu ete-gara? Abere
gaiztoa da gorrotoa ta aspaldian gorrotoa da
nagusi. Enderritarteko orreik, zer ekarri daus-
kue? Barriketa asko ta gauza on gitxi.

XV

GIZARTEKERI GAZEA

Gizartekeri gazarik, ba ete-dago?

Marx'en eta onen jarraitzallien gizartekeri edo sozialismoa, garratz eta gaziegia dala-ta, pizka bat baño geiago gozatu nai izan dabe batzuk. Oneitarikoak dira Macdonald englandarra ta De los Rios espainarra. «Trade Unions» deritxon England'ako langille-batzak gizartekeri-irakaskintza berezirik eztabe eurakandu: ola, lantegi ta meatokietako beargiñen alde egitea, langille-batza aen asmua batez be orixe da, orretarako aldi bakotxak eta onen zertzeladak eskatzen dabenez jokatuaz; baño gizartekeria oiñarritzat artu barik.

Marx'en gizartekeriak, England'an jarraitzalle asko ete-daukaz?

Marx'en irakaskintzak ara be eroan dabez; baña ezin izan dira bertakotu: doixterritik eroan-dako landara orrek an ezin izan dau indarrik artu. Orraitik be gizartekeria naikotxu zabaldu da an be; baña gizartekeri onek Marx'enaz zeri-kusi andirik eztauko: askozaz be gazeagoa da: Marx'enaren ondoan ur-epela dala esan geike. England'an gizartekeri-zale alderdiaren buru Ramsay Macdonald bakaltseña da. Jaun onek, «Gizartekeria» deritxon liburu bat idatzi eban eta gai onetzaz dituan aburu ta eretxiak antxe agertu ta azaltzen ditu.

*Eretxirik nagusi ta gallenenak, zeintzuk ete-
dira?*

Macdonald gauza askotan eztago Marx'egaz: onen gaikeri edo *materialismoari* txarto deritxo. Gizartearen zirkin eta igikun guztiak ogasun-egarriak eragindakoak izan dirala ta beste aldakuntza guztiak be orrexeri zor yakozala: gizartearen edesti edo istorian aldi batak bestea, aurreragokoak urrengoa adurrez, alanbearrez,

nai ta nai ez ekarri dauala: eretxi oneik noizbait eta nonbait gizartekeriari indarra emoteko izan ba-dira be, Macdonald'ek egiak direanik eztau uste. Gizartekeria kistar uskurtzaz edo erlejiñoaz alkartu leikela uste dau, oster, Macdonald'ek; baña orretzaz Aita Santuak besterik diñosku. Gizonaren elbururik gorenena Jaungoikoa dala diñosku geure siñiskuntzak: gizartekeriak, oster, gizonaren elburu ori edo zearo ukatzen dau edo aintzat be eztau artzen: ori dala-ta, gizartekeria, benetako gizartekeria ba da, katoliku siñezkuntzeaz ezelan be ezin alkartu leike, diño Aita Santuak.

*Gizon baktxari bere gauzetan daukan jauntzea
nai beste batzuen jabe izateko eskubidea,
kendu bear ete-yako?*

Marx'ek baietz diño; Macdonald'ek ezetz. Lugintza ta ola-ekintzako domuak gizon nai lagundi baktxaren eskuetan dagozala, zuzen eta gizartearen onean ezin erabilli leikezala-ta, olako domuak gizartearenak izan bear dabela

uste dau Macdonald'ek; baña orretarako bako-
txaren jabetzea kendu bearrik ez ei-dago; zer-
baiten jabe izatea, gizaseme guztien ames,
asmu ta guraria dan ezkeru, bakotxaren jabe-
tzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-yako. Lana-
ren jabetzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-
yako. Lanaren irabaziaz lez domu etekiñaz
(errentez) bizitea be baldintza bigaz laketu lei-
keo gizonari, Masdonald'en eretxiz. Baldintza
biok onexek dira: ez arranditsu ez lander ta bai
itxura baten biziteko lagin emon bekio, ta emo-
ten yakan domu-etekin ori gizarteari egindako
mesedeen ordaña izan bedi. Jarauntzi edo eren-
tzia be zearo kendu bearrik ez ei-dago, neurrira
ekartea naiko ei-data. Nai jabetzeak nai jaraun-
tziak gizartearentzat kaltegarri dan zerbait eta
mesedegarri dan beste zerbait ei-dauke: kalte-
garri dan ori kendu bear ei-da ta mesedegarri
danari bakean itxi. Bardintasun osoa ames utsa
baño ez ei-da ta, atzamarrak alkarrekin dauken
antzeko bardintasunaz naikotu bear, nai ta ez,
gizartekeri-zaleak be.

*Eta gizonaren aukeramen edo azkatasunetzaz,
zetan ete-gara?*

Marx'en gizartekeriak gizonari bere aukeramen edo azkatasuna ebagi ta moztu egiten dautso: gizon baxotxa gizartearentzat egiña ei-da ta, gizartearen onean aukeramena moztu bearean ei-dago gizona, estaduak izentau dagion lana egiñaz eta emon dagion alogera ixil-ixillik artuaz. Macdonald'ek gizonaren aukeramena gitxitze orri txarto deritxo. Gizonok geure emaitzik ederrena aukeramena dogun ezkeru, orren aurka ezertxu be ez ei-da egin bear; bestera, aukeramen ori sendoagotu egin bear ei-da, erriketa-azkatasunari ogasun-jabetzeak dakarrena erantsiaz. Ugazaba ta langilleen arteko burrukarik be ez ei-da bear. Burruka or sozialista atzeratuen leloa dala diño Macdonal'ek. Gizadiaren zuzentzalle izan nai dabenen elburua, estadu baketsu ta zoriontsua dan ezkeru, zuzentzalleok asmuz eta jakitez orraxe jo bear ei-dabe, baña mallen arteko burrukeak ori galerazo egiten dautta, alde batera itxi bear ei-da. Gizartekeriak natxiñada-zale be eztau izan bear, Macdonald'en

eretxia: matxiñada barik, lege egokiak emonaz, gizarteari oberantz eragin bear ei-yako. Lurreko ogasunak gizonen artean zuzenago banandu, domu edo kapital andiegiak galerazo, jabetza txikiei iraun dagien eta azi daitezcan erreztasunak emon, eta alogerekoak be zerbaiten jabe izateko bidean ipiñi bear ei-dira.

Baña oneik gauzok Macdonald'ek baño lenago, ez ete-ebazan XIII Leon Aita Santuak esan eta irakatsi?

Bai, «Rerum novarum» deritxon Idazkian Aita Santuak orreik gauzok argi ta garbi diñoz, Orduan Macdonald'en irakaspenak Aita Santuarenakaz batera ete-dagoz? Aitatu doguzan oneik bai; baño beste asko ez. Macdonald'en bein beñeko asmua gizarteko auzi andi oni beronen garratzasuna kendu edo beintzat gitxitzea dala dirudi; baño azken elburua, gizartekeria, Marx'ena baño motel eta gazagoa, baño gizartekeria.

Domukeri edo kapitalismoak jaukitako utsak, egindako okerrak, ekarritarko kalteak, orreik bai

argi ta garbi azaltzen dauskuz Macdonald'ek: domukeria erasten diarduanean, langille antzetsu ta treebea agertzen yaku; baña gero gizartekeria jaso ta eregi nai dauanean, bere trebetasun ori galdu egiten dau: gauzak luzeegi, illun etzeatasun barik azaltzen ditu, ta, batez be, diñoana onegiten eztaki. Gizartekeriaren irakasle guztien gexoa da ori; iñok egindako etxea erasten ba dakie; baña etxe barria iragiteko taiu ta ganora gitxi. Dana dala, ainbeste egi garratz ta gauza zuzen esan ta gero, Macdonald, uste ezkenduan, gizartekeriaren alde agertzen yaku: ogasun ekarkor guztien jabe gizartea; edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran oroen jabe, estadua: Macdonald, ibilli ta ibilli, azkenean orraxe doa.

Egiz, Macdonald'ek, bein eta birritan diñoskunez, ugazaba eredu izango dan estadua, estadu ezin ohea nai leuke; baña olako estadua gatxa baño gatxagua da. Orain arte estaduak urdailandia, biotz txatxarra ta esku latza euki dabez: ori gauzeak berez dakarrena da-ta, aurrerantzean be olantxe izango da, Macdonald'ek uste ezarren.

Ramsay Macdonald'en antzera Fernando de los Rios'ek be Marx'en gizartekeria gozatu nai leuke, aberats eta erdi-aberatsak ikaratu eztaitezan edo. Izan be, Marx'en jarraitzalleak aomiñean darabilen gizartekeria, ez bakarrik zerbaiten jabe diranentzat, baita ezeren jabe izateko uste ta itxaropena daukenentzat be gazi ta garratzegia da. *El sentido humanista del socialismo* deritxan liburuan azaltzen dauskuz de los Rios jaunak gai orretzaz dituan eretxi nagusienak. Doixterrian ikastaro berezia egin ebala esateko dauko. An asko ala gitxi ikasi eban eztakigu; baña bere gogai eta eretxiak doixtarrak baiizen illun eta illunago adierazten ikasi ebala jakiteko, liburu ori irakurtea naiko da; bein baño sarriago zer esan nai dauan susmateko alak eta lerrak egin bear dira-ta.

Gure uskurtz edo erlejiñoaren aurka eztiran gauzak, guzurak, sarritxu diñoz, erlejiñoa bear dan lez iñoz ikasi eztaualako-edo. Lenengo iru mende edo eunkietako kistarrak begikoago yakoz jaun oni, gerokoak baño. Nai ta ez siñestu bearreko ezkutuki edo misterioak irakasten Nizea'ko Batzar Nagusian, 325'garren urtean,

asi ei-zan Eleizea: ori egiñaz kistarrak zearo bidekatu ei-ziran; aurreragoko bide zuzena itxi ta bide okerrean sartu. Ori esanaz, zer adierazo nai ete-dausku? Aurreragoko kistarrak siñeskuntzako egi ta ezkutukiak siñestu biarrik ez eukelatedo adierazo nai dausku jaun orrek; baña, gogok emoten dautsala-ta beste barik, ori diñoanak, uskurtz-gauzetan txakurrak eunetan baño geiago eztakaiala, orixe adierazten dau. Fernando de los Rios sozialistea dala esan bearrik eztago: ori liburuaren izenak berak be argiro diño, baña gizartekeria adikor, onbera ta guztientzat maitagarria nai leuke, alogerekoak ezeze ugazaba ta aberatsak be gizartekeriaren sare barruan sartzeko asmoz.

Uskurtzari-buruz de los Rios'ek gauza zuzenik eztiñoala esan dogu: enaparuetan zuzen ala oker ete-dabil?

Macdonald'en antzera jaun onek be Marx'en garrazkeriak txarresten ditu: soin-gaiaren emaitzak baño gogoarenak eder eta bikañagoak dira-

la-ta, Marx'en gaikeri (materialismo) zarpalak de los Rios'i iguin emoten dautso: bakotxaren jabetzea be zearo kendu bearrik eztagoala diño. Jabetza orretzaz zer adierazo nai dauskun, ezta beti argiro ikusten, nasteak darabiltz-ta. Beste aldetik jaun au gizartekeri-zaleen batzarretan be izaten da: bakotxaren jabetzea kendu egin bear dala; edozelako ogasunak ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea ala estadia egin bear dala; batzarkideak olako gauzak diño-ezanean eta batzarrak erabagi ori artu arren be, de los Rios'ek ixillik egoten daki, erabagi orren aurka ezertxu be esan barik; au dala-ta jaun onen eretxi benetakoa zein dan zearo kendu bearrik eztagoala aitaturiko liburu orretan bein baño sarriagotan diño: Macdonald'en baldintzen antzekoaekin domu-etekiñez biziteko ta jarauntziz zerbaiten jabe egiteko eskubideak be autoritzen ditu. Mallen arteko burrukeari be ezteritxo ondo, burruka ori gizadiaren ona egiteko baño gizabatzari kaltea ekarteko ohea ei-da ta.

Erkalmen edo erri-jaurgo andi ta bikaña, De los Rios'ek nai leuken gizartekeriaren elburua orixe ei-da, orrelan gizonai al diran eskubide

guztiak emon al izateko: gizabatz on, oso, zuzen eta lantzaleak birregitera, orraxe jo bear ei-dau gizartekeriak, era batera guztien eta bakotxaren bizibidea obetuaz. Jaun onek gizartekeria betaurreko dauala, amesetan ikusi dauan gizabatz bitxi ori oraindik ez ei-da jaio, erria gizarte-bidean osoro sartu ez talako; bide orretan sartu ta ortik ibilli dadin, irakaskintzea gizartekotu bear ei-da, ikasteko gai diran eta gogoia dauken guztiei orretarako bideak erraztu ta zabalduaz. Orain arte irakaskintzea aberats tentel askorentzat izan ei-da, aberatsak izan diralako beste barik: txiroak, osterak, eskuarterik euki ez talako, ezin izan ei-dabe ikasi. Oker dagozan gauzok gizartekeriak zearo aldatu ta azpikoz-gora ipiñiko ei-ditu: irakaskintzea guztientzat izango ei-da, txiroenak be eskumendean eukiko ei-dabe; buru argia ta ikasteko gogoia baño besterik ez ei-yako iñori be eskatuko; bakotxak jasa zetarako daukan eta atarakoxe ikasiko ei-dau: onean zeregin bakotxerako gizon jakitun eta bikañak agertuko ei-dira ta gizon garbalok gizartea osoro barriztauko ei-dabe, iruntzietara dagoana, erara ipiñiaz. Gizarte barriori ikustekoa izango ei-da,

akatz gitxi izango ei-ditu. gaza oneitatik erdiak gitxienaz ames utsak dira; baña ames txarrak direanik iñok ezin esan dagike.

Eta gizartearen okerrak zuzendu ta gatzak osatzeko, zein bide artu bear ete-da Frenando de los Rios'en eretxiz?

Orretarako jaun onek bere liburuaren azkenaldean *Gildak* aitatzten ditu: izen ori daroen langille-batzak guztiz begiko yakoz, ezin geiagoan goratzen ditu, ta zabalduko ba'lira, gizartearen izakerea zearo aldatuko leukiela uste dau. Eta *gilda* orreik, zer ete-dira? *Gildak* euren kontura lanean diarduen langille-batzak baño besterik eztira: diru-etxeai nai domuduani dirua eskatu, euneko onenbeste edo ainbestean mallekatu, lanak euren kontura artu ta egin: itz gitxitan esateko, lan artzalle ta langille batera izan etaiei dagokiezan irabaziak eskuratu; *gilden* asmu ta elburuak, orrexek dira. Onako langille-batzik aurrerago ez ete-da ezagutu? Aldi bateko *gremioak* orrenbeste egiten baekien: geroago be

olako la gille-batzak izan dira ta gaur be bada-
goz, zeregin txikietarako beintzat. Egikizun
andiagoetarako be *gilden* antzeko lengille-
batzak antolatuko ba'lira, ainbat obe, ugazaba ta
langillen arteko auziak gitxituko leukiez-ta. Elei-
zeak orixe nai dau-ta, lengille-batzak bere
magalpean artzeko prest dago. Eleizea eztago
orren aurka, alde baño; augaitik de los Rios'ek
gildak baño besterik nai ezpa-dau, Eleizeatzaz
txarto esateko ziorik eztauko. Eleizearen aurka
diñozan guzurak, beste zerbaitek erazo dau-
tsaz.

XVI

GIZARTEKERI GAZA ONEIK ERLEJIÑOAZ ALKARTU ETE-LEIKEZ?

Ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bako-
txari dagokioen eskubidea eztala-ta, jabetza ori
gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu
egin bear dauala, gizartekeriak orixe diño ta
bere oñarriztat orixe dauko. Orraxe jo bear ei-da,
ta ori lortu artean langilleak ugazabakin eten
bako burrukea egin bear ei-dabe.

Gizartekeriaren alde dagozan geienen ere-
txia orixe da; baña baltsakeri edo komunismoa-
ren barrabaskeri ta ondoren txarrez ikaratuta-
edo, gizartekeri edo sozialismoa bigundu ta
gazatu nai leukienak be ba-dagoz. Etenbako
burruka orrek mesede baño kalte geiago lekar-
kela-ta, langille ta ugazaben arteko burruka ori
lurreko ondasunen banatze zuzenak eskatzen
dauan gorrotobako ezta-baidara eratsi te ekarri
nai leukie. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran

gauzen jabetzea gizon bakotxari zearo kendu ta gizabatzari ala estaduari osoro emoteak be, naste txarrak eta oker andiak lekarkezala-ta, bakotxaren jabetzea baño geiago ondasun andiak esku gitxitan batzea ta onek dakarren indar eta eskumende larregia eragotzi ta galera-zo nai dabezala dirudi.

Gauza bi orreitan sozialismua bide zuzenera ba'letor, langille ta ugazaben arteko burrukea bear dan besteraño gazatuko ba'leu, ta bakotxa-ren jabetzea be kendu bearrik eztagoala-ta, neurrira ekartea naiko dala autortuko ba'leu: guaz bi orreitan bere eretxi ta asmuak ezetariko akar edo agirakarik merezi eztaben mallaraño eratsi ta gazatuko ba'litu; gizartekeria erlejiñoaz alkar-tu al izateko, ori naiko izango ete-litzake?

«Quadragesimo Anno» deritxon idazkian XI Pi Aita Sntuak itaun ori egiten dau ta gizarteke-ria orrañoxe ba'letor be, gure erlejiñoaz ezelan be ezin alkartu leikela darantzu. Gizartekeria — diño Aita Santuak—, benetako gizartekeria ba da beintzat, aitaturiko guza bi orreitan egia ta zuzena guztiz eta osoro autortuko ba'leuz be, gure erlejiñoaz ezin alkartu leiken gauzea da, gizarte-

keriak eta gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentatzen dautsezan zeregin eta elburuak ezin geiagoan alkarren aurka dagoz-ta. Izan be, gure erlejiñoak irakasten dauskunez, gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizabatzarentzat egiña ez. Gizon bakotxa ta gizarte osoa be Jaungoikoak beretzat egin ditu: au dala-ta, batak eta besteak Egille daben Jaungoikoa aintzat artu ta goresteko eginbearra dauke. Gizon bakotxa, bere burua ornidu ta obetuaz eta bere bizibideko zeregiñak ondo beteaz, lurreko eta zeruko zoriona jadetsi dagian, gizartean orretarakoxe dago. Gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan elburuak, orrexek dira: gizon bakotxaren elburu nausi, betiko zoriona.

Gizartekeri edo sozialismoak, ostera, gizonaren elburu nagusi ori aintzat be estau artzen; autzaren gaberdiko eztulari baño garrantzi edo inportantzi geiago ezteutso emoten. Gizona, gizartean biziteko ezeze, gizabatzarentzat egiña be ba dala, kezka barik irakasten dau: ori dala-ta gizon bakotxak gizabatzaren ona egitea baño beste elbururik ez ei-dauko, ta gizabatzak be gizonaren lurreko zoriona egitea baño besterik

ez. Eretxi oker onei jarraituaz, gizartekeriaren irakasle nagusiak erlejiño, ezkontza ta sendi edo familiaren arerio agertu dira, asieran esan dogunez. Beste edozein eretxi okerrek lez —diño Aita Santuak— gizartekeriak be guzurraz nastetan egi batzuk ba darabiltz; baña bere-berea dauan ta oñarritzat daukan gizon eta gizarteatzazko uste ta eretxi oker ori, erlejiñoaz ezelan be alkartu ezin leiken gauzea da-ta, origaitik katoliku ta *sozialista* batera iñor be ezin izan daiteke. Aita Santuak ori diño ta zer diñoan ondo daki.

XVII

GIZARTEKERIAREN BESTE ERA BAT

Alkargokeri edo sindikalismoa, nozkoa ete-da?

Langille-alkargoak antxiña ta beñolakoak doguz. Asmu ta elburua onak izan diranean, alkargo orreik on eta mesederik asko ekarri dabez; baña oraintsu agertu yakun alkargokeria (*sindikalismoa*), ori baño besterik da: onen asmu ta elburua eztira onak, ez gitxiagorik be. Sindikalismo onen irakaslerik ospetsuena Georges Sorel izan da. Alkargokeri au, oran arte beintzat, gizartekeriaren aurka agertu da, sozialisten barriketak langilleai iruzur eta trankart egiteko baño bestetarako eztirala-ta. Izan be, *sindikalisten* eretxiz, gizartekeriak langilleai gauza onik eze-lan be ezin legioe ekarri, eta orretan zuzen be zuzen dagoz. Lagardelle'k diñoanez Marx'en gizartekeriak gaikeri, alanbear edo adurkeria ditu bere iturburu, eta *estadu* altsu ta ankerra dau bere elburu; onelan erkal edo erri-jaurgoa

usteldu ta zapalduaz, gizaseme guztiak estadu orren morroi ta jopu errukarri egiten ditu.

Gizartekeria ustelkeri utsa baño besterik eztala jakiteko —diño *sindikalistak*—, batean bestean zer jazo dan gogoratu baño besterik eztago.

Gizartekeriaren buru izan diranik geienak, aberats andi ta beste iñor baño Burgues txarra-goak egin dira, ta buru nagusi izan eztiran beste zuzentzalleak be, jauntxu garbi agertu yakuz: zuzentzalle-zeregiña itxi ta barriro lengo laneta-ra biurtu baño urkatu be naiago izan dabe; lapak atxari lez euren entxufeai inkata, langilleen lepotik polito biziten ikasi dabe. Sindikalistak ori diño sozialisten aurka. Orretan guzurrik diñoenik eztot uste: baña eurak nausituko ba'lira, obak izango litzakezanik bez.

Alkargokeriaren asmuak, zeintzuk ete-dira?

Gaur egunean beargiñen lana aberatsen domuaz (kapitalaz) ezin bestez eta indarrez buztartuta ei-dago: ori dala-ta buztarripean besaka alkarren aurka ibilli oi diran idien antzera, domu ta lana be alkarrekin besaka gogorrean eிடabiltz. Indarrez, gura nai gurez ezarritako buztarri ori ausi ta, domu lana aiskide anzo alkartzeko; gauza bi onekin ezkontza azke edo librea, gogozko ezkontza atsegintsua egiteko asmua eிடauko Alkargokeriak. Ezta au, ziñez, auntzaren gaberdiko eztula, egiñen andi ta gatxa baño! Onetarako, lenengo eta bein bizibide guztietako langilleak alkartu bear ei-dira, idekoak alkarrekin dirala, bakotxa bere sallean, gero, langilleak nausitu daitezanean, edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe alkargo ineik egingo ei-dira, gizon bakotxaren jabetzea zearo kendu-ta.

Nai ogasuna ekarteko nai ekarritakoa banatzeko ardurea langille-alkargo oneina izango eída ta ez beste iñorena. Alkargo bakotxak, bere eskuko edo bere buruaren jabe dala, enparauen arazoetan sartu barik, bere sallean lanari ekingo eிடautso, ta gizarteak bear dauzan ogasun guz-

tiak erakarteko zeregin andia, guztien artean ondo baño obeto beteko ei-dabe. Onelan, lurreko ogasun guztien jabe langille-alkargo oneik izango dira, enparauak ago bete azurraz itxi-ta. Bizi nai dauan edonok, nai ta ez, alkargo bat-edo baten sartu bear ko dau. Baña lurreko ogasun guztien jabe izango litzakezan alkargo orreik, gizarte osoaren jabe ta nagusi be berez egingo litzatekez, eta jabe danak egintzea berezko gauzea dalako, langille-alkargo onein aginpidea baño beste ezetariko aginpiderik ez ei-da gizar-tean izango.

Ogasun eta aberaskiak ekarteko neurri ta bideak, langille-alkargoak artuko ei-dabez: arazo au zuzen eta egoki erabilteko bear diran agintzak, nortzuk emongo dabezan be, alkargo orreik erabagi ta esango ei-dabe-ta, aginpidea beragatatzen dakian estadurik, ez ei da bear. *Sindikalistak* onetan *anarkistakandik* urrun dabiltzanik eztot uste ta gizar-teari ikarea sartzeko darabileazan bideetan be alkarrekin naiko ondo aitzen dirala edonok daki.

Eta bere asmuak aurrera eroateko, alkargoke-riak ontzt dukazan bideak, zeintzuk ete-dira?

Domukeri edo kapitalismoa, lantzean pizka bat moztuaz, geldi-geldika berez lez lurrera jau-siko dala diñoen sozialistak, tentel ala maltzur andi batzuk ei-dira; diñoen ori siñesten badabe, tenteltzarrak: siñestu barik ba-diño, oster, lan-gilleai iruzur egin nai dautsen maltzur andiak. Sindikalisten eretxiz domukeria indarrez eta takateko gogorrez eratsi bear da lurrera, ta orre-tarako, koipekerietan ibilli barik, aurrez-aurre ta zuzen jokatu bear ei-da. Edozer ei-da aizu edo zillegi: edozein bide, on eta txalogarri. Ogibide guztietako langileak, guztiak batera, oporketara jaurti, naste ta matxiñadak sortu, lanerako tra-mankuluak apurtu, ta ugazabai albait kalterik geien egitea, garaitza lortzeko bide onak ei-dira: izkillu bunbadaz ta eztrandakiz batzuk il eta bes-teak ikaratzea be txartzat eztauke.

Domukeriari zaplada ederrak emoteko beste biderik be ba-dago, Griffuelhes'ek diñoskunez. Zein ete-da? Domukeria eta bako-txaren jabetzea albestean laidoztu; orrein aurka

ñon diran guzurak asmau, esan eta zabaldu; lan oni eten barik ekin; egirik ezin danean, guzurrta ta abarra, egiantza emonaz, ugari erabilli, gizartearen eta batez be langilleen eretxiak aldatu daitezcan eta erriak be erabagia domuaren eta bakotxaren jabetzearen kaltez eta alkargokeriaren alde emon dagian. Bide au izkillu-bunbada ta eztrandakirik onenak baño be obea ta indartsuagoa ei da-ta, sindikalistak ezeze beste ezkertar guztiak be, bide orretara sarri joten dabe.

Bidegabeok ontzat daukazan alkargokeria, ona ezelan be ezin izan daiteke. Elburua ona ba'litz be, bideko txarkeri oneik osoro zikinduko leukie; baña alkargokeriaren elburua be txarra data, gizadiaren lepora jausi dan zigorrik astunena dirudi.

Gaur egunean zabal dabillan alkargokeri au gure uskurtz edo erlejiñoaren arerioa da: bakotxaren jabetzeari buruz Marx'en gizartekeria bai-zen gazi edo gaziagoa, eta bere elburura joteko daroazan bideak, gizartekeriarenak baño be txarragoak dira.

Gizartekeriak langille gaxoak —agintari ta onein ordeko alperrak izan ezik— beste enparau guztiak estaduaren jopu errukarri egiten dituala diñoe sindikalistak. Ori egi biribilla da; baña langille-alkargoak be buru, agintari ta zuzentzalle barik ezetarako eztira-ta, agintari ta ordekoak nai ta ezkoak dabez. Enparauak orrein agintzapean, alkargoarentzat lan egin bearko dabe ta alkargoaren jopu izango dira. Estaduaren jopu izatea, langillearentzat zori txarra da: alkargoaren jopu izatea, bape ohea danik eztogu uste.

XVIII

GIZARTEKERIAREN GUZUR ETA KALTEAK

Edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari kendu, onen eskubideak iñausi, azkatasun edo libertadea be moztu, estaduaren, gizabatzaren nai langille-alkargoaren buztarri gogorra ezarri ta gizon gaxoa ugazaba mamu ta anker orrein otsein, morroi ta jopu egiten dabelako, gizartekeri (sozialismo) nai baltsakeri (komunismo) nai alkargokeria (sindikalismoa) gizonentzat kaltegarri dira.

Aitaturiko gauzok bana-banan azalduko doguz.

Gizartekeria ta bakotxaren jabetzea.

Sozialistak diñoenez, erabiliaz igatu edo amaitzen diran gauzak, bakotxarenak be izan daitekez: onelan gizon bakotxak biziteko, jan,

edan, jantzi ta jolasteko bear dituan gauzak, bere lanaren irabaziaz erosi ta beretu al izango ditu; orrein jabe izango,da; baña edozein ondasun ekarteko gai ta bide diran gauzak, oneik gizartearenak ei-dira; gizartea baño beste bidezko ugazaba ta jeberik ez ei-dauke ta, gizarteke-ria nausitiko litzateken egunetik aurrera, onelako guza bat ez-baten jaun eta jabe gizon bakotxa ezingo ei-da izan. Ez ba! Olako eskubiderik gizon bakotxari laketu ezker, sozialistak ondasunei buruz gizartean ipiñi nai daben bardintasuna anka gora lioake, batzuk besteak baño aberatsago aldi laburrean egingo litzakez-ta.

Sozialisten eretxiz. gizon bakotxari bere ondasunetzaz gaur daukazan eskubideok, gizartean erne ta jaio yakoz, gizartetik datorkioz, eta eskubide orrein iturri gizartea dalako, onek, gizon bakotxaren eskubideok, ondoen deritxonez ebagi, moztu ta aldatu daikez. Gizon bakotxak beretzakotu dauzan gauzen jauntza ta jabe-tzeak be, gizarteak berak ipiñitako legeak baño beste oñarri ta eustazpirik eztauke, sozialisten eretxiz; baña legeok ipiñi dituan gizarteak, orreik kendu nai aldatzeko eskubidea be badaukala

ezin ukatu; augaitik ondasun ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea, iñori bidegaberik egin barik, gizon bakoxtari kenduaz, beragandu ta beretu daike gizarteak. Sozialistak ori diño: baña orretan be oker dagoz.

Gizarteko legeak gizon bakoxtak bere gauze-tan daukan jabetzea ezagutu ta sendotu ba iegin dabe, baña besterik ez. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabe izateko eskubidea, gizonak berezkoa, jatorrizkoa dau, gizonaren izatean erne ta jaio da; gizonari eskubide ori bere izatetik datorkio ta gizartea baño lenagoko da.

*«Rerum novarum» deritxon idazkian XII Leon
Aita Santuak dakarzan argibideak, zeintzuk
dira?*

Urrengo onexek:

Abereak gerokoaren ardurarik eukiten ezta-kie: euren egiñen guztietan usna bik drabiltz; batak euren bizia jagotera, besteak endeari eutsi ta iraunazotera daroaz. Elburu biok jadezteko, aurkezten yakezan, euren bidean aurkitzen

dabean gauzak erabiltea naiko dabe ta, gauza orrean jabe izan bearrik eztauke. Abere-izatea ba dau gizonak be: baña gizona beste abereak baño geiago da, gorago dago. Gizonaren gauzarik bikaiñena, gizona gizon egin eta beste abere guztietatik berezten dauana, bere adimena, buruko argia da. Adimendun abere bakarra dala-ko, gizonak beste abereak eztaukezan eskubideak euki bear ditu; baña biziteko bear dabean gauzak artu ta erabilteko eskubidea abereak be badauke-ta, origaitik abereak baño askoz geiago dan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea be badaukala autortu bear dogu, eskubide ori gizonari ukatzea gizona abereen mallara erastea izango litzake ta.

Gizona bere egiteen jabe da: adimenaren bidez geroko gauzak oringoakaz alkartu ta ekartzten ditu ta etorkizunaren ardurea eukiten daki. Ziñez, badau jaungoikoak egindako gauzen ardura nagusipean gizonak berak be, bere ezaquereak laketzen dautsan neurrian, bere buruaren ardurea eukiten daki eta euki bear dau. Ori dala-ta, gizonak orain nai gero beretzat bearreko nai onuratsu izango dirala deritxen gauzak,

aukeratzeko almena dauko. Almen au gizonari bere izateak damotso; baña gizonak gauzen jabe izateko eskubiderik ezpa'leuko, almen ori uts eta utsala, ezetako eza izango litzake: augaitik auke-ramen ori daukan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea bear dau, ta ez bakarrik lurrak dakartzan zitu edo frutuben jabe, baita geroago bear izango dauzan gauzok dakartzan lurrarena be.

Gizonaren bearrizanak joan eta etorri egiten dira ta gaur ase dauzanak, biar edo etzi barriro egertu ta aurkezten yakoz; augaitik erabilliaz amaitzen diran gauzen jabetzea ezeze, eurenez iraunkor diran gauzen jaun eta jabe izteko eskubidea be gizonari bere izatetik datorkio. Eskubide ta ardura ori gizartearenak ala estaduarenak dirala diñoen sozialistak; baña oker dagoz, gizona gizartea baño lenagoko da-ta. Lurrean estaturik etzanean be ba ziran gizonak. Gizon aek euren buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubiderik ez ete-euken? Bai beintzat! Nok emon eutsen eskubide ori? Gizarteak? Estaduak? Oraindik gizarte ta estaturik etzan iñoz eta ori ezin izan daiteke. Gizartea ta estadia baño lenagokoa da gizonak ta lenagokoa dalako, gizonari bere buru ta bizia-

ren ardurea eukiteko eskubidea ta orretarako bear dauzan gauzen jabetzea, bere izatetik datorkioz. Ori bere senean dagoan gizonek ezin ukatu leike.

Gizona guraso danez.

Gizona, banezean barik, sendi edo familiaren buru danez begiratu ta aztertu ba-daigu, jabetzearen eskubide ori argiago ta sendoago agertzen da. Sendia gizarte txikia da; baña benetako gizartea ta estadia baño lenagokoa: augaitik sendiak estadia baño lenagokoak diran, estadutik ez datorkiozan eta bere bereak dituan eskubide ta eginbearrak daukaz. Gurasoak euren umeak elikatu, jantzi ta azi bear dabez: eginbear ori izateak berak emon dautse; baña euren eginbear ori ondo bete al izateko, gurasoak jabetzea, erabilliaz amaitzen eztiran gauzen jabetzea be norezkoa dabe.

Umeak gurasoen zatiak dira: sendiaren buru diran gurasoak euren bizia zelanbaist seme-alabetan luzatzen dabe: ori dala-ta, seme-alaben

ona egiteko ardurea gurasoai berariz dagokie, eta euren biotzetako zatiok bizitzako ezbear eta zoritxarrai albait ondoen arpegi emon dagikeoen, umeak orretarako bear izango dabezan gauzak batu ta eukiteko eskubidea dauke gurasoak; baña iraunkorra dan ondasunaren jabe izan eta ondasun ori umeati jarauntziz izteko eskubiderik euki ezik, gurasoak euren berarizko zeregin eta eginbear ori ezingo leukiez bete. Eta ez esan gauza orren ardurea estaduak artuko dauala, eginbear ori estaduarena baño lenago gurasoena da'ta.

Estadua lez sendia be benetako gizartea da, aita buru ta agintari dala: augaitik famili bako txak bere elburuaren muga barruan, bere ona billatu ta egiteko, estaduak muga zabalagoetan besteko eskubidea gitxienez dauko. Gauzea ondo aztertu ezkerro barriz, sendiaren eskubide ori estaduarena baño beñagoa dala be egiz esan geike, familia estadua baño lenagokoa da ta. Sendi askok alkartuta, uria egiten dabe; uri askok, bata-besteaz alkartu ta guztientzat agintzaritza bat ipiñiaz, estadua egin daroe. Sendiak uriaren nai estaduaren atal egiñaz, bere bereak

dituan eskubideok galduko ba'litu; uriak nai estaduak sendiaren eskubideok iruntsiko ba'leuz, sendiarentzat gizartea ta estadia opagarri baño obeto gorrotogarri izango litzakez. Sozialistak umien ardurea gurasoai kendu ta estaduari emon nai leuskioe; baña onetan be izatezko eskubide zuzenaren aurka dabiltz.

XIX

GIZARTEKERIA

(SOZIALISMOA) TA

GIZONAREN ESKUBIDEAK

Gizasemeok adimen edo errazoiaren, buruko argiaren jabe gara, ta ain zuzen be beste abere guztiakandik, geure buruko argi orrek berezten gaitu. Gizona adimendun, errazoedun aberea da-ta, bere burua lauoñekoen mallara eratsi nai ezpa-dau, bere eginkizun guztietan buruko argi orrek diñotsanez ibilli bear dau. Ziñez, gizona gizartean bizitzeko egiña da, bere izatearen ayr-kunde ta premiñak gizartera daroe-ta baña gizona gizartean odoago izateko sartzen da, ta ez motz eta marketsago izateko. Gizon bakotxak, gizartetik barik, bere izatetik datorikoan eskubide ta zuzenak daukaz, ta eskubide ta zuzenok oneto zaintzearren, eskubide orrei sendoago eustearren, orrexegaitik doa gizona gizarteko bizitzara.

Zuzena zer dan jaungoikoaren legeak eta geure buruko argiak diñoskue: «Zeuri beste iñok egitea nai etzeukanik, besteri ez egizu egin, eta besteak zuri egitea nai zeunken ona, zuk be aei egiezu». Gure egitea guztien arau izan bear daben egi biok, geure barrenean irarrita daroaguz. Jaungoikoaren legea arau bi orrein azalpena baño besterik ez da-ta, Jaunaren legea be gure biotzetan iarrita dago, ta griña txarrak buruko argia illundu ezik, Jaunaren legeko agintza guztiak eta bakotxa geure izateari dagokiozala, argiro ikusten dogu.

Gizon bakotxaren eginbear, eskubide ta zuzenok bere izatetik datorz; erro ta sustraitzat gizatasuna bera dauke ta, estadua baño lenagokuak dira, eta lenagokoak diralako, estaduaren gañetik dagoz. Bakotxari bera, orixe da zuzenbidea; baña bakotxari berea emoteko, gizonari, bereak dituan eskubide ta zuzenok ezautu ta emon bear yakoz.

Eta sozialistak, zer egiten dabe?

Sozialistak gizonaren eskubide ta zuzenok ukatu ta zapaldu egiten dabez. Onein eretxiz — eretxi okerre— gizon bakoxtaren eskubide ta zuzen guztien iturburu bakarra, gizartea ala estadia da-ta, gizon bakoxtak estadia damotsazan eskubide ta zuzenak baño besterik eztauko. Onelan zuzenbide guztien iturburutzat dauken estadia, gizonaren jabe oso egiten dabe sozialistak eta gizona orren jopu ta morroi.

Gizon bakoxtak gizartean daukazan eskubide ta zuzen guztiak estadia emonak ba'litu, zetan esan bez, eskubideok emon dautsazan estadia, zearo kendu be al izango leuskioz, eta ezetariko eskubide barik, billosik itxi al izango leuke; gizona orrelan estadiaren morroi ba'litz, estadia ondo deritxonean, gizona, errugabea dala be, urkamendira bialdu al izango leuke; estadia-arentzat zama edo kargea baño ez tiran gexoki ta zarrai bizia kendu al izango leuskioe, txarkeririk egin barik. Beñola kistar etziran estadia, bein baño sarriago egin eben orrenbeste, ta txarrago dana, jakituntzat egozan gizonak be, ontzat emon eben astakeri ori.

Sozialisten asmu ta eretxiak aurrera eroan ezkerro, barriro be orraxe joko geuke ta erkalaren demokraziaren izenean astakeri galantak egiteko bidean gengokez. Sozialisten eretxi au ustela ta okerra da. Gizonak bere izatez daukazan zuzen eta eskubideak, estadia baño lenagokoak ditu —diño Eleizeak—: lenagokoak ditualako, estadiaren gañetik dagoz eta onek bidegabe andia jauki barik, ezin kendu legikeoz gizonari. Ogasun ekarkorren jabe izateko eskubidea be bere-berea ta estadia baño lenagokua dau gizonak; augaitik estadiak indarrez bai, indarrez kendu leikeo gizonari eskubide ori, baña zuzenez, egundo bez.

Sozialistak legea bein baño sarriago aitatzen dabe; legea zer dan be-ete-dakie?

Legea zeri deritxogu? Errazoiagaz batera dagoan, guztien edo geienen onerako dan eta gizabatzaren arduradunak erazagutu daben agintzeari, legea orrexeri deritxogu. Gizonok, gizon izateko, geure egiñenetan buruko argiz ibi-

Ili bear dogu; gizarteko arazoak be errazoiaren indarrez atondu bear doguz, bestelan geure buruak lauoñeko abereen mallara eratsiko geukez-ta: origaitik lege izan nai dauan aginduak, nai ta ez, errazoezko izan bear dau, bestelan ezta lege, kasketaldi baño. Guztien edo beintzat geienen onerako be izan bear dau legeak, askoren lepotik gitxi batzuen ona egitea, bidegabe litzake-ta. Gizabatzaren ardurea daukenak menpekoi agintza ori erazagutu edo jakiñazo bear dautse, bete al izan dagien.

Sozialistak onetan be uts andia egiten dabe. Onein eretxiz legeak egiteko eskubidea, estaduak baño beste iñok eztauko, ta estaduak agindu dagiana, nai zuzena nai okerra dala, nai errazoi batera nai orren aurak dagoala, legea ei-da. Ori diñoenak euren senean ete dagoz? Legetxean autarki edo indarrik geien daukenak agindu dagiana, indar ori asto-indarra ba'litz be, legea izango ete-litzake? Askoren kasketaldia bai izango litzake; baña legea...? Errazoi zuzenaren aurka eztago legerik; geienen onaren aurka dan agintzeak be adimendun gizonen artean, ezin euki leike indarrik. Sozialistak gizonari bere

eskubide ta zuzenak moztu egiten dautsez eta legea kasketaldi biurtzen dabe. Gizarteko bizikera obatzeko, bide ederra.

*Eta ugazaba ta langilleen arteko burrukea,
zuzena ete-da?*

Bakotxaren zuzenak ostikopean dirala ta legea asoren kasketaldi baño eztala, sozialistak ekarri nai dauskuen bizikera zoriontsu orretara eltzeko, orain mallen arteko guda eta burrukea, eten bako burrukea egin bear ei-da. Burruka ori ankaz gora jaurtindako zuzena barriro zutunik ipinteko, ausitakoa osotzeko ba'litz, txarto ez letorke; baño zapal dutako zuzena, barriro zutunik eta bere indarrean ipiñi ezkeru, burrukeari ekin bearrik eztago. Sozialistak, ostera, eten eta amai bako burrukea nai dabe. Zetarako? Ausitako zuzena osotzeko, barriro oñean ipinteko ete-da? Ez, orretarako ez, enparauak zapaltzeko baño.

Burruka itsu au gorrototik dator eta asperkunde edo bengantzearen billa dabil. Baña

gorrot ta asperkundeak gizarteari, ze on ekarri legikioe? Onik ezetaikorik bez eta kalterik asko. Mallen arteko burruka gogor au, sozialistak aitzen daben lez, gizarteko onaren arerioa da, ta bakotxari berea emonaz zuzena nagusi egiteko barik, ugazabak zapaltzeko asmuz egiten dan burruka onek, langilleen alde lortu leikezan obariak be sarri galerazo ta atzeratu egiten ditu.

Gizarteko zuzenaren alde dago Eleizea. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ogasuna ekarteko ugazabaren domua (kapitala) ta beargiñen lana alkartzen dira-ta, domuari dagokion besteko irabazia emon bear yako; baña beragiñari be onen lanari dagokion besteko lantsari edo alogera emon bear yako; bakotxari berea, nai ugazaba nai langillea dala. Zuzena estadia baño lenagokoa da-ta, agintarien gañetik dago; agintari dirala-ta, zuzena ausi ta okertzeko eskubiderik eztauke. Agintariak zuzen ori bete eragiteko ardurea bai, ori euren dabe-ta. Erraozezko legeak emonaz, guztien eta bakotxaren eskubideak aldeztu ta jagon bear dabez.

Orraitik be, euren eskubideak zaintzeko, aberatsak txiroak baño erreztasun geiago ta iñoren

laguntzaren premiña gitxiago daukelako, estaduak txiro, langille edo alogerekoen eskubideak, berariz eta ardura geiagoz, aldeztu ta zaindu bear ditu; langille zurrai zelako edo alako ogasun ekarkorraren jabe izateko, bidea leundu ta erreztu bear dautse; goiko ta bekoak zuzenbidera ekarri, guztiak ortxe alkartu ta gizabatzaren onerako, burkide barik, lankide egin bear ditu.

XX

GIZARTEKERIA TA GIZONAREN AZKATASUNA

Senean dagoan gizonak aukeramen berea dau. Aukeramena, au edo beste gauza aukeratzeko almena da-ta, gizona ain zuzen be, almen ori daukalako, azke edo libre orixegaitik da.

Gauza txarrak, oben edo gaiztakeriak egin al izateko almena, azkatasunaren ezaugarri bai, ezaugarri ba da; baña azkatasuna orretan ez datzala edonok daki; bestelan oben eta utsik egin ezin daiken Jaungoikoa, ez litzake azke izango, ta iñor baño azkeago ta azke diran izaki guztien Egille be dala ondo dakigu. Txarrerako almen ori be ba dau gizonak; baña ori azkatasuna baño obeto onen aulkeri eta jopu egiten da-ta, iñoz obenik egin barik, beti gauza onak aukeratzen dakiana, obendi edo pekataria baño azkeago da. Gauza txarretara jo barik be badago non aukeratu.

*Gizonak azakatasun edo libertadea baño doe
bikain eta maitagarriagorik ba-ete-dau?*

Azkatasuna urre ta zidarrez ezin erosi, urre ta zidar oro baño obe ta ederragoa da-ta. Zein maitagarri dan antxiñako ipuin onek adierazten dauksu. Bein baten, illunabarrean txakur eta otsoak alkar aurkitu ei-eben. Batak besteari «kaixio lagun» esan ta gero, otsoak txakurrari: mutil, ire lodien lodie! narrua betean ago; uleak be argi, brist! egiten dauske. Zelan arrano gizendu az orrenbestearaño? I baño indartsu ta bizkorragoa nok; baña gosez naiabilk, gizona zer dan be etxakidala, azur eta azal uts. Txakurrak: nire zeregiña egin nai ba-dok, gizendu al izango az i be. —Ze zeregin— diñotso otsoak. —Atezain izan eta gabaz ugazabaren etxea lapurrekandik jagon, darantzu txakurrak. —Ori baño ezpa-dok, orretarako gertu naiagok neu be— diño otsoak. Orain mendi ta oianetan aize ta euriz, edur eta izotzez bizikera latza yaroat. Zenbat atsegiñago tellapean bizi ta alper ta nagi, jatekoz ase! —Ator baneugaz— diñotso txakurrak.

Alkarrekin yoazala, txakurraren saman ulepeituz egindako uztaiak dakus otsoak eta diñotso: aizkide, zer dok ori? Txakurrak: au ezer eztok. — Ezer eztoala?— darantzu otsoak. Eaidak arren, jakin nai yoat-eta. —Gaizto antza be ba yaukadala-ta, lotu egiten naioek —diño txakurrak— egunez atsedean dagidan, gabaz itzar egoteko.

Illunabarrean azkaten naioek eta emetik zear ibiltzen nok. janaria, neuk eskatu barik ekartzen yaustek: ugazabak bere maiko azur eta ondakiñak: otseñak ogi-tatuak eta jaki gizenak jaurtiten yaustezak, eta lanik egin barik, urdalla bete-bete egiten yoat. —Ondo yagok— diño otsoak; —baña esaidak: ona edo ara joateko gogoia datorkanean, ori egiteko azkatasunik ba ete-daukak? Orixe ez, geienez beintzat —darantzu txakurrak. Eta orduan otsoak: goretsi doazan zorion guztiok, euretzat itxi-ta, ni banaioak; lengo bizibidera naioak, azke nazala errege be etxoat izan nai-ta.

Azkatasuna gizasemearen doe, begi ta bitxi-rik ederrenetarikoa da: aukeramena kendu ezkerro, gizona ezta gizon, jopu errukarri baño. Gizon guztiok ezgara bizibide ta zeregin guztietarako

egiñak: egiñen batzuetarako besteetarako baño antzetsu ta trebeagoak izaten gara-ta, olako zeregiñak atsegiñago izaten yakuz. Gizon bako-txak bere eretxi, asmu, gurari ta atsegiñak dau-kaz, eta naien dituan bizibide ta zeregiñak gale-razo ta gogoko etxakozanak arrerazten ba-yakoz, atsedeen eta bake barik, beti artega ta urduri ibiliko da. Gauza on askoren artean, naien dauana aukeratzeko azkatasuna bear dau gizo-na, bestelan zoritxarreko izango litzake-ta.

Gizartekeriak (sozialismoak) gizonaren azkata-sun ori bear bestean aintzat artzen ete-dau?

Urrik emon bez. Gizartekeriaren irakasleak diñoenez, gizona gizartearentzat egiña da-ta, eztaduaren otsein eta jopu izatea dagokio. Ogasunak ekarteko diran arazo guztien zuzentzalle estadia izan ezkeru, lan gitxiagogaz ogasun geiago ekarri leikezala; ori akiakulatzat arturik, sozialistak gizonaren azkatasuna ebagi ta moztu egiten dabe. Garatz edo negozio andiak darabillean aberatsak: gauza askoren salerostea

euren eskuetan dauken *trust*'ak, enaparauei buztarri gogorra ezarri ta langille asko jopu, (esklabu) egiten dabezala-ta, sozialistak garraxi baten ibilli dira ta orain be garraxika diardue. Baña ori txartzat dauken morroiok, askozaz be txarrago dana egiteko kezkarik eztauke. *Trust* orreik gora-bera, estadu bakoitzean ainbat ugazaba dagoz; sozialistak nai dabena egin ezkerok, ogasun garatz, saleroste guztien ugazaba bakarra, estadia izango litzake; zeintzuk lan egin bear diran; lan orreik nortzuk egingo dabezan; lanak dakarzan ogasunak, noz, non, eta zelan salduko diran; orreik eta beste olako dauza asko, estadiak erabagi ta ginduko leukez: estadia ogasun-ekarle, estadia salerosle, estadia jabe; enparauak, orren morroi.

Eta gizonarentzat ain maitagarri dan azkatasuna, non da?

Azkatasuna iñorentzat barik norberarentzat ei-da ona. Gizartekeria nagusi dala be guztiak eztira izango jopu ta morroi: agintariak azke

izango dira ta gogoak emoten dautsena agintze-ko eskubidea eukiko dabe. —Eta enparauak?— Enparauak estaduaren morroi izateko eskubidea, ez ete-dabe naiko? —Ori nauskeri edo diktadura garbia dala? Eta zer? Gizartekeriaren irakasle orrei, eurak gintari izan eta ondo bizi ezke-ro, enparauakaitik zer dautse? Azkatasuna barriketea baño besterik ezta, Largo Caballero'k oraintsu esan dauanez. Estadua bear ei-da indartu; estadua eskubide guztien jabe oso egin, uga-zaba panparroia izan dadin. Azkatasunaren ize-nean orren aurka iñor jagi ba-dadi barriz, kaskarreko ederrak emonaz, azke izateko gogoia bein betiko kendu bear ei-yako. Largo Caballero'k olako gauzak esan dituala-ta, arritu ta izutu egin dira gizon txepetx batzuk. Ori gizartekeriaren berezko ondorena da-ta, etzan zegaitik arritu ez izutu. Gizartekeria berenez nauskeria ta azkatasunaren arerioa da.

XXI

GIZARTEKERIA TA UGAZABA BARRIAK

Jango dozun ogia zeure arpegiko izerdiz irabazi bearko dozu —esan eutson Jaunak lenengo gizonari—. Egaztija egaz egiteko ta gizona lanerako jaio da —diñosku Job deunaren aoz—. Geldi dagoan ura usteldu ta xomorroz beteten dan antzera, gizon alper eta nagia ren gogoa be usteldu ta griña txar askoren abi ta bizitoki egi ten da. Nagikeria oitura, ekandu txar askoren ama da-ta, zetan edo atan, bako txak bere sallean, gizon guztiok lan-egin bear geuke.

Sozialistak be orixe nai dabela diño e: gizon guztiak, langille. Etxagunik iñor bez, guziak maizter: ugazabarik bat egiña baño ez, enparau guztiak beargin.

*Gizartekeriaren irakasleak diñoen ori, egia ete-
da?*

Gizon askok biziko ba-dira, nai ta ezlan egin bear dabe ta lan egin arren be, arrastaka baño ezin dira bizi: beste asko, ostera, iñoren lanak dakartsen mozkiñez, bape neke barik, odo baño obeto bizi dira. Ori txarto dago —diño sozialisten buru egiten diranok—. Ondo dagoanik be eztiñogu, zetan edo atan guztiok lan egin bear geuke-ta; baña ori txarto dagoala diñoenok, beste ezer baño lenago orixe egiten ikasten dabe. Guza bat irakatsi ta beste bat egin, ori be eztago ondo.

Orain gizartekeriaren irakasle ta langilleen buru diran orreik —geienok beintzat—, lenago langille ziran: bata, irarle, bestea zuritzalle, urrengoa ogigin edo olako zerbait; baña gizarterkeria irakasten asi ta laster, jauntxu egin ziran eta arrezkero langilleen leptik polito bizi dira. Aberats egin diranak be eztira gitxi. Beste askok be orixe egiten dabela-ta, orain orixe baño beste biderik eztaukela diño; baña gero, gizarterkeria nausitu daitenean, besterik izango ei da. Orduan ugezaba bakarra ta enparau guztiak bardintasun osoko langille izango ei-dira.

Soziaistak diñoen ori siñesgarri ete-da?

Langille asko atxipetu dauzan guzur biribilla da sozialisten buruak diñauskuen ori. Gizarteke-ria nausitu ezkerro, estadia izango ei-da ugazaba bakarra; egin bear diran lanak eta onek dakar-tzan ogasunak estadia banatuko ei-ditu; baña estadia berenez ezer egiten eztaki; ezer egite-kotan buru ta egintariak nai ta ezkoak ditu. Agin-tariak be arazo guztietara ezin eldu leitekez-ta, jaurle ta ordezkooak enpleau ta morroiak, norez-koak dabez. Gaur egunean estadia zeregin gitxiago euki arren, zenbat ordezko, zenbat enpleau eztitu bear? Ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe ta ugazaba baka-rra egingo ba'litz; lanak banatzeko, lanak daka-rra saltzeko, lantegiak oñean eukiteko, langi-lleai alogera emoteko ardurea bere gain artuko ba'leu estadia, zenbat ordezko, zenbat enpleau eleukez bear izango?

Agintari ta enpleauak izango litzakez zuzen-tzalle, enparau guztiak langille; aek ugazaba, enparauak alogereko; aek nagusi ta jabe, azpa-

rauak jopu ta morroi. Gauza guztien ugazaba estadia egingo ba'litiz; lenago aitatu doguzan ardura guztiok bere gain artuko ba'litu, biztanleetatik lauren bat gitxienez agintari, jaurle, ordezeko ta enpleau izango litzakez eta enparauak orrein agintzapean lanari ekin bearko leuskioe. Eta orra or enda bitako gizonak. batzuk lana agintzeko; besteak, ostera, aek agindutako lanak egiteko. Sozialistak ekarri nai dauskuen estadu ori erlauntzaren antzekoa izango litzakela diñoe batzuk: nik, askozaz txarragotzat daukat. Erlauntz bakotxean, erregiñez gañera, mota bitako erleak dagoz: langilleak, eta nagiak. Erlelangilleak eztira ez arrak ez emeak; baña erlekumea ateraten, orri jaten emoten eta gero eztigiñen aspertzeka, zoli ta bizkor ekiten dautse lanari. Erle nagiak arrak dira ta eztirik egiten eztakie. Eztirik egin ez, baña langilleak egindakoa jan bai; orretan mutillak dira.

Sozialistak ekarri nai dauskuen estadun barrian, erle nagien ideko egintari, jaurle ta onein ordezeko enpleauak izango litzakez: lanik eleukie egingo, besteai egiñazo baño, ta erle nagien antzera, langileenlepotik biziko litzakez.

Orretan sozialisten estadia eralauntzaren antzekoa izango litzateke; baña sozialisten estadia orri askozaz be txarragozat daukadala esan dot eta au be egia da.

Erle nagiok be erlauntzean bizi oi dira udagueneraño; baña bein orra ezkerok, erlauntzean nagi orreintzat bizitokirik eztago. Erlauntza eztiz bete daben erle langilleak, jaten baño eztakien nagirik eztabe nai etxean euki, ta udagunenean erlauntzetik jaurti egiten dabez, eta urten nai ezpa-dabe, izpia edo eztena sartu ta il. Sozialisten estadian, erle nagien ideko diran agintari ta onein ordeko enpleauak, nok jaurti al izango leukez? Erle nagiak eztenik eztauke, langilleak bai ostera. Oneik eztendunak diralako, nagiok errez zapuztu daroetz eta bizirik edo illik erlauntzetik kanpora jaurtiten dabez; baña sozialistak ekarri nai dauskuen estadia bitxi orretan, agintari ta enpleauen alde legokez eta negu gorria nai gosetea etorri arren be, eurak beti nagusi.

Bein agintaritzan jarri ezkerok, nok kendu? Euren tokietatik, nok jaurti? Egiñen gatxa be gatxa izango litzake ori. Errusi'n jazoten danak, begiak idekiazo bear leuskioez langille guztiei.

An erlemendoak dira aspaldian be nagusi ta iñok ezin ditu kendu. Enparauak langille dira ta eurentzat baño lenago arentzat lanegin bearrean dagoz. Sozialsten estaduan agintari ta enpleauak erlauntzean erle nagiak baño obeto: gizon beargiñak, ostera, erle langilelak baño askoz be txarrago.

XXII

GIZONA GIZARTEAREN OTSEIN ETA JOPU

Gizartekeri edo sozialismoa erlijioaren are-
rio dala aurrerago esan dogu: gizonaren arerioa
be ba-dala guzur andi barik esan leike. Gizona
gizartean biziteko egiña da; baña gizartearen-
tzat egiña, ezelan bez. Gizonak, banezean eta
bakarrean bizita ezin lortu leikezan ainbat onura
ta mesede eskuratu daikez gizartean bizi-
az. Ori dala-ta gizona gizarterako aier eta makur dago;
irrits, edo lera ori bere-berea dau, eta gizona
gizarteko bizitzara bere izatearen indarrak
daroa.

*Baña, zegaitik eta zetarako doa gizona gizar-
te-
ra?*

Banazean bizita, ezin bete dauzan bearriza-
nak, ezin lortu dauzan onurak, gizona gizartera
beste ezek baño geiago orrexek daroe; baña

orreik ba-daroa, gizona gizartera bere onaren billa doala, nok ukatu daike? Bere burua ornidua-gotu, bere bizikerea obetu ta onura edo mesede geiago eskuratzearren, gizona gizartera orixe-gaitik doa.

Gizartean bizi dan gizonak, gizabatz osoaren ona al bestean egiteko gertu ta prest egon bear dau; orretan ba gagoz; baña gizabatza be bazkide guztien eta bakotxaren onerako dala iñok be ezin ukatu leike. Eta egiz, gizon bakotxak gizartean bizi az irabazi baño geiago galdu bear ba'leu, gizartean bizite ori, zetarako leike? Gizartean sartu az bere eskubideak galtzekotan, naiz eskubide orreik murriztuta ikustekotan, gizonak gizarten biziteko gogo andirik ezin euki leike.

Soña ta gogoa, gorputza ta arimea gizon bakotxarenak dira: premiña edo bearrizanak eta oneik beteteak dakartzan atsegin eta zorionxuak be, gizon bakotxarenak. Gizon bakotxa alde batera itxi ezker, gizartea zer da? Gure adiñean sortutako gogai edo irudia baño besterik ez. Eta gizon bakotxaren lepotik gogai uts orren ona egiteko, gizartea orretarako danik nok siñestu? Ez, gizon bakotxaren eta al bestean guztien ona egi-

teko: gizon bakotxari lurrean al besteko zoriona eta bizitza onen ostean betikoa jadesten laguntzeko, gizartea orretarakotxe da, ta orretarako ez izatekotan, gizonarentzat kaltegarri izango litzake.

Gizartekeriaren alde dagozanen eretxiz, gizona gizartean biziteko ezeze, gizartearentzat egiña be ba da, eta gizartearentzat egiña dalako, gizon bakotxak bere burua guztiz eta osoro gizarteari eskiñi ta emon bear ei-dautso.

Bakotxa bere aldetik ibilli barik, guztien indarrak alkartu bear ei-dira: ori egin ezkerro, lan gitxiagogaz onura andiagoak eskuratu ei-leikez. Bakotxak berari dagokion sallean; baña guztiak batera ta guztiak guztientzat lanari ekin ezkerro, ortik letorkezan irabazki eta ondasunak, ugari be ugariak izango ei-litzakez. Ori dala-ta, edozelako ondasun a ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabetzea, gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dau. Gero gazabari dagokionez, menpekoen artean lanak banandu; langille bakotxa bere sallean ipiñi ta guztiei guztientzat lan egiñazo. Onelan egindako lanak, ondasun eta onura izugarriak ekarriko ei-leukez,

eta langille guztiak eta bakotxak, biziteko ezeze, jolasteko bear dabena be ugari izango ei-leukie.

Amesak ames dira-ta, langille bakotxari zenbat elduko litzakeon eztakigu; baña gizrtekeri zaleak diñoen ori egia ba'litz be, gizon gaxoa gizabatzaren ala estaduaren otsein etajopu errukarri egiten dabe-ta, bere burua zerbaitetan daukan gizonak, ori ontzat ezin emon daike. Izan be, edozelako ondasuna ekarteko gai diran gauzen jabetzea kenduaz, gizartekeri edo sozialismoak gizonari bere eskubideak moztu egiten dautsaz; gizon bakotxa bere sallean ipiñi eta guztiei guztietntzat lan egiñazoaz, gizona abere bai'litzan, lanerako buztartu egiten dau eta orrelan buztartuaz, gizonari bere aukeramen, azkatasun edo libertadea be iñausi ta moztu egiten dautso: augaitik gizartekeria gizonaren arerioa dala uste dogu.

Gizon bakotxak bere lanaz irabazitakoaz, zer egin al izango ete-leuke?

«Bere lanaz irabazi dauanaren jabe, bakoxta izango da; ori bere-bera izango dau eta berea dauan ori naien dauanez eralgitekoe skubidea, iñok eztautso ukatuko». —Orduan bakoxtak bere lanaz, irabazi dagianetik, zati bat aurreratu al izango leuke, eta aurreratu dauan orregaz abere, solo ta ondasuna ekarteko gai diran beste gauza batzuk be erosi ta beretu al izango ete-leukez?— «Ori ez —diñoe gizartekeri zaleak—: erabiliaz sautu ta amaitzen diren gauzak bai, olakoak erosi ta beretu al izango ditu; baña ondasuna ekarri leikenik, ez: onako gauzen yabetzea gizon bakoxtari ezin laketu leikeo, ori laketuaz beste barik gizartean ipiñi nai dogun bardintasuna, ankaz gora joango litzake-ta». Onelan, bai gizartekeria txiroak aberats baño aberatsak txiro egiteko asmu ohea da.

Lanak banatzeko ardurea, norena?

Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakarra, gizabatza ala esta-

dua izango litzake; baña ugazaba aldatu arren, gauzak berez ondasunik eleukie ekarriko-ta, orduan be gizonak lan egin bearke leuke. Bakotxari bere lana, nok izentauko ete-leuskio? Gizartekerizale asko ameslari andiak dira-ta, gizartea ondo eratu ezkeror, lan guztietarako langilleak berez agertuko litzatekezala uste dabe. Umeai — diñoie ameslariok— txikitatik asita, berarizko aziki-kaskuntza emongo geuskioe; bakotxak bere jas berezia zetarako daukan laster igarriko geuke; bere jasaren erako zeregiña emongo geuskio; onelan lana jolasa baizen atsegin izango litzate ta edozein lanerako langille onak eukiko geukez.

Ori diñoienak zoro garbiak ezpa dira, ameslari galantak bai dira beintzat. Gizonik geienen berezko jasa auxe da: albait lanik gitxien egin eta albait ondoen bizi. Orain, bakotxak beretzat lan egin eta beretzat irabazten dauanean, ori orrelan ba-da, gizartekeriak nai dauan lez, bakotxak guztientzat lan egin bear izango duanean, zer izango ete-da?

Lan batzuk besteak baño gogor eta neket-suagoak dira: nazkagarri ta osasunarentzat kaltegarri diranak be badagoz, ez gitxi. Enparauen

irabaziaz onako lan nekatsu ta nazkagarrietara-ko langilleak berez agertuko litzakezala; ori diño-ana burutik ondo eztago. Orreik txakur-amesak dira ta, guztiak gosez ez iltekotan, lanak banandu ta bakotxari bere lana egiñazoteko ardurea gizabatzak ala estaduak artu bearke leuke. Estaduak agindu ta enparauak burua makurtu. Langille bakotxari bere toki ta lana agintariak eta onein ordekoak izentauko leuskioe ta aen baimen barik langilleak ez tokiz aldatzeko ez lana isteko eskubiderik eleuke izango. Gizartekeria ta gizonaren azkatasun edo libertadea sua ta ura baño geiago ezin alkartu lediz; gizartea agintari orrein menpean, artzañak aurretik daroan artaldearen antzekoa izango litzake. Gizartekeriak zoriona opatu ta zoritxarra ekarriko leuke.

Gizartekeri edo sozialismoak bake ta zorion andiak ekarriko ei-leuskiguz: orren alde dagozanak, ori diño; baña asarre, gorroto ta burrukak ekarteko ohea dala deritxat. Gizartekeri-zaleak diñoenez, ugazaba ta jabe bakarria gizabatza ala estadia izango litzake, ori baño beste ugazaba ta jaberik eztala bear garraxika diñoskue-ta; baña lanak banatzea, langille bakotxak zein lan

egin bear dauan esatea, ugazabari dagokio, ugazabaren ardurea da.

Lanak banatzea, zeregin erreza izango ete-litzazke?

Gizabatzak naiz estaduak, agintari ta ordeko barik, ezer egiten eztaki ta egin be ezin daike: au dala-ta, ugazaba ta jabe bakarra gizabatza naiza estadua ba'litz, gizon bakotxari bere lana agintariak eta onein ordekoak izantau bearako leuskioe. Guztiok lan guztietarako egokiak ezkara-ta, lanok ondo banatzeak zergiañak emongo leukez. Zeregin guztietarako langilleak berez agertuko litzakezala uste dabe batzuk; baña ori ames garbia dala edonok daki. Lanabaño alperkeria maitago dogu ta lan gogorra baño erreztxua edonok naiago. Agintariak eta onein ordekoak, gogorik onena euki arren be, langille guztiak naien daben lanera ezingo leukiez bialdu, ta askori gogoko etxaken lana egiñazo bearko leuskioe. Amaikatu gorroto, asarre ta burruk ba lekarkez bailanen banatze onek.

Errusi'ko langilleak, zelan et-dabiltz? Zoro batzuen eretziz, ezin obeto,baña ango barri dakienak diñoskuenez, txarto baño be txarrago. Gudari edo soldau gorriak jagola dabezala, langilleak aldran gaizkiñak bai'liran, lanera daroez eta gogoko yakela naiz etxakela, guztiei ta bako txari izentauriko lana egiñazoten dautse, gudari gorri aen agintzapean. an lagilleak naien daben lana aukeratzeko azkatasunik eztauke; lana itxi ta beste toki batera joateko eskubiderik bez. Langille aek, gizonak ete-dira? Gixaxo andiak lanerako buztartu egin dabez-ta, gizonak baño abereak obeto dirudie.

Gizartekeria nausituko ba'litz, beste edonon be orraxe jo bearke litzakez, osterantzean iñorentzat lan egiteko gogorik, iñok be eleuke euki-ko-ta: onako edo alako lana egitera be beartu, bestelan guztiak lanik errezenera joko leukie-ta. Orain Errusi'n jazoten dan lez, langilleai euren lana agintariak izentau bearke leuskioe ta langille bako txara bere lana egitera beartu bearke litzake; baño ori bakea ta zoriona baño asarre, gorroti ta burrukea ekarteko bide ohea da.

*Eta lanaren irabaziaz zuzen eta bidez banatzea,
sozialistak uste daben baizen egiñen erreza
ete-da?*

Ziñez, gizartekeria nausi dala, estadia baño beste ugazaba barik, lanak banatzeak zeregiñak emongo leukez; baña lanaren irabaziaz guztien artean bidez eta zuzenez banatzeak, buru-auste ta zeregin txikiagoak eleukez ekarriko. Ume, gexo, uatu ta zarren ardurea gizabatzak ala estadiauk eukiko ei-leuke-ta, lenengo ta bein irabazietatik orreintzako bear dan beste berezi bearako litzake; gero etxe, ola lanakaiak barrizta ta lanerako gaiak erosteko bear dana be, nai ta ez eratsi bearako litzake. Ori egin ta gero enparetan dana langilleen artean bidez, zuzenez eta bardintzasunez banatuko ei-litzate; baña ori esaten errezago da egiten baño.

Eta egiz, irabaziaz langilleen artean ondo banatu al izateko, arau argi, ziur eta zuzen bat nai ta naiezkoa da. Arau ori, zein da? Gizartekeri zaleak alkar ezin artu dabe-ta. arau ori zein izango litzaken eztakigu. Gotha'ko egitarauan

auxe esan eben: irabazien banatzea bako txak egindako lanaren eta bako txaren bidezko bearri-zanen arauz egingo da. Ori argi dago egon; baña zuzen dagoanik ezto gu uste. Egindako lana ta bearri-zanok sarri askotan eztabiltz batera.

Egin daigun langille bik lan bardiña egin dabela; baña bata k bestak baño bidezko bearri-zan geiago daukazala. Gotha'ko arau ori aintzat artu ezker o, bearri-zan geiago daukazan langilleari besteari baño geiago emon bear izango litzakeo; baña bien lana bardiña izan da-ta, gitxiago artuko leukena, bidegabea egin yakolata, aserratu gingo litzake. Biei bardin emon ezker o, oster a, bidezko bearri-zan geiago daukazana, bestea baizen ondo ta nasai ezingo litzake bizi, ta sozialistak gizartean ipiñi nai leukien bardintasuna ankaz gora joango litzake.

Lanean egindako orduak be irabaziak zuzen banatzeko arau ona eztira. Aldi edo denpora bardiñean langille antzetsu, trebe ta bizkorrak lan geiago ta lan obea egin daroa langille alper, ongaitz eta baldrasak baño: Laneko orduak bardiñak izan dirala-ta beste barik, biei irabazi bardiña emotea bidegabe andia litzake.

Irabaziak zuzen banatzeko lanaren balioa arautzat artu leikela diñoe batzuk; baña lan bakotxaren balioa zenbaterañoakoa dan, nok ebatzi ta esango dau? Sarri askotan neke gogorrez egiten diran lanak baño gorputza gitxi nekatuta egiten diranak, gizartean balio geiago dauke-ta, lanaren balioa arautzat artu ezkerro, estaduaren aginduz lan gogorrean gorputza ausi dauan langillearen irabazia, beste askorena baño txikia-goa izango litzake; baña emotea, bidegabea ez ete-da?

Estaduak orain daukazan zeregiñak be txarto asko egiten ditu: ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe egingo ba'litz; lanak eta irabaziak banatzeko ardurea bere lepora artuko ba'leu, zer jazoko ete-litzake? Agintari ta ordekoak, onein azikide ta lagunak elitzatekez ain txarto ibilliko; baña enparauak, astoak lez lan egin arren, gosez arrausi egin bearko leukie bein baño sarriago. Estaduak gauzak txarto egiten dituala-ta, gaur egunean be ba dabil bazterretan zer esana baño eztana: ondasuna ekarteko bide idran gauza guztien ardurea bere gain artuko ba'leu, zer jazoko ete-litzake Oraingo bidegabe-

ok kendu egin bear dirala diño sozialistak; baña Estadua jabe ta ugazaba bakarra dala, lanen eta irabazien banatzeak, bidegabe andiangoak ekarriko leukez: gitxi batzuk ondo; baña geienak txar to ibilliko litzakez-ta, gizartekeria bakea ta zoriona baño nastea ta drogea, aserrea ta burrukea gizartera ekarteko bide ohea da.

XXIII

GIZARTEKERIA TA BASERRITARRAK

Gure baserritarrak —geienak beintzat— gizartekeri edo sozialismoa zer dan, beronen asmuak zeintzuk diran eta nora garoakezan eztakie. Sozialistak ondasunen banakuntzea, *errepertoa* egin nai dabela, ori bai, ori iñoiz baño sarriago entzun dabe; baño ondasunen banatze ori zelakoa izango litzaken, geienak iñoz eztabe enzun. Ori ta guzti be, gizartekeria begi txarrez dakuse baserritar zintzoak: alper eta nagien, arlote eta ameslarien asmakizuna dala uste dabe, ta orretan ain oker be eztabiltz, gizarteke-riaren alde dagozan guztiak ez arren, asko beintzat arloteak, naikotxu irabazi arren zurikorik aurreratzen eztakien langilleak dira-ta.

Gure baserritarrak eskolau andiak eztira izan; baño burua bere lekuan dauke-ta, orrei azurraz koipetsu egiterik eztago. Euren ondasuna nekez eta izerdiz irabazi dabe: urte bakoitzean pizka bat aurreratuaz, euren eskuartekotxua olantxe

egin dabe-ta, nekez eta lorrez aurreratu daben ori arlotearekin banatzeko gogo gitxi dauke. Orratik be gure baserrietatik, ola ta lantegietara doazan gazt batzuk, *Viva Rusia!* deadarrez iñoiz baño sarriago ibilten dira, batez be napar ardaoak barrena berotu dautsenean: au dala ta, gizartekeriak beserritarrentzat zer dakarren, gure artean nausituko ba'litz, gure baserritarrekin zer egingo leuken adierazo nai dogu. Zoroenak esaten eta egiten baserritarrik eztaiten ibilli, egi mardulak esango doguz. *Lugintza-gizartekeria* berariz deritxona be ba dago eta batean-bestean abarrotsa ateraten be ba daki. One alde dagozan morroiak beste ogasun batzuen jabetzea gizon bakotxari be laketzen dautse; baño lurrarena eta batez be landu daiteken lurrarena, ezelan bez. Lurra guztiena ei-da ta, orren jabe estaduak baño beste iñok ez ei-dau bear.

Lurrai buruz gizartekeri onek nai beste edozeñen asmua, zein ete-da?

Gizartekeri edo sozialismoa ezta ondasunen banakuntzea, ezta *errepartoa*; daukanari kendu ta eztaukanari emotea, ezta ori gizartekeriaren asmua. Zein da-ba? Daukanari kendu ta eztaukanari ez emotea: gizartekeriaren asmua orixe da, gizon bakotxaren yabetzea gizartearentzat kaltegarri dan laupurretea baño besterik ez eida-ta. Baltsakeri edo komunismoak gauza guztien jabe gizabatzak egin nai ditu; gizartekeri edo sozialismoak, ostera, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen ugazaba ta jabe, estadia egin nai dau. Emokor edo ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari errotik kendu ta estaduari emon bear yakola, ori gizartekeriaren alde dagozan guztiak diño, euren eretxietan bigunenak diranak be bai.

Gizonok batez be lurra dakarrenaz bizi gareala-ta, lurra bera ta ori lantzeko bear diran abere ta tramankuluak, eskubide osoz eta beste ezer baño lenago gizartearenak ei dira ta gizartea baño beste ugazabarik ez ei-dabe euki bear. Etxaldearen eta orrek dakarzan zitu edo frutuen jabe izatea, gizon bakotxari ezelan be laketu ezin leikeon eskubidea ei-da. Orreik gauzok

gizarteak bere-bereak eta bizi al izateko osoro bearrezkoak ei-ditu ta, iñorena ostuaz etxaguntzak eurekandu dabezan etxagunok, lurraren benetako ugazaba dan gizarteari itzuli ta biurtu bear ei-dautsez.

Au onelan ixanik, gizartekeria nausituko litzaken egunetik aurrera, etxe ta bazter, solo ta baso, idi ta bei, burdi ta golde ta beste lankaien ugazaba bakarra, estadia izango litzake ta oraingo etxagun ta maizterrok ago bete azurraz geldituko litzakez. Etxagunik elitzake izango bat egiñik be: ondoen dala be, guztiak maizter edo *errentadore*. Ori ondoen dala, sozialisten artean ori baño txarragorik nai dabenak be badira-ta.

Eta ugazaba nor?

Ugazaba bakarra, estadia. Onek berez ezer egiten eztaki-ta, zerbait egiteko, jaurle ta agintariak norezkoak ditu. Agintariak be nai ta ez ordezkok izentau bear izaten dabez. Onelan ba, ugazaba estaduaren buruak, agintari nagusiak izango litzakez: agintari-ordekoak oraingo *maior-*

domoen antzeko, ta baserritarrak orren menpeko. Oraingo ugazaba guztiak biozbera ta errukiorrak direanik eztiñot. Ugazaben artean be guztitarikoak dagoz, onak eta errukiorrak be ez gitxi.

Estadua baño biotz gitxiagoko ugazabarik eztagoala edonok daki: agintari-ordekoak baño erruki gitxiagoko gizonik eztot uste dagoanik. Estaduak urdalla bai, urdalla andia dau; baña biotza, txatxarra. Orren orekoak be egia zorrotza ta eskua latza. Oraingo zergari edo petxu-batza-leak zelakoak diran ba-dakigu. Gizartekeriak ipiñiko leukezanok oraingo zergariak baño obak elitzatekez izango, errukiorragoak bez.

Baserritar-maizter bakotxak urteoro estaduari onenbeste edo ainbeste anega emon bearko leuskioz. Bakotxari gizartearentzat zenbat emon bear dauan, agintari ordeko orreik izentauko leuskioe: izentau bakarrik ez, emonazo be bai. Etxalde ta bazterrak zelan landu ta erabilli adierazteko, agintariak arau ta legeak emongo leukiez: agintari ordekoak lege orreik bete azoteko arrdurea eukiko leukie, ta bete nai eztauzanari bazterra kendu ta beste norbaiti emoteko esku-bidea be bai. Gizartekeria nausituko ba'litz,

baserritarrak ondoen dala be, orraxe etorriko litzakez; guztiak estaduaren maizter, eta nozbait etxagun izateko itxaropenik iñok bez. Gizartekeriak baserritarrai eskintzen dautsen zoriona, orixe da; zorion ederra, latz ederra!

Aurrerago esan dogunez, gizrtekeri edo sozialismoak ondoen dala be, oraingo etxagunak maizter (errentadore), egingo leukez. Ori etxagunentzat, ziñez, etorkizun ederra da, benetan ederra! Baña oraingo maizterrak eleukez etxagun egingo, etxaguntzea ta gizartekeria ura ta sua baño geiago alkartu ezin leikezan gauzak dira-ta.

Orraitik be, baserritarrak ikaratuko ete-diran bildurrez-edo, jaun orreitatik batzuk euren eretxia bigundu nairik, auxe gañeratzen dabe: Baserritar lugiñai orain darabillezan bazter eta lurren jabetzea kendu arren, bazterra bera kendu bearrik ez legoke. Bazter orrein ugazaba ta jabe estadia egingo litzateke; baña estadia baserritarrakin ainbat urterako egiunea edo kontratua egin al izango leuke-ta, augaitik, baldintza edo kondiziño batzuen bidez lurrok landu ta erabilteko, orain darabillezanai eurai be emongo

litzakeoez. Norbait etxaldea itxi bearrean aurkituko ba' litz, or sartu dituan obariak aintzat artuko litzakeoz eta onelan ezer eleuke galduko.

Baldintza orrein zeintzuk izango litzatekezan, jaun orreik zeatz eztiñoskue; baña, estaduak, gizartearen onak orixe eskatzen dala-ta, lenengo ta bein baserritarrai errenta pokita ezarriko leuskioe: gero, ipiñiriko baldintzak be zeatz bete eragingo leuskioez eta bete gura eztituanari baserrria kendu. Agintari-ordekoen ardurea izango litzake ori: morroi orrein begi zorrozpean bizi bearko leukie baserritarrak, beti maizter eta egundo etxagun izateko uste barik. Gizarteke-riak, ondoen dala be, orraxe ekarriko leukez baserritarrak. Orain askoz obeto dagozala zetan esan bez. Baserritarrak be euren bizikera obetzeko eskubidea dauke. Orretarako alegiñak egi-tea, ondo dago; baña gizartekeria orretarako biderik txarrena da-ta, barrikeri galgarri oni baserritar guztiak gorroto bizia izan bear leuskioe.

XXIV

GURE BASERRITARRAK BE SARIETAN SARTU NAI

Errenten gora-berea dala-ta; Madril'go agintariak, baserrietako maizterrai azken urteokaz ugazabak, zio berezi barik, jaso dautsen etxe-errentea, eratsiazoteko eskubidea emon dautselata, Langillien Batz Orokarra (erderaz Unión General de Trabajadores deritxona) be or ibilli eida bere sareak baserriraiño zabaldu ta maizterrak batez be sarietan sartu nairik. Entun dodanez, maizterren batzuk sare-malletan jausi be egin dira. Au, ziñez, koipe billa dabiltzan beste morroi orrei entzun eta jarraitzea baño askoz txarrago ta kaltegarriago da.

Ugazabai etxe-errentea eratsiazonai dautsen maizterrak, Bazkun orretan zetan sartu eztauke, olako bidera jo barik be errez lortu dai-kien gauzea da-ta; baña baserritar askok Langille Batz Orokar au zer dan eta nortzuk darabilen eztakie: izen ederra dauko-ta izana ta mamiña be onak diralako ustean dagoz, bear ba-da. One-

zaz gañera, Bazkun onetako ordezkariak azeri zarrak dira-ta, euren asmuak, lenengotan beintzat, erdiz-erdi baño eztabez agertzen: asmu onak erakutsi ta zitalak ostendu, ori egiten ondo dakie. Erlejiño arazoa —esan daroe— ori bako-txaren zeregiña da ta, gu orretan ezgara sartzen; gu langille gaxoen alde gabiltz eta onein bizibidea obetzea baño beste asmurik eztaukagu. Langille katolikuak euren sarietan sartzeko, olako gauzak esaten dabez, baña ori guzur biribilla da.

*Langille Batz Orokar onen buru nortzuk dira?
Langille-Bazkun au nortzuk darabille?*

Bazkun onen buru ta jabe sozialistak dira, nai daben lez darabille ta nai daben lekura daroe. Madril'go Lege etxean sozialistak dira nagusi: oneik an daukezan aldunak eun da ogeira urreratzen dira ta zer nai ta axe egiten dabe. Nok eroan ditu ara? Langillen Batz Orokarrak bere autarki edo botoak sozialistai emon eutsezalako, orixegaitik daukez oneik ainbeste aldun edo

diputadu Madril'go Lege'etxean. Langillen Batz Orokarrak ara bialdu ebazan aldunok, erlejiñoaren kaltean ezer ez ete-dabe egin? Ez gitxi be! Egun gitxi dala esan dau Kordero'k, Madril'en dauken buruzagiak: Langillien Batz Orokarra ta sozialistena ondo baño obeto aitzen dira; burdinbideko barrak baño geiago alkargandik urrundu barik, Bazkun biok bide batetik doaz; asmu ta elburu bardiñak daukez eta gure erkaltsein edo ministroak orain arte egin dabena, guztiok ontzat emoten dogu.

Langille Batz Orokarrak (ugetistak) 1932'garren urtean egin eban Madrid'en bere azkenengo batzar nagusia. Urrilaren 22'an egin-dako batzaraldian etziran ordezkariak umekieretan ibilli: ogasuna ekarteko gai ta bide firna guza guztienjabe, gizartea egin ber zala erabagi ta argi ta garbi autortu eben. Gero sozialistak ezitrala esango dabe lotsa gitxigaz.

Batzorde eragillerako be sozialista ezagun onexek autu beazan batzarrak: Besteiro, Saborit, Largo Caballero ta abar. Igazko auteskunde aurretxean arrokeriz esan eta aldarrikatzen eban Bestiro'k España'ko sozialistak iñoz baño

Marxtarrago zirala, ta Largo Caballero or ibilli da, arteak artu, eziñik, aginpidearen jabe egiteko, ezketar gorriakin, batera matxiñadea sortu bear dabela-ta. Jaun orrein eskuetan dagoan Langille Batz Orokarra, izenez ez arren, izatez eta benetan sozialistia dala ezin ukatu.

Izan be Langillen Batz Orokarra sozialistena da, oneik darabille ta edozein gauzatan onei laguntzen dautse; baña enetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela Aita Santuak argi ta garbi esan dausku: augaitik katoliku diran eta izan nai daben gure baserritarrak, arduraz ibilli bear dabe Langillen Batz Orokarraren izenean mesede opaka yoakezan morroi orreikaz.

Baserritarrak, lugin edo labradoreak, euren eskubide ta ondasunak zaintzeko alkarrekin batzandu bear leukie, euretarikoa eztanik baltzu orretan artu barik: eurentzat egokia izango dan Bazkuna ipiñi, onen buru be euretarikoak izentau eta eurak erabilli bear leukie. Argiatsunik bear izan ezkerorretan baserritarrari gogoonez lagunduko leuskioen gizon argiak badagoz batean-bestean; bear danean onako gizonai ere-

txia esakatzea ondo da; baña bazkuna zuzendu ta erabilten eurretarioa eztan iñori be eztautse itxi bear, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta. Gipuzkoa'ko nekazariak olakoxe Bazkun edo Alkartasuna egin dabe: Bizkaia'n be beste orrenbeste egitea ondo litzake, alkarren aurka ibilli barik.

XXV

GIZARTEKERIA TA ERRUSI'KO BASERRITARRAK

Gizartekeri edo sozialismoa nagusi dala, etxagunik bat egiñik be ez litzateke izango. Baserritar guztiak estaduaren maizter izan bear-ko leukie. Ori ondoen dala, gizartekeriak ori baño txarragorik be ekarri leike ta. Estaduaren maizter edo errentadore izan bear-ko leukien baserritarrak, agintari-ordekoen begi zorrotza gañean dabela, ez litzatekez ondo ibilliko, baña maizter-tzea be galerazo bear dan gauzea dala-ta, baserritarrai estaduaren solo ta lurretan, lantegiteta-ko langilleen antzera, lan egin bearra ba'letorkie, orduan askoz be txarrago ibilliko litzatekez.

Gizartekeriak berenez orraxe garoaz eta eretxirik zorrotzenetariko gizartekeri-zaleak orixe nai dabe. Errusi'n gizartekeria ala baltsakeria (komunismoa) nagusi zein dan ziur eztakigu. An nagusi, baltsakeria dala diño; baña, egia ete-da? Errusi'n euren eskuko, euren buraren jabe diran gizabatzak ete dagoz? Ango gizabatz ta

errialde guztiak Moskou'ko agintari nagusien menpean dagozala obeto dirudi. Beste jaurgu guztiei batasuna arrerazoko dautsen agintaritzan nagusi ipintea, ori ezta baltsakeriaren asmua, gizartekeriarena baño. Errusi'ko lurralde zabal guztia Moskou'ko agintarien menpean dagoala deritxat, onei gogoak emoten dautsenean, alde baten zein bestean yibitots izugarria ateraten dabe-ta. An naste-borraste andia dabillega bada-kigu-ta, gizartekeri ta baltsakeria be nastean dabilzala esango neuke.

Gure baserrietatik ola ta lantegietara doazen gazte batzuk Viva Rusia! deadarka bein baño sarriago ibiltzen dira. Zer diñoen ba ete-dakie? Nik ezetz uste. Errusi'ko baserritarrak zelan bizi diran jakitea, gazte orrei ta beste batzuri be ondo etorriko yakela uste dogu. Andi-andiak baño ezoguz aitatuko, ara joateko ta alan biziteko gogoak kentzeko, andi-andiok be naiko ta lar dira-ta.

Boltxebikiak nagusi egin ziranetik ona, Errusi'n iru jaurkera edo gobernu-klase euki dabez eta beste orrenbeste bizikera ango baserritarrak be. Lenengo aldiaren gudari gorrien agintzapeko

baltsakeria 1921'garren urteraño; gero *Nep* eritxon ondasunen jaurkera barria 1925'garren urterarte; arrezkero gudarien menpean barriro be baltsakeri edo komunismoa dauke. Errusi lur zabal andien jabe da-ta, estaduak guztiak bere-tu zituan; baña baltsan erabilteko eran erdiak baño asko geiago ezin ipiñi izan ditu, orretarako alak egin arren.

Errusi'ko baserrietarren bizikerea, zelakoa izan ete-zan Lenin'en agintzapean?

Lenengo aldian lurrak era bitakoak ziran: batzuk estaduarenak eta onei *sovhoz* eritxoen; beste batzuk baltsan edo nastean erabillezan Lenin'en aginduz, orretarako alkartu ziran base-ritarrak eta onei *kolhoz* eritxoen. Orrezaz gañe-ra baziran baserritar batzuk solo ta bazterrak eurenak izan bai'liran, eurak landu ta erabilleza-nak be. Estaduak lurralde guztia baltsan ezin ipiñi ebalako, baserritar orrei bakean itxi eutsen. Ziñez, ori agintarien gogoko gauzea etzan izan; baña besterik eziñean, ez ikusi egiten eben.

Estadua uerdalla andia, ori aseteko asko bear, eta lurak ekarren zitu guztia berea zala esan eban, eta baserritarrai urte barruan biziteko ta barriro ereiteko beste itxita, enparai guztia kendu eutsen. Baña baserritarrak be zoroak ez izan ta urrengo urteetan bakotxak beretzat bear eban beste baño ez eben erein. Gosete izugarrai etorri zan eta bazan Errusi-aldean agin+karrask+otsa ta negarra baño etzana. Laguntasuna be bialdu yaken, orretan Aita Santua aurrengo zala; baño ori ta guzti be millo asko il ziran gosez.

1921'garren urtean Lenin'ek bere asmuak porrot-egin ebala autortu bear izan eban. Gauzak nai ta ez aldatu egin bear zirala-ta, *Nep* izenez dazagun ondasunen jaukera barria nausitu zan Errusi'n. Jaurkera barri onek baserritarrau lurren jabetzarik ezeutsen emoten, estadua baño beste jaberik ez egoala-ta; baño landu ta erabilli nai ezebezan lurren gozomena bai, ori emoten eutsen eta lurak ekarrena, eurena bai-litzan saltzeko eskubidea be bai. Merkatuak be ipiñi ziran batean-bestean eta baserritarrai agin-

tariak deadar egin autsen, esanaz: Aberats izateko aldia etorri yatzue-ta, aberastu zaitezte.

Eta zelakoa ete-da Stalin nagusi egin zan ezkerero?

Baña baserritarren zorion txiki orrek ez eban luzaro iraun. Stalin'ek barriro baltsakerira jo eban eta ango baserritarrak gudari gorrien begi zorrozpean, barriro be alper eta arlote askorentzat lan egin bearrean dagoz. Stalin dalako orrek lengo *sovhoz* eta *kolhoz'*ak berbiztu ebazan eta baserritar guztiei, nai ta ez, baltsa orreitan sartu eragiteko, tximizta gorriak erabilli ditu.

Baziran Errusi'n be bazter onaren jabe ziran baserritar aberatsak: onei ango izakuntzan *kulak* deritxoe. Guztiak ago bete azurraz itxi ditu Stalin dalako morroi orrek. *Kolhoz* baltsan sartzeko agindu eutsen guztiei ta geienak nai ta ez sartu bear izan dira. Orretarako gogo txarra eukenai, bazterra kendu, sasi ta otaz beteriko mendi-aldapa idorra erakutsi ta esan eutsen: zuk zeure kontura lan egin nai dozu, ezta? Ba, darabilzun

bazter au geurea da-ta, zeure kontura lan egin
nai ba-dozu, antxe mendi-aldapan daukazu orre-
tarako toki egokia ezin obea. Zoaz ara. *Kulak* edo
baserritar etxagunok, ikaraz eta txarragoaren
bildurrez, *kolhoz* baltsan sartu bear izan dira,
bizi-al izateko orixe baño beste biderik eztabe
euki-ta. Errukarraik benetan orrelan bizi diran
baserritarrak.

*Eta Errusi'ko lugiñak (nekazariak) orain zelan
ete-dabiltz?*

Orain Errusi'n iru eratako *kolhoz* edo baserri-
tar-batzak ei-dagoz. Lenengo mallako btzan
dagozan baserritarrak, lurra mugarriz bananduta
ei-dauke: bakotxak bere sallean lan egiten ei-
dau ta orretarako bear dauzan abere ta traman-
kuluak be laketzen ei-dautsoez, artzen dauane-
tik onenbeste edo ainbeste estaduari emoteko-
tan: ori zetan esan bez. Bigarren mallako *kol-
hoz'*ai *artel* deritxoe. Onelako batzan dagozan
baserritarrak, lurra mugaz banandura barik, guz-
tiak aldran ei-darabille: lankai ta abereak be guz-

tiinak ei-dira ta bakotxak guztientzat lan egin bear ei-dau: orraitik be bakotxari beien bat eta olloen batxuk edo, bereak bai'liran, eukitea lake-tzen ei-dautsoe. *Kolhoz'ik* bikañena irugarren mallakoa da. Onelako batzan bakotxak bere gau-zarik ezertxu be ez ei-dauko; guztia baltsan ei-dago ta guztia guztiena ei-da. Ango agintarien begiko onexek azkenengo *kolhoz'ok* ei-dira ta baserritar guztiak onako baltsan sartzeko alak egiten ei-dabez.

Ango baserritarrak —geienak beintzat— agin-tarien asmaketa ori begi txarrez dakuse: gudari gorrien menpean estaduarentzat guztiak aldran lan-egin bear orrek, neke gorriak dakartsez; ola-korik ez leukie nai; baña bizi al izateko beste biderik eztauke-ta, gaxo andiak, gura nai gurez euren buruak buztarri astun orrn azpian ipiñi bear izan dabez. Errusi'n boltxebikiak etorri aurretik be, baserritar asko etziran ondo bizi; ori egia da; baña orain gizon be eztirala nekez eta lorrez bizi dira, gizonaren eskubide barik, zama-rien antzera lan-egin bear dabe-ta. Ori orrelan izanik, Viva Rusia! deadarrez ibilteko gogoia bear da!

XXVI

BOLTXEBIKIAK ETA DUMPING'A

Errusi'n baseritarrak txarto dabiltzanik askok eztabe siñestu gura. An garia ugari egon dala beste estaduei egin dautsen *Dumping* orregaz argiro erakutsi dabe-ta, ango baseritarrak txarto ta gosez ibiltea, zelan izan daiteke? Ori beneetan siñeskatxa da. «Lurrak bere emaitzak ugari dakartzanean, bizibidea merkeagoa izan oi da: Errusi'n lurrak bere zitu ta emaitzok ugari ekarri dauzalako, errusitarrak atzerrietan be gari, garagar, olo ta olako gauzak, beste iñok baño merkeago saldu al izan dabez, eta Ameriketa'ko erri batzuetan euren gariak saldu eziñik, erre egin dabezala be entzun dogu. Errusi'ko baseritarrak garia zenbat nai, atzerrietan erdi debalde saltzeko lagin artu ba-dabe, baseritarrak aek txarto ibiltea aiti be ezin leiken gauzea da-ta, olakorik eztoгу siñestu nai». Askok ori esan daroe; baño ango agintarien asmuak eza-gutu ezkeru, gauza bi oneik, atzerrian garia

merke saltzea ta baserritarrak txarti ibiltea errez alkartu gegikezan gauzak dira.

Errusi'ko agintariak ango gari, olo ta enparauak atzerrira, zegaitik bialdu ete-dabez? Eta ain merke, zegaitik saldu?

Orixe jakin ezkerro, matazea askatuta dago. Atzerritarren ederra irabaztearren ala iñori mesede egitearren izan ete da? Errusi'ko agintariak euren onaren billa dabiltz: dauken jaurkera edo agintzeari eutsi nai dautse. Atzerrietan Errusi'koaren antzik be eztauken jaurkerak nagusi diran bitartean, eurena ezin sendotu daitekela ba-dakie: ibilli ta ibilli, azkenean ankaz gora joango ez ete-dan bildur dira-ta, origaitik jaurkera orrek sakabanatu nai leukiez. Errusi'koaren antzeko matxiñadak sortu daitezana, atzerrietako agintariei al bait eragozpen eta zoztorrik geien ipintea lakorik eztagoala-ta, asmu orregaz euren gariak atzerrietara biladu ta al bait merkeen salgai ipiñi dabez.

Ori egiñaz lortu nai izan dabezan gauzak, onexek dira: atzerrietako gairak bear bestean saltzea eragotzi, lugiñak praktetan estu ipiñi, lur-langilleai matxiñadara bultz-egiteko, Errusi'ko langilleak ondo dabilzala erakutsi, beste iñongoak baño obeto bizi dirala siñestu eragin.

Baña atzerrietara bialdu daben gari ori. Errusi'ko agintariak nondik eta zelan lortu ete-dabe?

Atzerrian merke saldu dabela badakigu; baño merke saltze ori, zegaitik izan ete-da? Errusi'n bertan merkeago eskuratu dabelako, orixegaitik izan dala ezin ukatu; baño ango agintari bitxiak garia ain merke, zelan eskuratu ete-dabe? Ortxedago untzea. Diñoenez, baserritar gixaxoai eten barik lan egiñazo dautse, gudari gorrien agintzapian: gero langille errukarri arei biziteko lagin itxi ta enparaua kendu. Ori gure artean lapurreta garbia da; baño Errusi'n ez: an gauza guztiak estaduarenak dira-ta, ori ezta lapurretea, norberea eskuratzeabaño. Errusi'ko agintariak azeri bizkorak dira-ta, ango garirik geienak

duan eskuratu dabez, eta duan eskuratu dabezalako, edo obeto esateko, ango baserritarrai ostu dautsezalako, orixegaitik atzerrietan oso merke saldu al izan dabez; baña ori egiñaz, Errusi'ko baserritarrak zer irabazi dabe? Mesede baño kalte geiago ekarri dautsela zetan esan bez: augaitik atzerrietan garia merke saltzea ta Errusi'ko baserritarrak txarto ibiltea errez alkartu gegikezan gauzak dira.

Eta ori orrelantxe izan dala jakiteko, burua ausi bearrik eztago. Lugintza edo nekazaritzan, errusitarrak Ipar-Amerikarrak baño aurrerratuago ete-dagoz? Eztago olako masti-atxurrik! Lur lantzean be Ipar-Amerika Errusi baño askoz aurrerratuago dagoala edonok daki. Errusi'ko morroiak garia Ipar-Amerika'ra be bialdu dabe ta —arrigarrigo dana!— ara eroan ta gero, bertoko garia baño merkeago salgai ipiñi dabe. Mirari aundi ori, zelan egin ete-da? Errusi'ko agintariak ango baserritarrai euroen lana bear bestean ordaindu ba'leutse, mirari ori ezelan be ezingo eben egin. Mirari ori egin al izateko, Errusi'ko agintariak bide bat baño eztabe euki: lurrak dakarren guttia, estaduarena dala, ori ontzat emon ezkeru,

biderik errezena: baserritarrai bape ordaindu barik edo oso gitxi ordainduta, lan egiñazo; onein lanaz lurrak dakarrena, lapurreta barik, duan artu ta merke saldu. Estaduak iñorena duan beretu ezkeru, merke saldu arren be irabazia dauko. Guztia estaduarena dala-ta, iñorena artu ta saltzen daben agintariok eztabiltz txarto; baña, lanaren irabazi barik gelditzen diran baserritarrak? Atzerrietan garia ain merke saltze ori, Errusi'n baserritarrak iñok uste baño txarrago dabiltzanaren ezaugarri argia da.

XXVII

ALOGERA TA ALOGEREKOAK

Langilleen alogerak jaso edo goratzeko asmuz oporketarik asko egin dabez sozialistak; baña gizartekeriaren elburua ez ei-da ori, besterik baño. Oraingo alogerik bein-betiko baztertu ta, gizartea beste era batera, alogereko barik, atondu ta antolatzea, gizartekeriaren asmua orixe ei-da; baña ori ezta egia. Ekarkor diran gauza guztien jabe ta ugazaba, estadia egin nai dabe sozialistak; baña buru ta agintari barik, estadia ezin ibilli daiteke-ta, izenez ez arren izanez beintzat, gauza ekarkor guztien ugazaba ta jabe agintariak eta onein ordekoak izango litza-kez, eta enparau guztiak lan egin eta lanaren orde z aek emongo leuskionaz ase ta naikotu bearko leukie. Ori alogerekoak gitxitzeko baño geitu ta ugaritzeko bide ohea dala edonok dakus.

Eleizeak, osterak, ugazabak geitu ta alogerekoak al bestean gitxitu nai ditu. Lurreko ogasunak dagozan baño obeto ta zuzenago banadu

daitezán, langilleai zor yaken besteko alogera emon bear yake: zur eta arduratsuak diranak, bakotxean zerbait aurreratu al izango dabe, eta aurreratu daben orregaz etxe nai solo nai beste zer-edo zeren ugazaba ta jabe izan daitezán, bideak leundu ta erraztu bear yakez. Ori diñoe Aita Santuak, eta euren kontura lan-egin daikienak geitu ta alogereko sollak gitxitzeko biderik onena orixe dala ezin ukatu.

Alogerak neurri zuzenera ekarteko, aintzat artu bear diran gauzak, zeintzuk ete-dira?

Aita Santuak iru gauza aitatzen ditu. Lenengo ta bein, edozein langillek bere onerako ezeze gizartearen onerako be lan-egin daroa-ta, beargiñaren eta beronen sendiaren bizibiderako lagin gitxienez izan bear dau alogerak. Sendiko enparauak, bakotxak al dauan eran, buru dan aitari bear dana irabazten laguntzea ondo da, ta sendi askotan, luginñen eta dendarien artean batez be, olan egin oi da; baña sendiaren biotz dan ama, umetxuen azi-ikaskuntza laga-ta, ola ta

lantegietara aloger billlajoa bear izatea, txarto dago ta gizartearentzat be kaltegarri da: ori dala-ta, sendiko buru diranak, euren alogeraz etxeko bearrizan arrontai arpegi emoteko lagin irabazi dagien, alak eta lerrak egin bear dira.

Ori egin al izateko orain eragozpenik badago, eragozpenok al bait lasterren baztertu ta gauzak beste era batera ipiñi bear dira: gizartean beti nagusi izan bear leuken zuzenak orixe eskatzen dau-ta. Gurasoak seme-alabak ekarri dabezalako, langille-sendiaren premiñak geitu oi-dira: bearrizanok geitu diranean, irabaziak be era berean geitu daitezak, neurri ta bide egokiak artu dabez ugazaba batzuk; ori egin dabenok benetan txalogarri dira ta gogoz txalotzen doguz —diño Aita Santuak—. Ordainbide kutxak antolatu dabezan ugazabak dira Aita Santuak goersten dituanok.

Alogerak neurri zuzenera ekarteko, bigarren aintzat artu bear dan gauzea, zein ete-da?

Alogeren neurria izentau al izateko, garatz edo negozioa zelan dabillan be kontuan euki bear da. Garatzak, porrot egin barik, emon ezin leikezan besteko alogerak eskatzea, bidegabea litzake, ta garatzarentzat ezeze langillearentzat be azkenean kaltegarri, garatzari porrot eragiñagaz, non lan egin eztaukeal geldituko litzakezta. Baña langilleai alogerak erasteko, ugazabak gitxiago irabaztea, ziorik naiko ete-da? Zelan dan. Ugazabak nagikeriz bere garatzari jaramon gitxi egiten dautsalako, nai bere lantegian aurre-rapenak sartzeko ardurarik euki eztaualako; gitxiago irabazte ori ortik ba'letor, langilleai alogerak erasteko ziorik naiko eztala diño Aita Santuak.

Langilleai bear besteko alogera emoteko lagin, garatzak irabazi ezpa-dagie, ta ori agintariak zerga andiegiz zapaltzen dabezalako nai lanaren ekarkiñak merkeegi salduazoten dautsezalako ba da, ori dagien agintari txarrak langilleetzaz be errudun dira. Olako estualdietan guztiak, ugazaba ta langilleak, alkar ondo arturik, alak egin bear dabez estualditik albait ondoen urteteko, ta agintariak be al bestean lagundu

egin bear dautse. Garatza oso txarto ba'lebil, jarraitu ete-leiken ala lantegia sarratu ta langillea beste lantegiren baterako bidea artu bear daben, oldoztu ta erabagi bearko da-ta, orduan, ugazaba ta langillen arteko eretxi-batasuna iñoz baño bearragoa izango da.

Alogerak neurrian erabilteko, ze besterik euki bear da kontuan?

Alogeren neurria gizabatz osoaren onak eskatzen dauan bestekoa izan bedi. Aurrerago esan dogunez, langille ta alogerekoak, euren irabazietatik zerbait aurreratuaz, zelako edo alako domu edo jabetzarako bidean ipiñi bear dira: ori gizabatz osoaren onak eskatzen dau. Baña gaur egunean batez be, beste gauza bat be gomutan erabilli bear da: langille asko, aspalditxuan batez be, lan billa ta non lan egin eztaukeal dabiltz. Lan egin al eta nai dabenai orretarako eretia emon bear yake. Alogerak bear dan neurrian erabilteak, orretarako askotxu lagundu leike; zentzun barik larregi eratsi nai goregi jasoteak,

ostera, eragozpenak ekarri be bai. Diru-egarriz eta zentzun gitxiz alogerak gora ta bera erabilte ori dala-ta, aspaldian ainbat langille, non lan egin eztaukela, aserrez dabiltz. Aberriak be txirotu egindira, nastea ta matxiñadea edonon sortu da, bake ta atsedenic iñon eztago. Gizabatz osoaren ona zokondora jaurti ta norberak geiago irabaztearren beste barik, alogerak eratsi nai jasotea, gizarteko zuzenaren aurka da.

Azkenez, ogibide ta zeregin guztietako alogerak, lugintza, ola-ekintza, saleroste ta enparaue-tako irabaziak, asiñon zuzenez alkartu bear litza-kez. Ori egingo ba'litz, gizarteko ogibide guztiak gorputz bat lez egingo leukie ta gorputz-atalak bata-besteari launtzen dautsen antzera, gizarte-ko ogibideok be alkarri lagunduko leuskioe. Ogi-bide guztiak onelan, adiñon zuzenez, alkartu ezkerro, ogasunetzazko arazo au oñarri sendo gañean legoke, ta langilleak euren premiñai arpegu emon eta nasaitxu biziteko lagin irabazi al izango leukie. Langilleen bizibidea goratze onek, ostera, ezeren kalte barik, onbideai be mesedea ekarriko leuskioe. Ori diño Aita Santuak, eta alogerekoen bizibidea obetu ta gizar-

tea bakez ipinteko, sozialista ta antzekoen txakur-amesak baño bestelakoa da Aita Santuak diñoskun ori.

XXVIII

GIZARTEKERIA TA ALOGEREKOAK

Beargiñen lana alogeraz ordaintzea, okerkeri andia ta langille gaxoak joputza errukarrian eukiteko bidea dala diñoe sozialisten buruak. Ori dala-ta, oraingo ugazabok eta oneik langilleai damotsezan alogerok bein betiko kendu bear e-
dira, estadua baño beste ugazabarik iñongo iñon laketu baga. Ugazaba bakarra izango dan estadu onek, ordainbide-txartelak emongo ei-dautsez langilleai, ta biziteko nai jolasteko bear dabena, txartel orreinbidez erodi ta eskuratu al izango ei-dabe langilleak. Baña ordainbide-txartelok, zer dira? Ondo begiratu ezkerro, estaduak langilleai emongo leuskioen alogera baño besterik ez. Au onelan izanik, alogeraren izena aldatuaz eta estadua ugazaba bakar egiñaz, zer aurreratuko ete-litzate? Ugazaba bakar onen menpean alogerekoak geitu ta ugaritzea baño besterik, ezer bez.

Gizartea gexo andi ai-dago. Txarto dagoalako sendakai edo erremedio indartsua bear ei-dau. Bear dauan sendakai ori gizartekeriak ei-dakar-tso. Sozialisten buruak diñoe beintzat.

Egia ete-da? Gizartekeriak alogerean dabiltzan langilleen bizibidea, obetuko ete-leuke?

Sozialistak baietz diñoe; baña diñoen ori on egiten, egia dala erakusten, eztakie. Ori on egi-tea gauza gatxa da izan be. Giartekeria nausitu-ko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizabatza ala esta-dua izango litzateke. Gauza orrein ugazaba ize-nez gizabatza ala estadia; izanez eta benetan gizabatzaren nai estaduaren buru ta agintariak, benetako ugazabak oneik izango litzakez, eta langilleak orrein otsein eta morroi. Lanak eta lanaren irabaziak banatzea, gizarteko agintarien ta onein ordekoen ardurea izango litzake. Agin-tari ta ordekoen aizkideak ondo ibilliko litzakez: enparauak gaur egunean baño be txartoago,

estadua sabel andi ta biotz txikiko ugazaba da-
ta.

Gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko
obetuko leukela diñoen sozialistak. XIII Leon Aita
Santuak bizibide ori txarragotu egingo leukela
adierazo euskun, eta Aita Santuak zer ziñoan
ondo ekian. Edozein langillek bere lanaren orda-
ña, bere alogera artzeko ezeze aloger orregaz
naian dauna, bere ta berien mesederako ondoen
deritxona egiteko be eskubide osoa dauko. Ira-
bazietatik zerbait aurreratu ba-dagi ta arduraz
bizita aurreratu dauan diruaz etxe naiz bazter
bat erosi ba-dagi, eroditako etxe naiz bazter ori
langillearen alogera baño besterik ezta; beste
era baten bai, baño ñangilleak bere alogeretik
aurreratu dauana da-ta, langilleak orrelan erosi-
tako etxe naiz bazterra, bere izerdiz irabazitako
alogera baizen berea dau. Ondasunetzazko jaun-
za edo jabetzea orixe baño besterik ezta.

Baña, sozialisten eretxiz, edozelako ondasu-
na ekarteko gai ta bide diran gauzen jaun eta
jabe gizartea baño beste iñor ezin izan daiteke:
gizon bakotxak orretarako eskubiderik ez ei-
dauko: origaitik eskubide origizon bakotxari

kendu ta gizarteari emon bear yakola diño; baña onelan alogerekoen bizibdea, obetu bearrean, txarragotu egiten dabel, nok ukatu? Lenengo ta bein langilleari bere izerdiaz irabazi dauan alogera ondoen deritxonez erabilteko aukeramen edo libertadea moztu egiten dautse sozialistak; gero, bere ondasuna, bere azienda-txua geitzeko itxaropen eta almena be errotik ebagi. Ori ta guzti be, gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obetuko leukela esango dauskue. Lotsa gitxi bear da ori esateko.

Ogasun ekarkorren edozein jabetza lapurretea dala diñoen sozialistok, burutik ondo ete-dagoz?

Bakotxaren jauntza ta jabetzea lapurreta garbia zala esan eban Proudhon'ek. Lapurreta eskaturiko guzur-jabetzarik eztagoanik eztiñogu; baña iruzurrez eta lapurreta zerbati beretu daun edonor jabeari biurtu bearrean dagoala, Jaungoikoaren legeko zazpigarren aginduak diñosku. Proudhon'en esana sozialistak be sarritan erabilli dabe. Edozelako ondasuna ekarteko

gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakoetak beretu da-dagi, ori lapurreta garbia da sozialisten eretziz. Ori diño beintzat; baña diñoen ori guzur birilla da.

Guzurra dala ikusteko, egin daigun kontu langille bik zeregin eta irabazte bardiña daukezala: urtean bost milla bana lauerleko irabazten dabezala. Batak nasaitxu bizi nai dau: ondo jan, ondo edan, ondo jantzi, ara ta ona ibilli, au ta besta ikusi, jolastu ta atsegin artu. Orrelan bere irabazia urteri eralgi ta sautu daroa. Berea dau ta bereagaz ondoen deritxona egiteko eskubidea dauko —esan leike norbaitek—. Ori be ezta betiegia; baña eztaukanik be eztiñogu.

Beste langillea arduratsu ta begiratuagoa da: bear-bearrekoa baño eztau eralgi nai; urritxu bizita, urtean bi milla lauerleko aurreratzen ditu. Etxagun izan nai leukela-ta, urten batzuen buruan aurreratu dauanaz etxaldea erosten dau ta etxagun egiten da.

Langille biok zeregin eta aloger bardiña euki dabez; baña biak, bardin lan-egin ete-dabe? Ez orixe! Gizon askorentzat irabaztea baño irabazitik aurreratzea gatxago izaten da. Dirua aurrera-

tzeko be burua naktu bear da-ta, bigarren langille onek birritan lan-egin dau: irabazten bein eta aurreratzen beste bein. Aurreratu dauan dirua irabazi eban alogera baizen berea dau. Erosi dauan etxaldea, aurreratu dauan diruaren ordaña baño besterik ezta-ta, aurreratu dauan dirua baizen berea daukala ezin ukatu. Dirua aurreratzeko ardurarik artu eztauan beste langillea ba'letorkio ta esango ba'leutso: «Aiskidea, lapurretan egin dozu: erosi dozun etxalde ori ezta zeurea, gizartearena baño, eta gizartearena dalako, zurea bestean neurea be ba-da». Au ondo etelegoke? gauza zuzena ete-litzake? Bidegabekeri andia izango litzatekela edonok dakus, sozialistak izan ezik.

Gizartekeria nausituko ba'litz, langille onek bere izerdi ta alegiñaz erosi dauan etxalde ori berea eleuke izango: lurrak landu, lurrak lekarkezan zitu, arnari edo frutuak saldu ta ortik biziteko eskubiderik eztaukala esango leuskioe benetako sozialstak, lurra ta nen zituak gizartearenak baño beste iñorenak ezin izan leitekezalata. Sozialistarik otzan edo mantsoenen eretxiz bem langille onek erosi dauan etxalde ori berea

dauanik ezingo leuk esan: geienez be estadua-
ren maizter bai'litzan, etxaldea erabilten ordaña
dauan etxaldearen errentea estaduari ordaindu
bearko leudkio. Ori ta guzti be, sozialismoa
gizartean zuzentasuna ipintera ta alogerekoen
bizibidea obatzera datorrela esango dauskue.
Siñestu dagioena ezta tentel makala!

XXIX

LANA BEAR DAN LEZ ORDAINTZEKO, ALOGERAZ GAÑERA, BESTE BIDERIK BE BA DAGO

Alogera berenez bidegabea eztala argiro irakatsi dauskue XIII Leon eta XI Pi Aita Santuak. Eta egiz, ugazabak langilleari, onen lanari dagokion baño aloger txikiagoa emongo ba'leutso, orduanbai, orduan bidegabe ta makurkeria agirian legokez; baño lanari dagokion besteko alogera emon ezkerro, orretan bidegaberik ezta iñon agiri.

Domua (kapitala) lan barik, ezta irabazpide: lanak be, domu barik, gauza andirik ezin egin legike. Irabazia ekarteko ugazaben domua ta beargiñen lana alkartu ta batu egiten dira. Ez bata ez bestea ezta irabazpen osoaren iturri, biak batera baño; augaitik zuzena ausi nai ezpada, ugazaben domuari ta beargiñen lanari, bako-txari beretokamena zeatz emon bear yako.

Baña tokamen ori norañokoa dan, nok neurtu ta erabagi?

Garatzaren irabazietan domuari ta lanari dagokiezan tokamenak zeintzuk diran, oraindik eztau iñok argiro azaldu. Ezta izan be egiñen erreza. Orraitik be, gauza bat guztiok dakusgu. Garatzaren irabaziak geitzen diran neurrian, domuaren tokamena andiagoa izan oi da; baña irabazpenen geitze ori, zek ekerri dau? Geitze orren iturri be ugazabem domua ta beargiñen lana, biak bateara izan dira-ta, lanaren tokamena be jaso ta goratu egin bear dala begien aurrean dago.

Au dala-ta, auren garatzetan, *escala móvil* deritxoen aloger aldakorra ipiñi dabe an, or, emen ugazaba batzuk, garatzaren irabaziak gora doazanean, langilleen alogera be goratze orren lauren baten-edo jaso ta irakoriaz. Esaterako, upelkada arrikatza 20 lauerlekoan saltzen danean, langillearen alogera 10 lauerleko ba'litz, arek 30'ra igon ezkerro, onen alogera 12'50 izan-

go litzateke. Au be zerbait baño geiago da; baña alogeraren goratze au garatzak bere irabazkietan lortu dauanaren neurritz egiten eztalako, gizarteari askok gitxiegi deritxoe, eta langilleai, alogeraz gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena izentau ta emon bear litzakiela uste dabe.

Garatzaren irabazietan langilleak euren tokamena eukite onetaz, zer ete-diño Aita Santuak?

«Alogera berenez ezta bidegabea eta ba dala diñoenak, XIII Leon gure Aurretikoari irain andia egiten dautse —diño XI Pi Aita Santuak—; baña alogera berenez makurkeri ta bidegabea izan ez arren be, oraingo gizabatzen izakera ta bizikerea aintzat arturik, aloger-egiune edo kontratu ori, baltzu-egiunearen bidez, albestean leundu ta gozatuko ba'litz, gure aburuz obe litzateke». Ori esanaz, auxe adierazo nai dausku Aita Santuak: langilleai, alogerez gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena emongo ba'litzakioe, ori aloger solla baño egokioaggo izango litzatekela.

Eta tokamen onen bidez langilleak, ugazabakin batera, garazkide izatera ba'letorz, oraindik askoz obe. «Gauzak onelan atondu ezkeru —diño Aita Santuak— langille ta arazodunak garatzaren jabetzan, lanaren zuzentzean eta irabazietan bezelanbait eskua artzen dabe», eta esku-artze ori ugazaba ta langillen bakerako bide on-ona dala ezin ukatu.

Eta beste bein be onelan diño Aita Santuak: «Lurreko ogasun eta aberaskiok gizartean edozelan banatzea, ezta naiko. Elburu orilortzeko, aspaldion egindako aurrerapideak eten barik dagokionez, edo bardin dana, guztien onaren kalte barik, banandu ta zabaldu bear dira gizaki-mueta guztien artean. Irabazietan bakotxari dagokion tokamenetik gizaki-mueta batak besea albora bota ta esku-utsik iztea; ori galezarazo egiten dau gizartean nausi izan bear dauan zuzenak». Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ori dala-ta, gizarteko zuzenari oñean eusteko, zelan edo alan, era batera edo bestera, domuari berea ta lanari be berea emon bear yako.

Langilleai irabazietan tokamena izentau dautsen garatzik, ez ete-da iñon izan orain arte?

Bai, azken urte oneitan olako garatzak ainbat izan dira, England'an batez be: baña langilleak oso garrantzi gitxi emon dautselako, irabazietako tokamenaren izenaz ugazabak langilleai uskeri bana baño emoten izan ezteutselako, orixegaitik izan da. Izen andi orregaz ugazaba askok langilleai emon dautsena, batzuetan eskupekoa izan ei-da; beste batzuetan lan ugari edo obearen ordezeko saritxua, ta bein baño sarriago, alogeraren narrutik aterariko ugela edo iruzur garbia.

Mamirik bako azal utsam izanik bako izen utsa, zetarako da? Langilleai olako uskeriak emotekotan, onein irabazietako tokamenik aita-tu be etzan egin bear. Zuzena jagon eta bako-txari berea emoteko, zetan esan bez, domuaren tokamena aziaz, lanarena be, aren lagiñean, jaso egin bear da, bestelan langilleai iruzur egitea izango litzake-ta. Langilleakin bakea nai dauan ugazabak, garbi jokatu bear dau, iruzurak ase-rra ekarteko baño bestetako eztira-ta.

Ugazaba ta langilleak alkarren arteko bakez eta gogozago lanari ekin dagioen, biderik egokiena zein ete-litzake?

Garatzaren irabazietatik langilleai letorkien tokamenaz, oneik garazkide egitea; bakerako ta lanari gogozago ekiteko biderik onena orixe dala uste dabe gizartelari ospetsu askok. Ori bear dan lez egin eztalako, lanaren irabazietako tokamenak bere garrantzia orixegaitik galdu daula diño Pottier jaunak. Gauza onik egitekotan, jaun onen eretxiz langilleak garazkide egin bear dira, bako txaren tokamenak laketzen dauan giñoan.

Ori zelan egin leiken be, naiko-maikoetan ibilli barik, argiro diño gizartelari onek, bere eretxia onelan azalduaz: a) Garatz edo ekintzaren irabazpen ziuarra oñarritzat artu; legearen aginduz gerorako gorde bear dana, ortik eratsi; domugarazkiei (oneik diruz ornidu bearrak ezpai'liran) euneko sei emon ta gero, enparauetan dana erdibitu bedi, domu garazkien eta lanaren artean ainbanatuaz. g) Lanari ezarri ta emondako kopu-

rua, baltzuan urte bi gitxienez daroezan langille ta arazodunen artean banandu bedi, urte barruan bakotxak alogeretan jaso dauan kopuruaren neurriz. k) Lanaren tokamenak garatzaren kutxara beioaz eta mozkin lez euneko laur emon bekioe.

y) Langillearen kopuru ta mozkiñok domugarazkiaren baliora eldu daitezanean, olako langillari berelan-garazkia ezarri ta emon bekio, lenengoarena lakoxe irabaziaz. j) Lan garazkiok sortuaz batera, beste ainbeste domu garazki, bardiñean eta zozkeraz, sakeleratu begiz garatz-baltzuak. x) Lan garazkiok euroen jabeai domugarazkidunen eskubideak bekartsoez batzarnagusi ta beste arazo batzuetan. e) Baltzuko lan-kide ta arazodunai izan ezik, langille bat-ez-batek bere lan-garazkiok beste iñori ezpegioz saldu, baltzko buru diranen baimen barik. d) Garazkide dan langilleren bat il nai baltzutik urtengo ba'ltiz, orren lan-garazkiok erosteko eskubidea baltzuak berea dau.

Noz edo bein garatz-baltzua apurtu ta banatzera ba'letor, aren ogasunak bere aburuz zelan banandu leikezan be, azaltzen dau Pottier jau-

nak; baña emengo ugazabok euren langilleak garazkide egiteko, nagi be nagi, muker be muker dagoz ta, orain olakorik zetan azaldu eztogu.

Ugazaba ta langille arteko asarre, gorroto, lazka ta burruka oneik, zelan edo alan, batera edo bestera —osoro kendu ezin ba-lediz-be— albait geien bigundu, baretu ta gozatzeko, alak edo lerrak egin bear litzakezala, ori gizartekari guztien eretxia da, ta Aita Santuak be argiro esan eta irakatsi dausku. Ugazabak aurreratuko ba'lira, gizarte-auzi au bear ba-da, matxiñada barik atonduko litzateke; baña ugazabarik geienak onetan amor emon baño beti burrukan ibilli be naiago dabe-ta, Doutreloux, Tournai'ko Gotzain jaunak bein baten esan ebana jazoko ez ete-dan bildur izateko da. Onetan erriaren bul-tzakadeari eutsi legion indarrrik eztago; aldakuntzea nai ta naiez dator. Aldakuntza ori edo gugaz edo gu barik egingo da, eta gu barik egin ba'da-di, erlejiñoaren eta aberatsen aurka izango da. Eta orduan kokoteari atz-egitea, alperrik izango da.

XXX GIZARTE-AUZIA TA UGAZABAK

Urteokaz meatoki ta oletako langilleak, batez be, Eleizearen magalpetik aurrez urrundu dira, ugazaben erruz be ez gitxi. Orratik be beste langille askok, Eleizearen irakaspenak aintzat arturik eta orrein gerizapean bizi nairik, kistar langille batzak eratu dabez eta gorriekin burrukan ibilli dira. Eleizeak azaldutako Jesukristoren irakaspenak gizarteko arazo onetan sartu ta oñean ipinteko, langilleak lez ugazabak be alkarrekin batzea, ondo ta egoki zala irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon bere idazti ederrean; baña kistar dirala diñoen ugazabak Aita Santuaren deiari belarriak gor egin dau tsez. Onetan langille asko kistar zintzoagoak agertu dira ugazaba asko baño.

Zer? Ugazabak, ez ete-dira ba alkarrekin sarri batzandu?

Batzandu bai; euren irabaziak geitu ta ugari-
tzeko bai ugazabok be indarrak sarri alkartu ta
batu dabez; baña Eleizearen irakaspenak aintzat
artu, oñean ipiñi, burrukak eragotzi ta gizartera
bakea ekarteko asmuz, gitxi batzuk baño eztira
alkartu. Onetarako ugazabok muker be muker
ibilli dira, ta Aita Santuaren esanai, kistar izan
ezpa'liran baño jaramon geiagorik eztautse egin.
Ori dala-ta, diño XI Pi Aita Santuak *Quadragesimo*
Anno deritxon bere idaztian: «Eleizearen ira-
kaspelai eskerrak, bear litzakezan besterik ez
arren, gaur egunean ainbat kistar langille-batz
daukaguz, lugin edo nekazari ta osterantzeko-
nak be bai».

«Ola-jaun eta ugazaben batzak dirala-ta,
beste orrenbeste ezin esan geinke. Ugazaben
batza oneik eratu ta egiteko gudari bizia eraku-
tsi eban XIII Leon'ek; baña oraindiño gitxi baño
eztirala eratu, tamalez autortu bearrean gagoz.
Urritasun onen errua, bear ba-da, ugazaben
gogorik ezari baño bidean idoro dabezan zoztor
eta eragozpenai geiago zor yake. Eragozpenok
ba dazaguz eta zenbaterañoakoak izan diran be

badakigu; baña laster baztertu al izango dirala uste dogu». Ugazaben errua pizka bat zuritu nai leuke Aita Santuak; baña oneik arazo onetan nagi ta muker ibilli diralako, bere atsekabea be argiro darakus.

Ugazabok, nok zirikatu ez ete-dabe euki?

Bai, errazoe andiaz esaten izan dabe langille askok: «Kistarrak gareala-ta, kistar-araupetan eta Eleizearen irakaspenak oñean ipinteko batzandu bear gareala diñoskue. Ugazabak, ostera, gu lez kistarrak izan arren, euren irabazpideak geitu ta ugaritzeko, Eleizearen irakaspen orrei jaramon barik, nai daben lez eta nai dabenakin alkartu ta batzen dira. Ori eztago ondo. Langilleok, kistar garealako, Eleizearen irakaspenak aintzat artu ta bete bear ba-doguz, ugazabak be, kistarrak diranak beintzat, beste orrenbeste egin bearrean dagoz». Ori esan daben langilleak, zuzen ibilli dira ta egin eztaben ugazabak, oker. Eleizearen semeak, diranak dirala, Aita Santuaren irakaspenai men egin bear dautse ta menik ezta-

gioena, nai langille nai ugazaba dala, kistar uste-
la da. 1891'garren urtean argitaratu eban XIII
Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon
idaztia. Langille ta ugazaben eginbearrak idazti
aretan argiro azaldu ta adierazo ebazan.

*Aita Santuaren irakaspenok aintzat artu ete-
ebezan kistar-izena eroen ugazabok?*

Somorrostro aldeko meatokietan jazoten
zana gomutara ekarri daigun. 1903'garren
urtean ba ziran an amabi millaren bat langille,
geienak arrotzak eta bertokorik guztiz gitxi.
Laneko orduak bederatzi-amar, batez beste.
Zulatzalleen alogera amabost erreal: enparaue-
na, amairu: emakume ta mutikoena, geienez be
zortzi. Alogerik jasotea illerik-illera. Txabola ta
txosna txar batzuk lo egiteko. Langillezañen
azkurritegi edo abazerietan jakiak be erosi bear.
Onein salneurria eratsita gero, alogeretatik
enparetan zan apurtxua, orixe artu eroen langi-
lleak illaren azkenean. Bizikera bitxia langille
aena! Domeka ta jaietan be lan eguberdiraño

beintzat, kistar eginbearrek bete ta Meza entzuteko asti barik. Orren atxakia langilleak jai egunetan bejan egin bear ebela, ta alogerik irabazi ezik, ez eukela zegaz janik.

Langilleakazko erruki ori atxaki garbia izanda; benetako zio edo errazoia, langilleai jai-egunez lan eragiñaz, ugazabai etorkien irabazia. Jai egunetan lan eragiñaz ugazabak sakelean sartzen eben beste diru, sakeletik atera bear izanba'lebe, domeka jaietako lan ori galerazteko, aurrengoak ugazabok eurok izango ziran; baña lan orregaz etorkien irabaziak itsitu ebazan eta euren menpeko langilleak kistar-eginbearrek bete ez arren, ardura gitxi. Ugazaba askok diru baño beste Jaungoikorik eztabe euki.

Domeketako lan ori langilleen errukiz zamba'litz; onei jaten emoteko beste biderik egonezpa'litz... baña alogerak pizka bat geituaz beste barik, eukiko eben langilleok domeketan jateko lagin eta ez egoan jai-egunetan lanik egin bearrik.

Orretarako bear zan beste, ez ete-eben irabazten ugazabok?

Irabazi bai; baña langilleai albait gitxien emonaz, albait lasterren aberastu nai. Ugazabak euren ogasunekaz gauza onak baño egin ezpa'-lebez be, ogasun orreik ekartsezan langilleai zor yaken beste ez emonaz, gizarteko zuzena ausi ta zapaltzen zan-ta, ori txarto legokean; baña ugazabok eta onein seme askok, langilleen alogerak neurrira jasoteko bear zan baño geiago zorakeri, zantakeri ta ordikerietan be sarri egin dabe, ta ikasbide txar ori emonaz, euren errua andiago egin dabela ezin ukatu.

Arrokeriz eta nagusi izatearren, auteskundeetan be, abereak ferian lez gizonak eta onein autarki edo botoak erosteko, ugazaba batzuk millaka ogerleko asko zabaldu dabez, erruki barik. Langilleai jai-egunetan lan eragin dautsen edo beintzat lana laketu dautsen ugazabok, millaka ogerlekoak arrokeriz jaurtiteko, ez kezkarik, ez lotsarik eztabe euki: aen alogerak pizka bat jasoteko, ostera, kezka ta atxakirik asko. Ori zuzena ba-da, munduan eztago gauza okerrik.

*Gaur egunean Bizkaian lanbakoak diran beste,
zegaitik ete-dira?*

Ugazaba, lanartun eta langillezañak, guztiak nai izn dabe al bait lasterren aberastu, aldirik laburrenean al bait gaien irabazi, geroari jaramon barik, atereago ta budin-mea lenago agortuko zala aintzat artu barik.

Arrotzak merketxuago lan-egiten ebela-ta, ugazabak langille arrotzok naiago bertokoak baño. Ezkonduak baño ezkongak naiago, onakok langillezañai ostatuko irabazpidea be ba ekartsela-ta. Arrezkero be meatoki ta oletan langille arrotzok beti geituaz joan dira, betokoak baño merkeago lan egiñaz, ugazabai irabazpide yori ta ugariago ekartsela-ta beste barik.

Ainbeste langille arrotz ugazaben urregoseak ekarri dauz Bizkai'ra. orain lanik eztago-ala-ta, nora jo eztakiela dabilta langille asko. Lan bako orrei jaten emoteko Aldundi ta Udalai dirua eskatu yake ta arpideak be idegi dira.

Euren sakelai baño beste ezeri jaramon barik, bear ziran baño langille geiago ekarri ebezan ugazabok, orain lana urri dagoan aldi onetan be langille orrei jaten emoteko ardurea, beste iñok baño lenago artu bear leukie; baña ugazabok soinburuak jasoten dabez eta langille orrei jaten emoteko ardurea iñoren lepora jaurti. Errezena orixe da izan be.

Ugazaba askok langillearen a baño sakelaren ardura ohea euki ei-dabe. Lantegietako ezbearek ordaintzera legeak beartu ebazanean, orduan asi ei-ziran ezbearrok gitxitzeko neurri ta bideak artzen: artietan ugazaba asko, zaldiren bat il, nai tramankuluren bat austen yakenean, langilleren bat zauritu nai ilten zanean baño estu ta larri ta urduriago ibilten ei-ziran, zaldi barria erosteko nai ausitako tramankulua osatzeko, sakeletik dirua atera bear zala-ta.

Ori diño e batzuk eta guzur andirik diño enik eztot uste; baña langilleak ugazabai lotsa ta itzalik izateko, ori bide txarra dala edonok daki. Kistar onai dagokienez, ugazabok Eleizearen irakaspenak aintzat artu ta oñean ipinteko alkartu ba'lira, gizartekeri ta baltsakeria osoro eragotzi ez

arren, orrein aurrerapenak asko galerazo al izango ebezan; baña irabazi ezkerro, ugazaba askok beste ezeri eztautse jaramonik egin, langillien ardurarik eztabe euki, jai-egunetan be lan-eragin dautse ta tabernea eleiza egin daben ola ta meatokietako langillerik geienok, gizartekeriak bere sarietan errez sartu ditu.

Ugazabok orretan errugabeak diranik, nik neuk eneuke esango. Sozialistakin itundu bein baño sarriago egin dira-ta, sozialismoari indarra emon dautsela ezin ukatu. Egia garratz eta mergatza dan arren, egia beti.

Orain laneko zortzi orduak lortu ta gero. langille asko alper eta nagi ibiliten dirala-ta; egin bear leukien baño askoz be lan gitxiago egiten dabela-ta, asarre dira ugazaba asko. Langilleen alperkeri ori ondo dagoanik eztiñogu; baña ugazabak be euren lengo errua autortu bearrean dagoz.

XXXI

GIZARTE-AUZIA TA AGINTARIAK

Auzi onetan agintariak egitekorik ba ete-dauke?

Gai onetzaz iru eretxi nagusi ta berezi izan dira. Ugazaba ta langilleen arteko auzi onetan erri-agintariak eztabela sartu bear irakatsi dabe, ondasunetzazko bakoizkeriak ondo baño obeto ibilli diran *liberalak*. Onei eritxiz, arazo onetan agintarien zeregiña ta ertzain edo *polizieko* gizona, alkarren antzekoak dira. Kalean-zear gora ta bera dabiltzanai begira zutik, tente ta geldi egon oi dira ertzañak eta dabiltzanen artean-lazka ta aserrerik ba'letor, aserratu diranok banandu ta bakotxa bere bidetik bialduaz, euren egitekoa bete dabe. Ugazaba ta langilleen arteko auzi onetan be olantxe: lazka ta asarrerik eztorren bitartean, agintariak egitekorik ez eidauke: lazka ta burrukea ba'letor be, burrukariak bananduaz eta bakotxa bere aldetik bialduaz,

agintariak euren egiñena bete ei-dabe, ta beste ezetan ez ei-dabe sartu bear. Ondasunetzazko bakoizkeriaren alde egon diran liberalen leloa, aspaldiko urtetan orixe izan da, eta Eleizeak besterik irakatsi daualako, zer esanik asko erabili dabe.

Beste batzuk ostera —erderaz *socialistas de cátedra* deritxoenak batez be— arazo onetan aginariei eski larregi emon nai izan dautse. Jaun oneik, sozialista izena daroen arren, bakotxaren jabetzea ezautu ta autortu dabe, ta ori zearo kentzeko asmurik iñoz eztabe erakutsi; baña ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzak — guztiak ez arren be, geientsuak beintzat— agintarien eskuetan ipiñi-ta, oneik zuzendu ta erabili bear leukiezala irakatsi dabe. Doixterri edo Alemanian batez be izan dira onelako irakasleak eta Wagner izan da guztien buru.

Eta arazo onetzat Eleizak, zer irakatsi dau?

Gizarteko oker eta bidegabeak zuzentzeko bear dan bestean, agintariak arazo onetan sartu

bear dabela irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak; baña okerrok zuzentzeko bear dan bestean eta ez geiago, larregikeria onetan be kaltegarri dala-ta. Lenengo ta bein gizaseme ta sendi edo fami-li bakotxaren eskubideak ezagutu ta sendetsi bear dabez jaurle edo agintariak, eskubide orreik moztu ta gizon eta sendien bizitza berezia irun-tsi barik. Gero jaurkera zuzenez eta lege egokien bidez gizartearen ogasun eta irabazpideak uga-ritzeko, alak eta lerrak egin bear dabez, agintari orretarakoxe dira-ta.

Bakotxaren jabetzea aldeztu ta sendetsiaz, gizartean al bait ugazaba ta jaberik, geien izan daiten be, neuri ta bideak artu bear dabez. Gizarte osoaren ona egitea, agintarien berarizko egiñena orixe dalako, menpeko guztien ardurea euki bear dabe; baña edozein estaduan txiro ta langilleak ugazaba ta aberatsak baño ugariago-ak diralako, ta estaduaren aberaskiak batez be langilleen lanetik datozalako, ugariagoak diran langille onein ardura berezia euki bear dabe. Arazo onetan noz eta zenbateraño sartu bear daben, gizartean nagusi izan bear dauan zuzenak eta aren bearrizanak erakutsiko dautse agin-

tariei. Gizartearen onerako zerbait egiteko errea, sarri izango dabe.

Lan batzuk beste batzuk baño neketsuagoak dira-ta, lan bakoitzean zenbat ordu egin leikezan, langilleen osasunaren kalte barik: laneko ezbeharrak urrintzeko, meatoki ta oletan zelako neurriak artu bear diran; lana urritzen danean lanbakoiei zelan lagunduko yaken eta orrein antzeko gauzetan, bear bestean eskua ezarri dagikie agintariak. Emakume ta gaztetxuen lana arautu ta langilleen beste eskubide batzuk be zaindu bear dabez: Jaungoikoagazko eginbearrek, bete al izateko, bakoitzak bere lanbidean aurreratze-ko, etxe merketxuagoak eukiteko, idekoak alkarrekin batzeko daukezan eskubideak, iñoren kalte barik, gerizatu dagikiez agintariak.

Iñoz baño sarriago, eta lana urritxi dabile-
nean batez be, langilleak banezean artuta, uga-
zaba batzuk buztarri gogorregia ezarri nai izaten
dautse; ori be galerazo dagikie agintariak, aldra-
ko egiune edo kontratuei bidea idegi ta emonaz.
Zeregin edo ogibide bakoitzean alogerik txikiena
zenbateraño-koa izango dan, eta langilleak euren
alogerok noz eta zelan eskuratuko dabezan be

arautu dagikie, alogerok galtzeko arriskuak al bestean urrinduaz. Alogeren geigarri lez, gexoaldi, ezbear eta zartzarorako sorospideak sortuazota orrei lagunduaz be, gauza ona egingo leukie agintariak.

Ondo arazoetan estaduak alkar artzea, ondo ete-litzake?

Ondo baño obeto litzake alkar-artze ori ta gauza bearra be ba dala dirudi; langilleen aloger eta sorospideok beste erri batzuetan baño gorago jasoaz, agintariak bertoko garatz, negozio ta irabazpideai porrot-eragin eztagioen; porrot-eragite ori ugazaben eta langileen kaltean izango litzake-ta. Olakorik jazo eztaiten alkar artu ta batera ibiltea zurtasun andia izango litzateke.

Besterik bear ete-da?

Gauza oneik ondo ikasi ta zuzen erabilli al izateko, agintariak dauken baño asti geiago ta

gogo ohea bear dabez. Aspaldion errietako agintari nagusiak eurenak eztiran arazoetan sartzen dira larregi, diño XI Pi Aita Santuak. Arazorik txikiak be, eurak erabagi, agindu ta erabilli nai dabez: ori dala-ta, egunero esku bete zeregiñagaz dabiltz, gauza andiangoetarako asti barik. Gizartera aldakuntza azitxuak etorri dira-ta, antxiña gizabatz txikiak ondo ta erraz egiten ebezan gaua askotarako, gaur —sarri beintzat— gizabatz andiangoak bear dirala ba dakigu; baña ori ta guzti be, gizarteko auzi au ebatzi ta atondu al izateko, betiko egia dan auxe oñarritzat artu bedi, diño Aita Santuak. Gizon bakoetak bere antze ta indarrez egin dagikeana, orri kendu ta gizabatzari emon eta ezartea, bidegabea dan lez, olantxe gizabatz txikiagoak bere al eta indar utsez ondo egin dagikeana, gizabatz andiangoak eurakandutea be, bidegabea da, ta gizartearentzat kaltegarri.

Agintari nagusiak gizabatz txikiagoak laundu bai, lagundu egin bear dabez; baña iruntsi ta irato, iñoz be ez. Ori dala-ta, agintari nagusiak, arazo guztiak euren eskuetara eroan barik, garrantzi gitxiagoko arazoen ardurea gizabatz

txikiagoai itxi bear leuskioe. Utsunerik nabaritu ezkerro, ori beteazo; baña osterantzean gizabatz txikiagoak ondo egin legikiezan gauzak, onein ardurara itxi. Orralan egingo ba'litz, agintari nagusiok euren eginkizun berezietarako eragozpen gitxiago ta asti, azkatasun eta indar geiago eukiko leukiez: gizarteko gauzak obeto ta zuzenago lebilkez ta estadua aberats eta zoriontsua goa litzate. Aspaldiko jokerea bestera izan da: gizarteko arazo guztiak euren eskuetara eroan dabez agintari nagusiok eta gizabatz txikiagoai euren eskubideak kenduaz, onein bizitzea zearo irato dabe. Oker au zuzendu egin bear litzakela diño Aita Santuak; baña agintariak gizarteko ari guztiak euren eskuetan euki nai dabez-ta, oker ori bein-bein zuzenduko dan antz andirik eztago.

XXXII

GIZARTEKO AUZIA TA ELEIZEA

Gizarteko arazoak zuzen erabiltea egiñen gatxa da. Antxiña gizartean oker andiak egin zirala edonok daki: gaur be okerrik asko egiten dala ezin ukatu. Antxiñako erririk geienak gizon batzuk azke edo libre, beste batzuk jopu edo esklabu ziran. Erri-jaurleak menpeko jopu aek ez ebezan gizon etsi, abere baño; ori zala ta, erabili-lliaz sautu, gastau ta amaitzen diran gauzaen jabe baño etziran jopu errukarri aek. Sozialistak, Marx'en jarraitzalleak beintzat, gizon bako txak erabili-lliaz sautu ta gastetan diran gauzen jabe izateko eskubidee baño besterik ez daukala: enparau guztien, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakarra estadua dala garraxika diñoskue-ta, gizonok antxiñako jopuen mallara eratsi nai gaituela agiri da. Ugazaba, estadua: gizonok, orren jopu: ori ta guzti be, zoriona ekarri nai dauskue-la lotsa gitxigaz esango dabe.

Gizartean ondasunak txarto bananduta dagozala-ta, gizon batzuk aberatsegi, beste asko txi-roegi dirala-ta; asarre dira sozialistak eta sozialista eztiran beste asko be bai. Asarre ori bidezkoa eztanik eztiñogu; baña sozialistak nai dabena egingo ba'litiz, zer jazoko ete-litzake?

Esku gitxitan ogasun andiegiak er-dagoz orain; eta gizartekeria nausituko ba'litiz, orduan zer?

Orain jabe gitxien eskuetan ondasun andiegiak dagozala ta ori gizartearentzat kaltegarri dala egia da: augaitik lurreko ondasunok dagozan baño obeto ta zeatzago banandu bear dirala diñoenak, eretxi orretan eztagoz oker, zuzen baño. Au be egia da; baña sozialisten asmuak oñean ipiñiko ba'lira, askozaz be ondasun andiagoak gizon gitxiagoren, gizarteko agintarien eskuetara joango litzakez. Ugazaba ta jabe gizartea izango dala diño sozialistak; baña ori ames utsa baño eztala edonok daki. Ezpabe esan: ondasun orreik, nok erabilliko leukez? zetan eta zelan eralgiko diran, nok erabagiko

leuke? Ori, nai ta ez, gizartearen buru ta agintariak egin bearke leukie. izena ta izana gauza bi dira: gizartea izen utsez baño elitzake izango ondasun orrekin jabe: izanez eta benetan ondasunak erabilteko eskubide ta zeregiña eurenak leukiezaan agintariak, ugazaba ta jabe oneik izango litzakez; augaitik, ondo baño obeto esan eban XIII Leon Aita Santuak; gizartea gexorik dago; baño sozialistak dakartsoen sendakai edo erremedioa gexoa baño be txarrago da.

Ogasun-jabetzea aldi ta erri guztietan, beti bardiña izan ete-da?

Ondasunak irabazi ta eskuratzeko bideak, aldi ta erri guztietan eztira bardiñak izan, ez gitxiagorik be. Gauzen jabetzea be ezta izan beti bardiña: erri batzuetatik beste batzuetara onetan be alde anditxuak egon dirala edesti edo istoriak diñosku; baño erabilliaz amaitzen eztiran gauzaen batzuen jabe izateko eskubidea, azke dan gizonak berezkoa dau-ta, gizon azke bako-

txaren eskubide ori erri-legeak be edonon eta edonoz ezagutu ta sendotu dabe.

Gai onetzaz, zer diñosku Eleizeak?

Eleizeak be orixe irakasten dausku. Gizon bakotxak zerbaiten jaun ta jabe izateko ta bere ondasunak jarauntsiz ondorengoai izteko daukan esku bidea, bere erroetan beintzat, osorik eta ikutu barik jagon bear da, diño XI Pi Aita Santuak. Eskubide bikoitz ori, gizarte osoren onaz batu ta alkartzeko bear dan bestean, neurrira ekarri bai, gizarteko agintariak ori egin dagikie; baña errotik ebagi ta zearo kendu, ezelan be ez, gizartea baño lenagokoak diran gizon bakoitz eta sendi bakotxaren erraietan sortu ta erneriko eskubidea da-ta. Sozialistak —Marx'en jarraitza-lleak beintzat— bakotxaren eskubide bikoitz ori errotik ebagi nai dabe. Gizarteko matazea arilsu ta auzia ebazteko, bide txarra da ori. egin bear dana ori baño besterik da. Bakotxari berea, zuzenbidea orixe da-ta, bakotxaren eskubideak —diranak dirala— ezagutu ta sendotu egin bear

dira: lurreko ondasunak, gizarte osoaren onak eskatzen dauanez, orain dagozan baño obeto ta zuzenago banandu: ondasuna ekarteko ugazaben domu edo kapitala ta beargiñen lana alkartuta diran ezkerok, bakotxari berea emonaz, irabaziak be ondasun-ekarle bioen artean zuzen-arauz ainbanatu bediz: zindo ta zintzoak diran langilleai, zebaiten jabe izatera eldu daitezcan, bidea le undu ta erreztu bekioe.

Gizartean jabe do propietario asko, orain baño askoz geiago, al bait geien izan daitezcan, gizartearen ardurea dauken agintariak al bait neurrik egokienak artu begiez, gizarteko auzi andi au ebazteko biderik zuzenena orixe da-ta. Gizarte osoaren ona egitea, agintarien berarizko zeregiña orixe da-ta, jaurgo-arazoak ondo ta zuzen erabilliaz, gizartearen ondasunak eta irabazpideak al bestean geitu ta ugaritu bear dabez. Ori gauzeak berez dakarrena da, agintariak menpekoen ona egiteko dira-ta. egiz, goiko ta bekoen, aberats eta txiroen, ugazaba ta alo-gerekoen ardurea euki bear dabe agintariak; baño ukondoa sendo da ken aberatsak, euren eskubideak zaintzeko iñoren bearrizan andirik

eztauke-ta, iñoren laguntza bearrean dagozan langille ta alogerekoai berariz lagundu bear dautse estaduak. Beko mallan dagozan onei, gorantz igon daitezcan, lege ta arau egokien bidez buktz egin bear dautse, goiko ta beko mallen artean dagoan alde andiegi ori gitxitu ta bide luze ori laburtu daiten eta onelan obeto alkar artuaz, guztiak gizarte osoaren onera, aburu batez, jo dagien.

Ori egingo ba'litz —diño XIII Leon Aita Santuak—, gizarteari onura ta obari ederrak letorkioz: lenengo ta bein, gizarteko ondasunak dagozan baño zuzenago banandu ta nallak be geldi geldika alkargana urreratuko litzatez: gero, bakotxak bere gauzetan ardura a gar andiangoaz lan egiten daualako, lurreko ondasunok be ugarriagotu egingo litzakez eta gizonak, atzerrietara joan barik be, biziteko lagin badaukela-ta, bakotxa bere sorterrian gozoago legoke. Onura ta obariok jaristeko, estaduak bakotxaren jabetzeari eztautso zerga larregirik ezarri bear; bestea jabetza txikiak zerga ta petxuz irato ba-dagiz, alegin guztiak alperrekoak izango dira.

Gizon bakotxak zerbaiten jabe izateko daukan berezko eskubideari eutsi egin bear yako; baña lurreko ondasunak orain dagozan baño obeto ainbanatu bear dira ta orrein jabetzea al bestean edatu ta zabaldu. Eleizeak ori irakastendau ta gizartearen ona egiteko sozialisten amesak baño bestelako sendakaia da ori.

XXXIII

SENDI ALOGERA

Lurreko ogasunok, dagozan baño obeto ta zuzenago bananduaz, albait ugazaba ta jaberik geien egitera jo bear dala irakatsi dausku Eleizeak; baña alogera berenez bidegabea danik eztausku iñoz be esan. Zetan esan bez, lurreko ogasunok gizartearen onak eskatzen dauanez, neurri zuzenez bananduko ba'lira, gizartean aserre ta arrokeri gitxiago, bake ta zorion geiago legokez; baña ori egin arren be, gizaseme askok, bizi al izateko, alogera irabazi bear ko leukie-ta, aloger ori, langilleari zor yakon bestekoa izan ezker o, bideabea dala diñoan gizona, bere senean eztago.

Gizonak, langillea izan arren be, ezkontzeko ta sendi edo familia ekarteko, eskubide osoa dauko. Eskubide ori gizarte ta estadua baño lenagokoa da ta iñongo agintarik ezin ukatu dagikeo gizonari; baña langillerik zintzoenak be sarritan bere lanaz irabazi dagiana baño beste etorririk eztauko ta, langillearen alogerak bera ta

bere sendia eli katu, jantzi ta erabilteko lagin izan bear dau. Sendi-alogera orrexeri deritxogu.

Gai onetaz, zer diño Aita Santuak?

Alogeratzaz diarduala diño XI Pi Aita Santuak: Gaur eguneko bearrizanak aintzat arturik, sendi edo familia elikatzeko lagin eztiran aloger murri-xak ipiñi ta emotea, ezta aizu, ezta zilegi. Eta «*Quadragesimo Anno*» deritxon idaztian: «Lenengo ta bein langilleari bere burua ta bere familia elikatzeko lagin izango dan lan-saria emon bear yako. Lugin, nekezala ta zeatzezko salerosleen sendietan eginoi danez, sendi-buru dan langilleaz batera, enparauak, ama ta umeak be, bakotxak al da uanez, lan egitea ondo dago gauza zuzena da; baña u me ta emak me aulai lan gogorregia egiñazotea, ori txarto dago ta bidegabea da».

«Etxeko zeregiñak bertan bera itxi barik, etxean bertan eta etxe-inguruan eta eurai dago-kiezan langi lanetan diardukie sendiko ama diran emazteak; baña senarraren aloger urri ta murri-

xegia dala-ta. amak bere ardura ta eginkizun bereziak eta ume txikien azi ikaskuntza itxirik, lantegira joan etalanari ekin bear izartea, ori txarto dago ta sustraitik atera ta kendu bear dan oitura txarra da. Ori dala-ta, alak eta lerrak egin bear dira etxeko berarizan arrontai bear bestean begiratzeko, aski ta aiko izango dan lansaria sendiaren buru diran langilleak ori egitea betilaketzen ezpa-dau, edozein guraso lengilleari orrenbesteko alogera ekrrri legikeoen aldakuntza ta obariak gizartean albait lasterren egin eta sarrerazo bear dira, gizarteko zuzenak orixe eskatzen dau-ta».

Ori diño Aita Santuak, eta ori esanaz argiro adierazten dausku langille zur eta neurridun bakotxari —emazte ta umeak etxe inguruko zeregiñetatik aldendu barik be— sendia elikatu, jantzi ta erabilteko lagin dan alogera zor yakola; baña guraso batzuk beste batzuk baño seme-alaba geiago ekarri-daroez ta, sendi guztien bear-rianak be eztira bardiñak izaten; batzuk besteak baño geitxuago bear dabe.

Zein ete-da ba, eredutzat artu bear dogun sendi ori?

Gizartean geienez jazo oi dana, legeak oñarritzat orixe artu daroa, noz-edo-beingoa aintzat artu barik. Sendi-alogerari buruz be, sendi ertaña edo erdikoa artu bear dogu eredutzat. Gure esakun zar batek diño: «Adiñon da bost uma, alaba bi ta iru seme». Ori dala-ta, eredu ta neurritzat lau-bost medun sendia artu geike, sendiak izan be geienez olakoxeak izaten dira ta. Onelan ba, sendi-aloger ori bitarikoa izn daiteke: *berezkoa*; au da, aitatu dogun sendi ertain orri dagokiona, eta *lekuzkoa*, edo edozein sendi andiagoa elikatzeko be naiko litzatekena.

Aita Santuak aitatzen dauan eta diñeko edozein langilleri zor yakola diñoan sendi-aloger ori, eredutzat ipiñi dogun sendi ertañari dagokion eta orixe elikatzeko aski ta naiko dan alogera da.

Baña zerarren zor ete-da sendi-aloger ori?

Onetan ainbat aburuta eretxi dagoz. Domu-keri edo kapitalismoa ontzat duken *liberalak*, sendi-aloger ori errukiz eta limosnaz baño eztala zor aurrez diñoe, ta aloger ori, zuzenbidez zor bai'litzan, gizarteko oituretan sartuko ba'litz, guraso diran langilleantzat kaltegarri izango litzakeal uste dabe. Zergitik kaltegarri? ori egin ezkeru, guraso diran langilleak alde baera itxi ta langille ezkongak baño ez ei-leukiez ugazabak euren ola ta lantegietan artuko, ta origaitik aloger orrek sendiei on baño kalte geiago ekerriko leuskioela diñoe. Zetn esan bez. ori diñoen jau nok langille ta gizartearen ona baño euren sakel diruz ondo betea maiteago dabe.

Langille ezkongek ez ei-dautso ezer zor seme-alabak daukazan langille ezkonduari: onek beste lan eta onek baizen ndo egiten ei-dau arek: lan bardiñari aloger bardiña zor ei-yako: zuzenbidea orixe ei-da. Ogas unetzazko bakoizkeri-zaleak ori diñoe; baña Jaungoikoak gizonoi emon dauskuzan ogasunak, gizartearen onerako be ez ete-dira? Eta langille bakoizkeri bere sendia elikatzekeo lagin eukitea, gizartearen onak ez ete-dau eskatzen? Guzurtia errena baño be las-

terrago arrapatzen da-ta, sendi alogeraren aurka dagozanok be, euren sarietan arrapatzea ezta egiñen gatxa.

Ola ta lantegietan gizonezko langilleen ordeiz emakume, neskatxa ta mutikoak sartu dabezanak, nortzuk dira? Sendi alogeraren aurka dagozan eta errukiz baño eztala zor diñoen jaunok eta onein guraso eta aurretikoak. Lan bardiñari aloger bardiña zor ba-yako, gizonak beste lan egin dautsen emakume ta gaztetxuei, zegaitik eztautse aena besteko alogerik emon, txikiagoa baño? Lan bardiñari aloger bardiña zor yakola esango dautsue jaunok, ori euren sakelen alde izan ezkerok; baño sakelaren kaltean ba-da, olakorik aiatu be eztautsue egingo, ta emakume ta mutikoai, gizonik sendoenak legiken besteko lana egiñazo arren, bape kezka barik aloger txikiagoa emongo dautse.

Atzerrietatik merkeago datozen gauza askori, al bestean sarbidea galerazteko, muga zergak ezarri bear yakezala diñoenak, nortzuk ete-dira? Ain zuzen be, sendi-alogerik iñongo langilleri errukiz baño etxakola zor diñoen morroi diruzaleok, muga-zergak jado egin bear dirala ta garra-

xika dabilzanok, orrekek dira. Muga zerga orreik euren sakelaren onean dirala, ori esatea lotsagarrri litzake-ta, atzerrietatik datozen gauzai sarbidea eragozte ori, gizabatzaren edo estaduaren onak eskatzen dauala esan daroe.

Dagigun olantxe dala; baña sendiaren biotz dan ama, lantegira joan bearrrik barik, sendiko lili ta bitxi diran umetxuak zaintzen etxean egoitea ta senarrak emazte ta umetxuak elikatu ta jazteko lagindan alogera irabaztea, gizarte ta estaduaren onak eskatzen dituan gauzak ez ete-dira? Sakelaren ardurea eukitea txarto danik eztiñogu; baña sakle diruz betea baño gizartearen ona lenago da. bere burua ta bere sendia elikatzekeo lagindan alogera, edozein langilleri zor yakola diño Aita Santuak. Erruki utsez emoten dana, ezta zor izaten. Sendi-aloger ori, zor bada, zuzenbidez zor da ta ez erruki ta maitasun utsez.

XXXIV

SENDI-ALGERA, ZER DALA-TA ZOR ETE-DA?

Beinbaño sarriago aloger zuzena edo ugazabak langilleari zuzenez zor dautsana, sendi alogera baño andiagoa be izan daiteke. ugazabal irabazi gizen-gizenak ba-dagiz, irabaziok dakartsoen langilleai be geiago emon bear dautse-ta, orduan aloger zuzena sendi-alogeraren gañetik lebilkela edonok daki. Baña arazo au alde batera itxirik, goazen geure sallera. Azaldu sogun sendi-alogera, errukiz barik, zuzenez zor dautse ugazabal langilleai; baño zuzenbidea be ai nbat eratako da. bata bestea baño zorrotzagoa.

Aloger ori, zein zuzenbidez zor ete-da?

Gizon nai giza-aldra bakotxak besteakazko artu-emonetan alkarri zor dautsen zuzenbidea, gizabatz osoak bazkide bakotxari zor dautsana baño askoz be ertsi ta estuagoa da. Alkargazko

zuzenbide zorrotz ori ausi dagiana, aurrekoagaz zorrean dago-ta, oni egindako kaltea ordaindu egin bear dautso, ta legeak be orretaraxe bear-tu daroa.

Sendi-alogera onelan zor ete-da? Ugazabak langilleari, alkarrekin itundutako alogera emon arren, baldin aloger ori langillea ta onen sendi ertaña elikatzeko lagin ezpa-da, ugazabak lapurretan ete-dagi eta gitxiago emon dautsan beste langilleari biurtu ta itzultzera bearturik ete-dago? Garatza ondo ba dabil, itaun ori baietz darantsutzoe irakasle batzuk, eta ez edozelakoa, gizon argiak baño. Orraitik be sendi alogera zuzenbide ertsi ta zorrotz orren bidez barik, gizarteko zuzenez, au da, gizarteak bazkide guztiei eta bakotxari egin bear dautsen zuzenez, olantxe zor dala uste dabe geientsuak.

Eta ziñez, ogasun eta aberaskiak, gizon bakotxaren onerako ezeze gizarte osoaren onerako be ba dira. Gizartearen ona egiteko iñarkun, elburu ta zeregiña, ogasunok euren dabe, guztien irazale ta Jabe dan jaunak orretarakoxe egin ditu-ta.

Edozein langilleren sendi edo familiak, bear bestean elikatzeko lagin ez euk itea, ori gizarte osoaren kaltean be ba da, gitxiegi janaz, txarto biaz langille sendoen orde z langille gexoti, erkin eta makalak etorriko litzakez-ta. Baña langille askok euren buruak eta euren sendiak jantzi ta elikatzeko, eguneroko-alogera baño beste etorririk eztauke; beraz, sendi alogera gizartaren onak eskatzen dau; baño g zartearen onak eskatzen da uana, gizarteko zuzenez zor da.

Algoer au aginariak legearen bidez mugatu ta izentau ko ba'lebe, orduan legezko zuzenbidez be zor izango litzate, eta aloger ori, orretarako eskubidea daukenak izentau ezkerro, ugazabal langilleai nai ta nai ez emon bearko leuskioe, alkarrekin egindako egiune edo kontratuan sartuko litzake-ta. Ugazabak sendi-aloeira emotera beartuko leukezan lege orren eustazpi ta oñarria, zein izango litzake?

Lege orrek gizartearen ona baño beste zio, oñarri ta eustazpirik eleuke eukiko; bere i ndar guztia ortixerik letorkio; baño gizartearen onak eskatzen dauana, legea emon ondoren eta meon baño len, gauza bat eta berbera da-ta, sendi-alo-

ger ori, lege barik be, zor dautse gizarteak langi-
lleai, eta kistar ugazabak, legeari begira egon
barik, sartu bear leukie gizartean obari ori.

*Berezko sendi-aloera gizarteko zuzenez, zor ba-
yako langillari, lekuzkoa edo sendi andiagoa
elikatzekeo laginizango dana, zegaitik ez?*

Lenengo ta bein, gizarteko arazoak legez
atondu daitekezanak izan oi dira; legeak, ostera,
nozean bein jazoten dana barik, geienez jazo oi
dana aintzat artu daroa; baña sendirik ugarienak
eta urrienak alkarrekin jo ezkeru, eredutzat artu
dogun lau-bost umedun sendira datorz.

Guraso baktxari bere sendia —dana dala-
koa— elikatzekeo laginemotea, onena orixe izan-
go litzatela dirudi; baña onena dirudiana, onaren
burkide izaten da bein baño sarriago.

Lan bardiñaren o rdaintzat langille batzuri,
sendi andiagoa daukela ta beste barik, enpa-
rauei baño aloger andiagoa emon ezkeru, langi-
llien artean esames, aserre ta lazkek laster letor-
kez, etao olako lazka ta naste txarrik ez izatea-

rren, seme-alaba asko dituan gurasorik eleukie ugazabak euren lantegietan artu nai izango. Onelan, onena dirudian ori, onaren burkide ta arerio izango litzate arazo onetan be. Orraitik be, sendi andiagoa daukan langillearen bearrizanak be andiagoak dira-ta, aloger anditxuagoa ondo be ondo letorkio olako gurasoari.

Au dala-ta, eredutzat artu dogun sendi erta-ña elikatzeko aski dan alogera, edozein langille aziri gizarte-zuzenez zor yakala esanda gero, auxe gañeratzen dau XI Pi Aita Santuak: «Arira datorren ezkerro, sendien bearrizan aundiagoai lan-sari ta laguntza ugariagoa emoteko asmuz — asmu zur eta onuratsuz— ainbat bide asmau ta oñean ipiñi dabezan gizon argiak, ementxe goretsi nai doguz. Izan be, bearrizanak geitzen diran neurriz alogerak be goratzeko, ta bear ba'litz, sendiaaren aldiz-ateko bearrizanai be argpegi emon al izateko, bideak asmau ta neurriak artu dabezan jaunok, benetan txalogarri dira». Aita Santuak ori esanaz, ordainbide-kutzak, erderaz, «cajas de compensación» deritxoenak, aintzat artu, zuzenetsi ta goratzen ditu.

*Ordainbide-kutxok, nok asmau ebazan eta zeta-
rako dira?*

Kutxa oneik asmau baño lenago be, sendi-alogera ipiñi eban L, Harmel jaunak Val des Bois'ko bere irukintzan. Ola jaun onek, kistar zindoan zan-ta, alogeraz gañera baserrian bizi ziran bere langilleai. 0'60, urian bizi ziranai 0'80 emoten eutsen ume bakotzeko, sendiaren bearrizanak geitzen ziranez lan-saria be olantxe geituaz; baña ori egiteko ugazaba guztiak eztira gai ta ordainbide kutxak asmau ebazan Grenoble'n E Romanet, ango burdin-oletako artezkariak. Orretarako ugazaba ta ola-jabeak —geienez lanbide bakotzekoak— alkarrekin batzandu doaz. Euren-langilleai, alogeraz gañera, geigarri lez ume bakotzeko saritxu bana emoteko prest dagozanak, alkargoan orreik sartzen dira, ta ugazaba bakotxak bere garatzaren garrantziari ta menpean darabiltzan langilleai dagokienez, geiago edo gitxiago ordaindu daroa, langilleok ume asko ala gitxi dauken aintzat artu barik.

Ugazabak emoten dabezan sari-geigarriok, langilleak artu ta jagoten dabez, gero langille bakotxari dagokion beste ortik banatze-ko. Lugintzan, ugazabok landu ta darabillezan lur-sallak artu daroez oñarritzat, bakotxak zenbat emon bear dauan jakiteko; ola ta lantegietan ostera —geienez beintzat— ugazabak sari-geigarriri orren jabe egin nai dituan alngille ta arazodunak edo onein alogerak. Langilleak geigarri lez artzen daben sari orrek, alkartutako ugazaba guztien emokunez osotutako kopurutik urten bear dau-ta, origaitik langille ezkongenai ezkonduak euki, ugazaba bakotxari gitxi ardura dau-tso. Ori dala-ta, batetik bere lantegian sendidun langilleak artzeko atzerapenik eztauko; bestetik, alkartutako guztiak, bakoxak bere garatzaren garrantziari dagokionez emon bear dabe-ta, zein-geiagokan burkideak azpiratuko daben bildurrik be ezin euki daike, origaitik beintzat.

Ordanbide-kutxoko, zelan ibilli ete-dira?

Lenengotan ezker-eskoma ebezan arerioak eta bete betean ibilli ziran. Olako alkargoetan sartzeko, nagi ta muker ebiltzan ola jabe ta uga-zabak: langilleen artean eukezan ospe ta indarra galduko ebezala-ta, aurka jagi ziran sozialisten buruak be; baña ordainbide kutxok lenengo eragozpenak garaitu dabez eta gaur egunean Europa'ko erririk geienetan —España'n edo izan ezin— lan andi, eder eta onuratsua dagie.

Eta ordainbide kutxok, zenbat lez emoten ete-dautsoe guraso dan langille bakotxari?

Onetan neurri bardiñik eztago. Kutxa batzuk besteak baño geitxuago emon al dautse sendidun langilleai, ugazaben alkargoak be batzuk besteak baño eskuzabalagoal dira-ta. Toki batzuetan berarizko ikasketak egin dira, geigarri au, langilleen alogerai dagokienez euneko zenbateraño eltzen dan jakiteko. Alogerak dagien kopurua oñarritzat artu ezker, Pantze'n ume bat daukan langilleari geigarri eu euneko 7,60'ra, bi daukazanari euneko 16,19'ra, bost

daukazanari euneko 67,61'ra, ta zortzi daukazanari euneko 134,28'ra eltzen ei-yako.

Ordainbide kutxok begi onez dakusez langillerik geientsuak eta erri batzuentzat agintari nausiak, legez, agindu dabez. Laguntza ori dauken langilleen artean ume geiago jaio dira ta gitxiago il, enaparauen artean baño. Irugarren umea ezkerro, ama asko, aloger billa lantegiratu barik, etxean gelditu oi dira, geigarri orregaz eta etxeko lanaz lantegira yoazanean beste irabazten dabela ta. Amaren ardurapean umien azikaskuntzea be askoz ohea da-ta, ordainbide kutxok gizarteari be onura azitxua dakartsoe.

Emengo ugazabak olako gauza onik, noz egingo ete dabe? Orain arte besterik ikusi ta ikasi dabe ugazabok: txarto oituta dagoz ta jaunorreik zuritzea egikizun gatxa dala badakigu. beti ta beti beste errietan egitendanak onei be begiak idegi bear leuskioez. Urak joan-ta presagiñen astea, zorakeri garbia da-ta, gizartekeri ta baltsakeriaren urioleak irato eztagizan, ugazabok bide ta neurriak garaiz artu bear leukiez.

XXXV

KISTAR-SIÑESKUNTZEA BIZTU TA OITURA ONAK SARTU BEAR DIRA BARRIRO GIZARTEAN

Ugazaba ta langileen arteko asarreok baretu ta auzi au ebazteko, gizartearen oitura ta ekan-duen obakuntzea, nai ta naiezkoa ete-da?

Gizartean zuzenbidea zearo sartu bear da, maltzurkerietan ibilli barik. Domuari ta lanari, baktxari dagokiona emonaz eta langille txiroen berarizko ardurea eukiaz, gizarteko arazoak orain arte ibilli diran baño zuzenago ipiñi bear dira; baño gizartera bakea ekarteko, ori be ezta naikoa; allkargazko maitasun zindoa be osoro bearra da. Aldi bateko kistar oitura onak gizartetik iges egin dabe-ta, gauza onik egitekotan, barriro gizartear ekarri ta oñean ipiñi bear dira.

XIII Leon Aita Santuak antxiñatxu idatzi eban: «Aurrerago esan dogunez, gizartea gexorik dau-

kan gaitz au, uskurtz edo erlejiñoak baño beste ezek sustraitik ezin atara dagike-ta, kistar ekan-du onak gizartean barriro sartzeko guztiak alak eta lerrak egin begiez. Ekandu onok barriztau ezik, gizonik zur eta argiennen algeiñak eta oneik asmau leikiezan biderik egokienak be, indarge ta utsalak izango dira nai dan elburu ori jardeste-ko». Eta XI Pi Aita Santuak be beste orrenbeste diño: «Lurreko ogasunen egarriz dabiltzan giza-
seme asko, zoritxarrez kistar ekanduetatik zearo aldendu dira-ta, gizartera bakea ekartekotan, aurretiez gizabatzan kistar-gogoa ta kistar oitu-rak berrezarri bear dira; osterantzean egiñal guztiak alperrekoak liratem eta auzi au, ori barik, atondu nai dauana, bere etxea, aitz gañean barik, ondar loka ta ibilloki gañean eregi dagianaren antzeko izango da».

Ezta gizona lurreko ogasun igazkor oneintzat egiña, ogasunak gizonarentzat eta gizartearent-zat baño. Egia orixe da; baño kistar siñesmena biotz zokondora baztertu edo zearo galdu daben ugazaba ta langille askok, gaur egunean lurreko ogasunok baño beste Jaungoikorik eztauke. Gogo ta biotza ogasun orreitara itzul eta makur

eukitea, goiko zoriona irabazteko eragozpen andia zala irakatsi euskun Jesu Kristo gure Jau-nak; baña jaunaren irakaspen orrei jaramon gitxi egiten dautse gizasemeak. Geienak urre-gose txarrak darabiltz eta Orati olerkari singeak aita-tu eban «*auream mediocritatem*» gitxik maite dabe. Eukiago ta geiago bear dabela-ta, aberatsenak be ezindira diruz ase. Dirua zetako edo atako dala-ta, aberats okituok laster asten dira ekdu ta andizuren billa, batak *konde* ta besteak *markes* gitxienez izan beara dauala-ta. Gero or dabiltz jauntxuok, enparauak baño zerbait geia-go diralakoan, arropuzkeria edonondik darioela.

Aberatsen arrokeriok euren begiz dakusezan langilleak be, ugazabak baizen gizon badirala ta; ain arro ta oparo dabiltzan aberatsok, euroen bizikera guriz darakusena baño beste zerurik eztagoala ta, ugazaben antzera jantzi, oneik bai-zen ondo bizi ta oneinak lako dedu ta andizure-nak nai leukiez. Ezin eskuratu dabez, eta nai dabezan andikeri ta zorionok ugazabak eragoz-ten dautsezala ta, langilleak gorroto bizia dautse euren lepotik aberastu dirala uste daben ugaza-ba arroputz orrei. Abere gaiztoa da gorrotoa;

onexek galerazten dau gizarteko bakea. Gorrotoz dabiltzan langilleok, bildots otzanak diranik eztiñogu; baña andikeri ta arrokeri larrgiz langille gaxoen biotzetan gorroto ori sortu ta biztu daroen aberatsak be errugabeak diranik ezin siñetsi geinke.

Gure Jaunak esan eban: «Jaungoikoa'ren erreñua ta bere zuzena lenen billatu egizue ta enparauak geigarri emongo yatzuez»; baña Jauna'ren esakun ori ugazaba ta langilleak zorakeritzat dauke. Gogo ta biotzak gora jasoten eztakie: Jaunak agindutako zerua aingeruentzat itxirik, lurra zeru egin nai dabe. Ori dala-ta, gizarteko malla guztietan, goiko ta bekoetan, ekandu txararak nausitu dira. Gizonaren benetako bearrizanak baño, oitura txarrok ase-eziñak dira; edana-go ta egarri andiagoa darakuse. Gixonen bixioak aseteko lagin ogasun lurren egon be eztago ta, ekandu txarrok iñausi eta orrein orde z ekandu onak, kistar oitura zindoak, gizartean berrezarri ezik, bakerik iñoz be ezta izango, iñartzi, gorroto, gudu ta burrkea baño. Bakerik izatekotan, gizarteko mallak alkarganantz urragotu egin bear dira, goikoak pizka bat jatsiaz eta bekoak

beste pizka bat igonaz. Orretarako arrokeri gitxiago ta erruki geiago bear dabe aberatsak, eta iñartzi gitxiago ta egoarri geiago langilleak be.

Gaiztakeri guztien iturburu diran griña don-gak iñausi ta kistar oitura-onak gizartean nagusi-tuko ba'lira, mallen urreratze ori laster lortuko litzake. Aldi baten be baziran ugazaba ta langilleak; baña orduko nagusiak eurne langille, otsein eta morroiak, sendiaren luzapena izan bai'liran, etxekotzat artu ta euki eroiezan, ezbear eta gexoaldietan erruki ta maitasuna era-kutsiaz eta bear eben sorospena emonaz.

Gaur, oster, ugazaba ta langilleak —sarri beintzat— alkar ezagutu be eztabe egiten: uga-zaba askok langilleen ardura apurrik be eztauk ta langilleak be olako ugazabak maite baño sarriago gorroto dabez.

Au dala-ta, gizartea gexorik dakan gaitz au osatzeko, zuzenbide utsa, zeatzena ba'litz be, ezta naiko: orrezaz gañera, gizasemien biotze-tan alkarganako maitasarre edo *karidadea* biztu ta ixiotu bear da. *Karidadea* aitatu ezker, eske-koai zerbait emotea baño besterik eztalakoan,

sasi jakitun batzuk maltzurkeriz irri ta barre egin daroe; baña *karidadea* orreik uste daben baño gauza bikain eta ederragoa da. Ura iturritik lez Jaungoiko maitasunetik datorren alkargazko maitasun zindoa, *karidadea* orixe da-ta, gaurko gizarte onek osakai orren bearrizan andi-andia daukala ezin ukatu. Origaitik ziñoan XII Leon Doipuruak: «Gizarteko malletan, naigoren nai beren dagozan gizaseme oroen biotzetan alkarganazko maitasarra, onoimen guztien andra erregiña dan *karidadea* biztu bear da, gizartearen osasuna batez be orrexek ekarri dagike ta». Eta XI Pi Aita Santuak be argiro diño: «Baña azaldu doguzan artezkunde ta obariok gizartean sendoti ta tinkatzeko, zuzenbideari lotzaiki bikaña dan maitasarra ezarri, erantsi ta gañeratu bear zaio. Zuzenbide zeatza be orretarako naiko dala-ta, maitasun-legea ezetsi ta arbuiatzen dabenok, oker dagoz eta oker dabiltz.

Ziñez, zuzenbideak beragaz dakartzan eta bidegabez bete eztiram eginbearren ordain eta ordekotzat, *karidadea* bein ezta etsi ta euki bear; baña gizon bakotxak, bereak dituan eskubide guztiak lortuko ba'leuz be, oraindik *karidadea'*-

rentzat egiñenik asko geldituko litzate. Zuzenbide utsalak be gizarleko lazka ta burruka onen erro ta sustraia aienatu dagikez; baña zeatzen bete arren be ezin daikez biotzak batu ta gogoak alkartu.

Gogoen lokarri ta lotzaiki alkargazko maitasarra da. Gizartera bakea ta lankidegoa ekarlea, xede ta elburutzat dauken araudi guztiak, ondoen asmaurikoak dirudienak be, bazkideak batzen eta alkartzen dituan lotzaiki orretatik batez be artu daroez euren indar eta sendotasuna: lotzaiki orrek uts emon ezkeru, araudirik oso ta bikañenak be ondoren onik eztakarre. Onelan ba, gaurko gizarlearen gaxoa zearo osatu al izateko, zuzenbide ta *karidadea* osoro bearrak dira; zuzenbidea lenen eta beste oroen oñarri; *karidadea*, barriz, aren nai ta naiezko geigarro. Gauza biok gizarlean sarrerazo ezik, onen gatxak eztauko osabiderik.

Orain arte lez aurrerantzean be gizonak Jaungoikoa guzurtau nairik, lurrar zerua egin nairik ba-dabiliz; gure Jauna ren irakaspenak gizarlean nagusitu ezpa-dadiz, txapel oker eta errizañak geitu arren, gizasemeak basapiztien antzera, eten

bako burrukan ibilliko dira. Agintari ta menpekoak, zuzentzalle ta zuzenduak kistar bizikerara jo ezpa-dagie, ori barik gizartear bakea ekarteko asmuz lanean dabiltzanak itzarrik amesetan diardue. Edo gizarteko oiturak istartu edo burrukan jarraitu; best biderik eztago.

AMAIA LANGILLE-BATZAK

Langilleak orain arte lortu dabezan obari guztiak, indarraren porasuz eskuratu dabez. Aurreantzean be, ezer egitekotan, indar ori bearrezkoa izango dala uste dogu. Indarra batasun eta alkargoak dakartsela badakie-ta, langilleak orretarako iñok zirikatu bearrik eztauke. Gaur egunean mota askotako langille batzak dagoz eta guztiak langilleen onak darabiltzala diñoe. Aurre-rago adierazo dogunez, sozialista, komunista ta sindikalisten asmuak, gizartearen gexoa osatu ta osasuna ekarteko baño, gizartea oraindagoan baño be gexoago ta txarrago ipinteko, asmu obak dira.

Gizasmerik geienentzat, asearen ordezgosea, azkatasunaren ordez joputzea, zorionaren ordz zoritxar garbia lekarkie, batetik; bestetik, gizona abereen mallara eratsiaz, kistar sileskuntzea be zeari ukatzen dabe-ta, olakoen bazkunetan kistar langillerik ezin sartu daiteke. Langille Batz Orokorra, erderaz «Unión General de

Trabajadores» deritxonabe, izenez eztan arren, izanez etamamiz sozialista da. Bere buru ta zuzentzalle sozialista ezagunak ditu, oneik darabilte ta, azknengo batzarraldian erabagi ebanetz, sozialistak lez, Langille Batz Orokar onek be, ogasun ekarkor guztien jabe gizartea ala estadia egin nai leuke. Ori dala-ta, Bazkun orretako bazkide kistar-langillerik bere guaraz ezin ditelke, Aita Santuak irakatsi dauskunez, kistar zintzota benetako sozialista, biak batera, iñor be ezin izan daiteke-ta.

Kai bakotxeko arrantzaleak aspaldian be euren anaidea dauke. Anaidiok gaur be antxiñako erara dabiltz-ta, barriztau ta obetu bearrean dagoz.

Lugin edo nekazariak berarizko ogasun eta eskubideak daukez-ta, berarizko bazkunak bear dabez, nire ustez. Maizter edo errentadoreal, euren eskubideai eusteko, maizterren bazkuna, ugazabak be eurena, eta guztien eskubideak batera jagoteko, bitzuon bazpatza, beti euretariakoak buru ta zuzentzalle dirala, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta.

Lantegi ta oletako langilleak bazkunen baten sartuta egotea, gaur egunean nai ta naiezkoa dabe, osterantzean alkartuta dagozanak lana eragozten dautse-ta. Ziñez, badago non bazkide-tu; bear ba-da, larregi. Or dagoz langille katoliku-
kuen bazkuna, langille azke do libreena ta eusko-langilleena. Lenengo biak Euskalerrian indar gitxi dauke eta emendik ataz be larregirik ez. Gurartean indartsuena, «Eusko Langille Batza» da, bazkiderik geen, beste biak baño askoz geiago onexek daukaz-ta.

Langille-batz katolikuok, sozialista ta *ugetis-takin* burruka ibilli bear dabe-ta, dagozan lez bananduta baño irurok asmu ta txede batez alkartuta obeto legokez; baño alkartze ori egiteko eragozpenak dagozan bitartean, erkin eta makalok indartu eziñik ibilli baño, gaur indartsuena dan Eusko-Langille-Batza, beronen bazkideak geituaz, dan baño be sendoago egitea, gauzarik egoki ta zurrena orixe dala nik uste. Gizarte-auziari buruz, Eleizea'ren irakaspenak ontzat artu ta oñean ipiñi nai ditu; bazkideai uzkurtz eta erriketa edo politikeatzazko eztabaidak zearo galerazten dautsez; ikurritzat langille

alkartasuna ta eusko-anaitasuna daukaz; ori dala-ta, gure beargiñentzat Euzko-Langille-Batzau berebizikoa da.